

POLITYKA ŚRODOWISKOWA I SPOŁECZNA

Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju (EBOR)

Przekłady oryginalnego tekstu dokumentu podawane są przez EBOR wyłącznie dla wygody czytelnika. EBOR dołożył wszelkich zasadnych starań w celu zapewnienia poprawności tłumaczenia, jednak nie gwarantuje ani nie potwierdza dokładności przekładu. Czytelnicy polegają na tekście przekładu na własne ryzyko. Ani EBOR, ani pracownicy czy przedstawiciele EBOR nie ponoszą w żadnych okolicznościach odpowiedzialności wobec czytelników ani innych osób za niepoprawność tłumaczenia ani za zawarte w nim błędy, elementy pominięte, usunięte czy wadliwe ani za żadne inne modyfikacje treści, niezależnie od przyczyn ich powstania, i też nie ponoszą odpowiedzialności za wynikające z tego szkody. W przypadku rozbieżności lub sprzeczności pomiędzy tekstem w języku angielskim a tłumaczeniem wiążąca jest wersja angielska

Spis treści

CZĘŚĆ I: CEL	4
CZĘŚĆ II: DEFINICJE	5
CZĘŚĆ III: ZAKRES.....	6
1. ROLA I OBOWIĄZKI EBOR	6
2. ZOBOWIĄZANIA EBOR	6
3. WYMOGI W ZAKRESIE KWESTII ŚRODOWISKOWYCH I SPOŁECZNYCH	7
4. UWZGLĘDNIANIE W PROJEKTACH KWESTII ŚRODOWISKOWYCH I SPOŁECZNYCH	8
5. SPRAWOZDAWCZOŚĆ PUBLICZNA I ODPOWIEDZIALNOŚĆ W EBOR	11
6. ROZWIĄZANIA INSTYTUCJONALNE I METODY WDROŻENIA	11
7. ANEKSY.....	11
CZĘŚĆ IV: ODSTĄPIENIA, WYJĄTKI I UJAWNIANIE INFORMACJI.....	12
1. ODSTĄPIENIA.....	12
2. WYJĄTKI.....	12
3. UJAWNIECIE INFORMACJI	12
CZĘŚĆ V: POSTANOWIENIA PRZEJŚCIOWE.....	12
CZĘŚĆ VI: DATA WEJŚCIA W ŻYCIE.....	12
CZĘŚĆ VII: RAMY DECYZYJNE	12
CZĘŚĆ VIII: PRZEGLĄD I SPRAWOZDAWCZOŚĆ	12
1. PRZEGLĄD	12
2. SPRAWOZDAWCZOŚĆ	12
CZĘŚĆ IX: POWIĄZANE DOKUMENTY	12
ZAŁĄCZNIK 1: LISTA WYKLUCZEŃ DOTYCZĄCYCH POLITYKI ŚRODOWISKOWEJ I SPOŁECZNEJ EBOR	13
ZAŁĄCZNIK 2: PROJEKTY KATEGORII A.....	14

WYMAGANIE OPERACYJNE EBOR NR 1: OCENA WPŁYWU I PROBLEMÓW ŚRODOWISKOWYCH I SPOŁECZNYCH ORAZ ZARZĄDZANIE NIMI.....	16
WYMAGANIE OPERACYJNE EBOR NR 2: WARUNKI PRACY I ZATRUDNIENIA.....	20
WYMAGANIE OPERACYJNE EBOR NR 3: EFEKTYWNE GOSPODAROWANIE ZASOBAMI ORAZ ZAPOBIEGANIE ZANIECZYSZCZENIOM I ICH KONTROLA.....	25
WYMAGANIE OPERACYJNE EBOR NR 4: ZDROWIE I BEZPIECZEŃSTWO.....	29
WYMAGANIE OPERACYJNE EBOR NR 5: NABYCIE GRUNTÓW, OGRANICZENIA W ICH UŻYTKOWANIU ORAZ PRZYMUSOWE PRZESIEDLENIA.....	34
WYMAGANIE OPERACYJNE EBOR NR 6: ZACHOWANIE RÓŻNORODNOŚCI BIOLOGICZNEJ I ZRÓWNOWAŻONE ZARZĄDZANIE ŻYWYMI ZASOBAMI NATURALNYMI.....	45
WYMAGANIE OPERACYJNE EBOR NR 7: LUDNOŚĆ RDZENNA	51
WYMAGANIE OPERACYJNE EBOR NR 8: DZIEDZICTWO KULTUROWE.....	56
WYMAGANIE OPERACYJNE EBOR NR 9: POŚREDNICY FINANSOWI	59
ZAŁĄCZNIK A: LISTA DZIAŁAŃ WYMAGAJĄCYCH ZGŁOSZENIA PRZEZ POŚREDNIKÓW FINANSOWYCH.....	61
WYMAGANIE OPERACYJNE EBOR NR 10: UJAWNIANIE INFORMACJI I ZAANGAŻOWANIE INTERESARIUSZY	62

Część I: Cel

Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju („EBOR” lub „Bank”) jest zobowiązany promować „równoważony i korzystny dla środowiska rozwój” we wszystkich obszarach działalności zgodnie z postanowieniami Umowy Założycielskiej EBOR.¹ Bank uważa, że równowaga środowiskowa i społeczna jest podstawą osiągnięcia wyników zgodnych z jego mandatem w zakresie transformacji [gospodarczej]. Z tego względu projekty wspierające równowagę środowiskową i społeczną są jednym z najwyższych priorytetów wśród działań Banku.

Niniejszy dokument:

- określa, w jaki sposób Bank będzie oceniał i monitorował zagrożenia oraz oddziaływanie środowiskowe i społeczne swoich projektów;

- określa minimalne wymogi w zakresie zarządzania środowiskowym i społecznym oddziaływaniem oraz zagrożeniami wynikającymi z projektów finansowanych przez EBOR przez cały okres ich realizacji;

- wyznacza strategiczny cel dla Banku, jakim jest propagowanie projektów przynoszących duże korzyści środowiskowe i społeczne; oraz

- określa role i obowiązki zarówno EBOR jak i jego klientów w zakresie opracowywania, wdrażania i realizacji projektów zgodnie z niniejszą Polityką.

Niniejszy dokument zastępuje Politykę Środowiskową i Społeczną EBOR (2014) oraz odpowiednie Wymagania operacyjne.

---

¹ Art. 2.1(vii) Umowy Założycielskiej Europejskiego Banku Odbudowy i Rozwoju.

Część II: Definicje

Terminy użyte w niniejszej Polityce mają następujące znaczenie:

"obiekty powiązane"	obiekty lub działania, które nie są finansowane przez EBOR w ramach projektu, ale które w opinii EBOR mają istotne znaczenie dla powodzenia projektu lub osiągnięcia uzgodnionych wyników projektu. Są to nowe obiekty lub działania: (i) bez których projekt nie byłby wykonalny, oraz (ii) które nie powstałyby, nie zostałyby rozbudowane, zrealizowane lub nie planowano by ich powstania lub realizacji, gdyby projekt nie istniał.
"dobra praktyka międzynarodowa" lub "DPM"	wykorzystanie umiejętności zawodowych, staranności, rozważliwej i dalekowzroczności, których można by racjonalnie oczekiwać od wykwalifikowanych i doświadczonych profesjonalistów zaangażowanych w ten sam rodzaj przedsięwzięcia w tych samych lub podobnych okolicznościach na całym świecie lub w regionie. Wynikiem takiego działania będzie zastosowanie w projekcie najbardziej odpowiednich technik i standardów w okolicznościach właściwych dla danego projektu.
"hierarchia działań łagodzących"	środki podjęte w celu uniknięcia wywierania wpływu w zakresie środowiskowym lub społecznym od samego początku działań rozwojowych, a w sytuacji gdy nie jest to możliwe, w celu wdrożenia dodatkowych środków, które zminimalizowałyby, złagodziły oraz jako rozwiązanie ostateczne zrównoważyłyby i/lub zrekompensowały wszelkie potencjalne pozostałe rodzaje negatywnego oddziaływania.
"projekt"	zbiór prac, produktów, usług i/lub czynności podejmowanych w ramach działalności gospodarczej określonych w umowach finansowania, o których finansowanie przez EBOR ubiega się klient, oraz zatwierdzonych przez Zarząd EBOR lub, jeżeli Zarząd przekazał uprawnienia do zatwierdzenia, przez kierownictwo Banku.
"kwestie społeczne"	kwestie dotyczące osób dotkniętych skutkami projektu i ich społeczności oraz pracowników, związane ze statusem społeczno-ekonomicznym, podatnością na zagrożenia, płcią, tożsamością płciową, prawami człowieka, orientacją seksualną, dziedzictwem kulturowym, warunkami pracy, zdrowiem i bezpieczeństwem oraz udziałem w podejmowaniu decyzji.
"osoby szczególnie narażone"	osoby lub grupy osób, które mogą być bardziej niż inne dotknięte negatywnymi skutkami projektu ze względu na takie cechy jak płeć, tożsamość płciowa, orientacja seksualna, religia, pochodzenie etniczne, status ludności rdzennej, wiek (w tym dzieci, młodzież i osoby starsze), niepełnosprawność fizyczna lub umysłowa, umiejętność czytania i pisanie, poglądy polityczne lub status społeczny. Do osób i/lub grup szczególnie narażonych można również zaliczyć, między innymi, osoby znajdujące się w trudnej sytuacji, takie jak osoby żyjące poniżej progu ubóstwa, nie posiadające własnej ziemi, osoby prowadzące jednoosobowe gospodarstwa domowe, społeczności zależne od zasobów naturalnych, pracownicy migrujący, uchodźcy, osoby przesiedlone wewnątrz kraju lub inne osoby przesiedlone, które mogą nie być chronione na mocy ustawodawstwa krajowego i/lub międzynarodowego prawa publicznego.

Część III: Zakres

1. Rola i obowiązki EBOR

- 1.1. Obowiązki EBOR są zgodne z rolą EBOR jako międzynarodowej instytucji finansowej zapewniającej finansowanie dla projektów zatwierdzonych przez EBOR. W odniesieniu do wszelkich konkretnych inwestycji lub projektów z zakresu współpracy technicznej poziom zaangażowania EBOR ustala się na podstawie rodzaju i zakresu projektu, dostępności finansowania przez darczyńców oraz szczególnych okoliczności współpracy i stosunków z klientem.
- 1.2. EBOR może odmówić finansowania proponowanego projektu z powodów środowiskowych lub społecznych. Istnieje kilka rodzajów działalności, których EBOR nie finansuje na podstawie Listy Wykluczeń dla Polityki Środowiskowej i Społecznej EBOR stanowiącej Załącznik 1 do niniejszej Polityki.
- 1.3. EBOR zarządza wieloma środkami pozyskanymi od darczyńców. Projekty lub działania finansowane w całości lub w części z funduszy darczyńców muszą być zgodne z niniejszą Polityką. Do projektów finansowanych przez darczyńców mogą mieć zastosowanie dodatkowe wymagania darczyńcy związane z kwestiami środowiskowymi lub społecznymi, zgodnie z ustaleniami poczynionymi między EBOR a darczyńcami.

2. Zobowiązania EBOR

- 2.1. Wszystkie projekty finansowane przez EBOR będą opracowywane tak, aby były zgodne z wymogami niniejszej Polityki.
- 2.2. Jako sygnatariusz „Europejskich Zasad na rzecz Środowiska”², EBOR czuje się zobowiązany zapewnić, że projekty są opracowywane w taki sposób, aby były zgodne z zasadami, praktykami i normami merytorycznymi UE³ w zakresie ochrony środowiska, o ile można je zastosować na poziomie projektu, niezależnie od jego lokalizacji geograficznej. Jeśli przepisy kraju przyjmującego różnią się od merytorycznych norm środowiskowych UE, projekty powinny spełniać wymogi tych przepisów, które są bardziej restrykcyjne.
- 2.3. EBOR nie będzie świadomie finansować projektów, które naruszałyby krajowe przepisy prawa lub zobowiązania kraju wynikające z właściwych traktatów, konwencji i umów międzynarodowych, określonych podczas oceny projektu.
- 2.4. EBOR zobowiązuje się do przestrzegania praw człowieka⁴ w ramach projektów finansowanych przez EBOR. EBOR będzie wymagał od swoich klientów, aby w ramach prowadzonej przez nich działalności

gospodarczej przestrzegali praw człowieka, unikali naruszania praw człowieka innych osób oraz zajmowali się niepożądanymi zagrożeniami dla praw człowieka i skutkami spowodowanymi przez działalność gospodarczą klientów. EBOR będzie stale ulepszał finansowane przez siebie projekty zgodnie z dobrymi praktykami międzynarodowymi i będzie dążył do stopniowego wzmocnienia procesów służących identyfikacji i uwzględnianiu ryzyka związanego z prawami człowieka podczas oceny i monitorowania projektów.

- 2.5. EBOR jest zdania, że równość płciowa stanowi zasadniczy aspekt nowoczesnej, dobrze funkcjonującej gospodarki rynkowej i społeczeństwa demokratycznego i zobowiązuje się do zapobiegania dyskryminacji ze względu na płeć oraz do promowania równości płci w ramach swojego mandatu. EBOR wymaga od swoich klientów określenia wszelkich potencjalnych nieproporcjonalnych negatywnych oddziaływań właściwych dla określonej płci oraz przystąpienia do opracowywania działań łagodzących w celu ograniczenia tych zjawisk. EBOR będzie wymagał od swoich klientów przyjęcia środków mających na celu skuteczne zapobieganie i przeciwdziałanie wszelkim formom przemocy, molestowania, w tym molestowania seksualnego, wykorzystywania i znęcania się, przemocy ze względu na płeć, nękania, zastraszania i/lub wykorzystywania.
- 2.6. EBOR będzie wymagał od swoich klientów identyfikowania osób lub grup szczególnie narażonych, na które projekty mogą mieć nieproporcjonalny wpływ, oraz opracowania i wdrożenia środków łagodzących, tak aby osoby szczególnie narażone nie były dotknięte nimi w sposób nieproporcjonalny. Obejmuje to ocenę, w jakim stopniu zmiany tarif spowodowane projektami mogą spowodować problemy z przystępnością cenową podstawowych usług dla grup ludności znajdujących się w niekorzystnej sytuacji i/lub szczególnie narażonych oraz upewnienie się, że opracowano i wdrożono skuteczne programy łagodzące problemy związane z przystępnością cenową.
- 2.7. EBOR uznaje znaczenie podejmowania działań związanych zarówno z przyczynami, jak i skutkami zmian klimatycznych w krajach, w których jest obecny. EBOR będzie angażował się, w stosownych przypadkach, w innowacyjne inwestycje i pomoc techniczną w celu wspierania inwestycji bez-/niskoemisyjnych i łagodzących zmiany klimatyczne oraz możliwości adaptacji, jak również w celu określenia możliwości unikania, minimalizowania lub

² Europejskie zasady na rzecz środowiska (ang. EPE - *European Principles for the Environment*) zostały przyjęte przez Bank Rozwoju Rady Europy, EBOR, Europejski Bank Inwestycyjny, Nordic Environment Finance Corporation i Nordic Investment Bank. EPE to inicjatywa opracowana w odpowiedzi na potrzebę coraz większej harmonizacji przepisów, praktyk i norm dotyczących środowiska i związanych z finansowaniem projektów. Zobowiązania wynikające z EPE są odzwierciedlone w Wymaganiach operacyjnych nr 1, 3, 4 i 10.

³ Zasadnicze normy środowiskowe UE zawarte są w przepisach wykonawczych UE, np. rozporządzeniach i dyrektywach. Normy proceduralne skierowane do państw członkowskich i instytucji UE oraz orzecznictwo Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości i Sądu Pierwszej Instancji, które ma zastosowanie do państw członkowskich, instytucji UE oraz osób prawnych i fizycznych w UE, są wyłączone z tej definicji.

⁴ Dla celów niniejszej Polityki, EBOR będzie kierował się postanowieniami Międzynarodowej Karty Praw Człowieka oraz ośmioma podstawowymi konwencjami Międzynarodowej Organizacji Pracy.

ograniczania emisji gazów cieplarnianych w projektach. EBOR będzie wymagał od swoich klientów oceny ryzyka związanego ze zmianami klimatycznymi dla projektów. EBOR będzie również wspierał swoich klientów w opracowywaniu środków adaptacji do zmian klimatu i inwestycji odpornych na zmiany klimatu, a także w zarządzaniu ryzykiem spowodowanym zmianami klimatu.

2.8. EBOR będzie wymagał od swoich klientów stosowania ostrożnościowego podejścia do ochrony, zachowania, zarządzania i zrównoważonego użytkowania żywych zasobów naturalnych. Klienci są zobowiązani do zapewnienia że odpowiednie projekty uwzględniają środki mające na celu ochronę i, w miarę możliwości, wzmocnienie ekosystemów i różnorodności biologicznej, którą wspierają, w celu osiągnięcia zerowej utraty różnorodności biologicznej netto, jak również w celu zrównoważonego zarządzania i wykorzystania żywych zasobów naturalnych.

2.9. EBOR uznaje zasady przejrzystości, odpowiedzialności i zaangażowania interesariuszy, a także dąży do tego aby jego klienci propagowali przyjęcie i stosowanie tych zasad. EBOR wymaga od swoich klientów przestrzegania stosownych wymogów prawa krajowego w zakresie informacji i konsultacji społecznych, identyfikacji interesariuszy, na których projekty mogą mieć wpływ i/lub którzy mogą być nimi zainteresowani oraz opracowania i wdrożenia mechanizmu rozpatrywania skarg. W stopniu proporcjonalnym do charakteru i skali zagrożeń i oddziaływania środowiskowego oraz społecznego projektu, EBOR wymaga od swoich klientów ujawniania wystarczających informacji na temat zagrożeń i oddziaływania projektów, angażowania się w dialog z interesariuszami w sposób rzeczowy, skuteczny, integracyjny i właściwy pod względem kulturowym oraz uwzględniania informacji zwrotnych uzyskanych w ramach takiego zaangażowania.

2.10. EBOR będzie tworzyć partnerstwa z klientami w celu wspierania ich w zwiększaniu wartości dodanej ich działalności, poprawy długoterminowej stabilności oraz wzmocnienia ich zdolności w zakresie zarządzania kwestiami środowiskowymi i społecznymi. EBOR będzie współpracował z innymi międzynarodowymi instytucjami finansowymi, Unią Europejską, dwustronnymi podmiotami finansującymi, agencjami ONZ i innymi organizacjami w zakresie koordynacji skutecznych działań na rzecz promowania równowagi środowiskowej i społecznej na poziomie regionalnym lub sektorowym w krajach, w których prowadzi działalność. Współfinansując projekty wraz z wielostronnymi bankami rozwoju i dwustronnymi instytucjami rozwoju, EBOR będzie z nimi współpracował w celu uzgodnienia wspólnego podejścia do oceny projektu, oszacowania, zarządzania zagrożeniami i oddziaływaniami środowiskowymi i społecznymi, monitorowania i sprawozdawczości. Wspólne podejście może zostać zaakceptowane przez EBOR, pod warunkiem, że jest ono merytorycznie spójne z niniejszą Polityką, w tym z wymogami dotyczącymi wyników. Bank będzie

wymagał od klientów zastosowania do projektu albo wymogów Banku, albo wspólnego podejścia.

2.11. Strategie krajowe EBOR oraz strategie i polityki sektorowe będą zawierać informacje o potencjalnych wyzwaniach i szansach środowiskowych i społecznych związanych z przewidywanymi działaniami EBOR.

2.12. Poprzez swój dialog dotyczący współpracy technicznej i polityki EBOR będzie poszukiwać możliwości budowania potencjału w zakresie uwzględniania kwestii środowiskowych i społecznych oraz zarządzania nimi w krajach, gdzie są prowadzone działania. EBOR będzie ułatwiać powstawanie sprzyjających warunków działania, tak aby klienci EBOR osiągnęli zrównoważone pod względem środowiskowym i społecznym rezultaty swoich projektów.

3. Wymogi w zakresie kwestii środowiskowych i społecznych

3.1. EBOR przyjął kompleksowy zestaw konkretnych Wymagań operacyjnych dla kluczowych obszarów zrównoważonego rozwoju środowiska i społeczeństwa, które projekty muszą spełniać. Głównym elementem Wymagań operacyjnych jest stosowanie hierarchii środków łagodzących oraz dobrych praktyk międzynarodowych.

3.2. Sformulowano następujące Wymagania operacyjne:

Wymaganie operacyjne 1 Ocena zagrożeń i oddziaływań środowiskowych oraz społecznych a także zarządzanie nimi

Wymaganie operacyjne 2 Warunki pracy i zatrudnienia

Wymaganie operacyjne 3 Efektywne wykorzystanie zasobów, zapobieganie zanieczyszczeniom i ich kontrola

Wymaganie operacyjne 4 Zdrowie i bezpieczeństwo

Wymaganie operacyjne 5 Zakup gruntów, ograniczenia w zakresie użytkowania gruntów i przymusowe przesiedlenia

Wymaganie operacyjne 6 Ochrona różnorodności biologicznej i zrównoważone zarządzanie żywymi zasobami naturalnymi

Wymaganie operacyjne 7 Ludność rdzenna

Wymaganie operacyjne 8 Dziedzictwo kulturowe

Wymaganie operacyjne 9 Pośrednicy finansowi

Wymaganie operacyjne 10 Ujawnianie informacji i zaangażowanie interesariuszy

Wymagania operacyjne nr 1-8 i 10 obejmują wymogi dla projektów o charakterze inwestycji bezpośrednich. Wymagania operacyjne nr 2 i nr 9 oraz wymagania dotyczące bezpieczeństwa i higieny pracy zawarte w Wymaganiu operacyjnym nr 4 dotyczą projektów o charakterze pośrednictwa finansowego (PF). Każde Wymaganie operacyjne zawiera szczegółowe wymogi dla klientów EBOR w odniesieniu do projektów finansowanych przez EBOR, niezależnie od tego, czy są one realizowane bezpośrednio przez klienta, czy za pośrednictwem stron trzecich⁵. Zgodność z właściwymi przepisami prawa krajowego jest integralną częścią wszystkich Wymagań operacyjnych.

- 3.3. Projekty obejmujące nowe obiekty lub działania biznesowe muszą być zaprojektowane tak, aby od samego początku były zgodne z wymaganiami operacyjnymi. Jeżeli projekt jest związany z modernizacją lub ulepszeniem istniejących obiektów lub działaniami klienta, które nie są zgodne z Wymaganiami operacyjnymi w czasie zatwierdzenia projektu przez Zarząd EBOR, lub jeżeli Zarząd Banku delegował uprawnienia do zatwierdzenia, lub jeżeli projekt od początku nie spełnia Wymagań operacyjnych, klient będzie zobowiązany do przyjęcia planu działań środowiskowych i społecznych (ang. ESAP – *Environmental and Social Action Plan*), który będzie zawierał szereg możliwych do wykonania pod względem technicznym i finansowym oraz opłacalnych środków mających na celu osiągnięcie zgodności tych obiektów lub działań z Wymaganiami operacyjnymi w przedziale czasowym możliwym do zaakceptowania przez EBOR. W ESAP, EBOR i klient uzgodnią konkretne działania korygujące i zapobiegawcze, środki łagodzące i ramy czasowe realizacji, które klient zobowiązuje się wdrożyć w celu zarządzania ryzykiem środowiskowym i społecznym oraz skutkami projektu zgodnie z Wymaganiami operacyjnym. ESAP będzie stanowił część umów finansowych i będzie zawierał, w razie potrzeby, zobowiązania klienta do wspierania procesu wdrażania ESAP.
- 3.4. Kompleksowa ocena środowiskowa i społeczna projektu będzie obejmować ocenę zagrożeń i konsekwencji środowiskowych i społecznych związanych z obiektami powiązanymi. Klienci będą zobowiązani do zapewnienia, że zagrożenia i oddziaływania środowiskowe i/lub społeczne związane z obiektami powiązanymi są zarządzane i łagodzone zgodnie z obowiązującym prawem, DPM i celami Wymagań operacyjnych. W zakresie, w jakim obiekty powiązane nie mogą być zorganizowane tak, aby spełniać cele Wymagań operacyjnych, ocena projektu określi ryzyka i konsekwencje środowiskowe i/lub społeczne, jaki takie obiekty powiązane mogą stwarzać dla projektu.
- 3.5. W przypadku zidentyfikowania potencjalnie znaczących zagrożeń i konsekwencji środowiskowych

i/lub społecznych związanych z innymi obiektami lub działaniami realizowanymi w pobliżu projektu, istniejącymi obiektami oraz obiektami lub działaniami znajdującymi się poza kontrolą klienta, do których nie mają zastosowania Wymagania operacyjne, klient podejmie uzasadnione wysiłki w celu oceny i minimalizacji zagrożeń dotyczących projektu.

4. Uwzględnianie w projektach kwestii środowiskowych i społecznych

Kategoryzacja

Inwestycje bezpośrednie⁶

- 4.1. EBOR kategoryzuje każdy projekt, aby określić rodzaj i poziom analiz środowiskowych i społecznych, zasady ujawniania informacji i wymaganego zaangażowania interesariuszy. Kategoryzacja jest współmierna do rodzaju, lokalizacji, wrażliwości i skali projektu oraz znaczenia jego potencjalnego przyszłego wpływu na środowisko i społeczeństwo, który jest nowy i ma charakter dodatkowy.
- 4.2. Projekt zalicza się do kategorii A, jeżeli może on mieć potencjalnie znaczące oddziaływanie na środowisko i/lub społeczeństwo, w tym bezpośrednio i skumulowane oddziaływanie na środowisko i społeczeństwo, które ma charakter nowy i dodatkowy, a które w momencie kategoryzacji projektu nie może zostać w łatwy sposób zidentyfikowane lub ocenione. Projekty zakwalifikowane do kategorii A wymagają sformalizowanego i partycypacyjnego procesu oceny oddziaływania na środowisko i społeczeństwo. Lista projektów kategorii A została przedstawiona w Załączniku 2 do niniejszej Polityki.
- 4.3. Projekt zalicza się do kategorii B, jeśli jego potencjalne skutki dla środowiska i/lub społeczeństwa są właściwe dla danego miejsca i/lub mogą być od razu określone i zniwelowane poprzez podjęcie skutecznych działań łagodzących. Zakres oceny środowiskowej i społecznej będzie ustalany przez EBOR indywidualnie dla każdego przypadku.
- 4.4. Projekt zalicza się do kategorii C, jeżeli prawdopodobnie będzie miał znikome lub nie będzie miał żadnych potencjalnych negatywnych konsekwencji dla środowiska i/lub społeczeństwa.
- 4.5. Wstępne oceny środowiskowe i społeczne (ang. IESEs - *Initial Environmental and Social Examinations* -) zostaną przeprowadzone w przypadku, gdy informacje dostępne podczas kategoryzacji okażą się niewystarczające, aby określić właściwą kategorię i zakres oceny.

⁵ Stroną trzecią może być, między innymi, agencja rządowa, wykonawca lub dostawca, z którym projekt/klient ma stosunek umowny lub relację opartą na znaczącym zaangażowaniu.

⁶ Projekty EBOR dzieli się na "projekty o charakterze inwestycji bezpośrednich" oraz projekty z udziałem pośredników finansowych (PF)". W przypadku projektów z udziałem pośredników finansowych bezpośredni klient jest dostawcą usług finansowych, funduszem inwestycyjnym lub innym podmiotem o podobnym charakterze. Wszystkie inne projekty są określane jako projekty o charakterze inwestycji bezpośrednich.

4.6. Projekt klasyfikuje się jako "PF", jeżeli struktura finansowania obejmuje udostępnianie środków przy udziale pośredników finansowych.

Podejście ogólne do oceny projektów

- 4.7. Wszystkie projekty podlegają ocenie obejmującej kwestie środowiskowe i społeczne, zarówno aby pomóc EBOR w decyzji, czy dany projekt powinien być finansowany, oraz, jeżeli tak, to w celu ustalenia, w jaki sposób należy potraktować zagrożenia i oddziaływania środowiskowe oraz społeczne w procesie planowania, finansowania i wdrożenia projektu. Chociaż dokładny zakres oceny ustala się indywidualnie dla każdego przypadku, będzie on dostosowany do charakteru i skali projektu oraz współmierny do poziomu jego ryzyka i oddziaływania na środowisko i społeczeństwo. Ocena będzie dotyczyć ryzyka i oddziaływania środowiskowego i społecznego projektu oraz zdolności i zaangażowania klienta w realizację projektu zgodnie z odpowiednimi Wymaganiami operacyjnymi. Jeżeli projekt obejmuje istniejące obiekty lub działalność gospodarczą i/lub obiekty powiązane, w ocenie uwzględnione zostaną zagrożenia i oddziaływanie środowiskowe i społeczne związane z takimi obiektami i działalnością.
- 4.8. To klient jest odpowiedzialny za zapewnienie, że zostaną dostarczone odpowiednie informacje umożliwiające Bankowi dokonanie oceny środowiskowej i społecznej zgodnie z niniejszą Polityką. Rolą Banku jest: (i) analiza przesłanej przez klienta informacji; (ii) przedstawienie wytycznych mających pomóc klientowi w opracowywaniu odpowiednich środków zgodnych z hierarchią działań łagodzących w celu uwzględnienia kwestii oddziaływań środowiskowo-społecznych, a co za tym idzie spełnienia właściwych Wymagań operacyjnych; oraz (iii) pomoc w ustalaniu możliwości osiągnięcia dodatkowych korzyści środowiskowo-społecznych.
- 4.9. W przypadkach gdy inwestycje Banku nie są ukierunkowane na konkretny projekt lub aktywa fizyczne, np. finansowanie kapitału obrotowego i niektóre rodzaje inwestycji kapitałowych, lub prowadzą do przyszłych inwestycji, proponowane wykorzystywanie przychodów oraz ślad środowiskowo-społeczny są w znacznym stopniu niemożliwe do ustalenia w chwili podejmowania przez EBOR decyzji inwestycyjnej. W związku z tym Bank (i) oceni inwestycje na podstawie zagrożeń i oddziaływań właściwych dla danego sektora oraz kontekstu działalności gospodarczej oraz (ii) oceni zdolność i zaangażowanie klienta z punktu widzenia zarządzania zagrożeniami i oddziaływaniami środowiskowo-społecznymi zgodnie z odpowiednimi Wymaganiami operacyjnymi.
- 4.10. Jeżeli projekt obejmuje ogólne usługi w zakresie finansowania przedsiębiorstw, finansowanie kapitału obrotowego lub kapitału własnego dla przedsiębiorstwa posiadającego wiele obiektów i

jeżeli wykorzystanie przychodów nie jest ukierunkowane na konkretne aktywa fizyczne, klient będzie zobowiązany do dostosowania swoich wewnętrznych systemów zarządzania środowiskowego i społecznego do Wymagań operacyjnego i opracowania kroków jakie zostaną podjęte na poziomie korporacyjnym w celu zarządzania ryzykiem środowiskowym i społecznym związanym z jego działalnością gospodarczą.

- 4.11. W transakcjach na rynku kapitałowym⁷, ujawnienie dokumentacji środowiskowej i społecznej przed i po subskrypcji podlega obowiązującym zasadom i regulacjom rynku kapitałowego, które zapobiegają obrotowi notowanymi papierami wartościowymi na podstawie istotnych informacji niepublicznych oraz zasadom związanym z równym traktowaniem inwestorów. Ze względu na charakter transakcji na rynku kapitałowym, ocena środowiskowa i społeczna Banku będzie oparta na analizie ryzyka. Może zaistnieć konieczność oparcia się wyłącznie na publicznie dostępnych informacjach, aby ocenić zdolność i zaangażowanie klienta w zarządzanie ryzykiem środowiskowym i/lub społecznym związanym z jego działalnością gospodarczą (oraz projektami inwestycyjnymi, które mają być finansowane z przychodów uzyskanych w wyniku takich transakcji na rynku kapitałowym) zgodnie z odpowiednimi przepisami krajowymi, DPM oraz Wymaganiami operacyjnymi. Ocena wskaże, czy dostępne informacje są wystarczające do określenia zagrożeń oraz oddziaływań środowiskowych i społecznych projektu a także zgodności z Wymaganiami operacyjnymi. Po dokonaniu subskrypcji, Bank będzie wymagał od klientów przestrzegania Wymagań operacyjnych. Projekty wysokiego ryzyka lub projekty zaliczone do kategorii "A" nie będą finansowane za pomocą instrumentów rynku kapitałowego.
- 4.12. W przypadku otrzymania przez EBOR wniosku o finansowanie projektu w trakcie budowy lub w przypadku gdy projekt uzyskał pozwolenia z kraju przyjmującego, w tym zatwierdzenie lokalnej oceny oddziaływania na środowisko i społeczeństwo, ocena Banku będzie obejmować analizę rozbieżności pomiędzy planowaniem i wdrażaniem projektu w kontekście Wymagań operacyjnych w celu ustalenia czy do spełnienia wymogów EBOR konieczne są dodatkowe badania i/lub działania łagodzące.
- 4.13. W ramach oceny dokonywanej przez EBOR klienci są zobowiązani do identyfikacji interesariuszy, na których projekty mogą mieć wpływ i/lub którzy mogą być zainteresowani projektami, a także do publikacji odpowiedniej ilości informacji na temat wszelkich zagrożeń i oddziaływań związanych z projektami oraz do nawiązania kontaktów z interesariuszami w sposób konstruktywny i odpowiedni dla danej kultury. W szczególności EBOR wymaga od klientów angażowania odpowiednich interesariuszy proporcjonalnie do potencjalnego oddziaływania związanego z projektem oraz do poziomu

⁷ Transakcje na rynku kapitałowym odnoszą się do transakcji na papierach wartościowych znajdujących się w publicznym obrocie, takich jak notowane obligacje i akcje, lub transakcji dotyczących papierów wartościowych, które nie znajdują się w publicznym obrocie, ale podlegają ograniczeniu w obrocie tymi papierami na podstawie istotnych informacji niepublicznych.

zaangażowania interesariusza. W przypadku projektów podlegających ocenie oddziaływań środowiskowo-społecznych (ang. ESIA - *Environmental and Social Impact Assessment*), które mogą mieć istotne oddziaływanie na środowisko, takie zaangażowanie interesariuszy powinno być realizowane zgodnie z duchem i zasadami Konwencji UNECE o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska. W przypadku projektów, które mogą mieć istotne oddziaływanie na środowisko o charakterze transgranicznym, Bank zachęci do stosowania podejścia przedstawionego w Konwencji UNECE o ocenach oddziaływania na środowisko w kontekście transgranicznym, niezależnie od lokalizacji geograficznej projektu. W niektórych przypadkach Bank może przeprowadzić własne konsultacje publiczne, aby ocenić poglądy interesariuszy.

4.14. W przypadku projektów z udziałem pośredników finansowych, EBOR przeprowadzi analizę sytuacji pośrednika i jego oferty w celu dokonania oceny (i) aktualnych polityk i procedur środowiskowo-społecznych pośrednika finansowego oraz jego zdolności do ich wdrażania, (ii) kwestii środowiskowo-społecznych związanych z aktualnymi i prawdopodobnymi przyszłymi ofertami pośrednika finansowego, i (iii) środków niezbędnych do wzmocnienia aktualnego systemu zarządzania kwestiami środowiskowo-społecznymi przez pośrednika finansowego.

Proces decyzyjny

4.15. Dokumentacja dostarczana Zarządowi EBOR lub kierownictwu Banku, jeśli Zarząd przekazał mu uprawnienia do zatwierdzania, w celu zatwierdzenia projektu będzie obejmować opis oceny środowiskowej i społecznej, a także istotnych zagrożeń i oddziaływań oraz działań łagodzących i podsumowanie zaangażowania interesariuszy oraz informacje na temat tego, w jaki sposób klienci reagują lub będą reagować na te zagrożenia i oddziaływania. Zarząd lub kierownictwo Banku uwzględni komentarze i zastrzeżenia interesariuszy w procesie podejmowania decyzji w ramach oceny ogólnych korzyści i zagrożeń projektu.

4.16. Zarząd EBOR może uzgodnić, jako warunek finansowania przez EBOR, że określone elementy oceny środowiskowej i społecznej mogą mieć miejsce dopiero po zatwierdzeniu ich przez Zarząd i podpisaniu umów finansowania. Zarząd przeanalizuje ogólne oddziaływanie, ryzyko i korzyści proponowanego podejścia. Jeśli projekt został zatwierdzony z uwzględnieniem powyższych warunków, dokumentacja podsumowująca projekt (ang. PSD - *Project Summary Document*) będzie obejmować opis podejścia.

Dokumentacja prawna

4.17. Umowy finansowania między EBOR a klientami dotyczące konkretnego projektu będą zawierać konkretne postanowienia odzwierciedlające wymagania EBOR dotyczące środowiska i społeczeństwa. Będą one dotyczyć zgodności ze

wszystkimi właściwymi Wymaganiami operacyjnymi oraz przepisami dotyczącymi raportowania kwestii środowiskowych i społecznych, zaangażowania interesariuszy i monitoringu. Dokumenty prawne muszą też uwzględniać, gdy jest to konieczne, zapisy na temat praw i/lub środków zaradczych przysługujących Bankowi w przypadku, gdy kredytobiorca lub podmiot inwestycji nie zrealizuje celów środowiskowych lub społecznych zgodnych z wymaganiami umów finansowania.

Monitoring

4.18. EBOR będzie monitorował i ocenił zarówno projekty finansowane bezpośrednio, jak i projekty z udziałem pośredników finansowych, które finansuje, pod kątem realizacji celów niniejszej Polityki przez cały okres, w którym Bank posiada udział finansowy w projekcie. Zakres monitoringu będzie proporcjonalny do zagrożeń środowiskowych i społecznych związanych z projektami. EBOR dokonuje przeglądu rocznych raportów środowiskowych i społecznych dotyczących wyników środowiskowych i społecznych projektu, realizacji ESAP oraz przestrzegania przez klienta zobowiązań środowiskowych i społecznych zawartych w umowach o finansowaniu. Jeżeli klient nie wywiązuje się ze swoich zobowiązań społecznych i środowiskowych, określonych w umowach finansowych, EBOR może uzgodnić z klientem środki zaradcze, które klient musi podjąć w celu osiągnięcia zgodności. W przypadku, gdy klient nie zastosuje się do uzgodnionych środków zaradczych, Bank może podjąć takie działania i/lub skorzystać z takich praw i/lub środków zaradczych zawartych w umowach o finansowaniu, jakie uzna za stosowne. EBOR może również okresowo weryfikować informacje dotyczące monitorowania przygotowane przez klientów poprzez wizyty na miejscu realizacji projektów przeprowadzane przez specjalistów Banku ds. środowiskowo-społecznych i/lub niezależnych ekspertów. W przypadku, gdy toczy się postępowanie sądowe z udziałem Klienta, możliwość monitorowania przez Bank może być ograniczona.

Zmiany operacyjne

4.19. Rodzaj i zakres projektu może ulec zmianie już po zatwierdzeniu i podpisaniu umów finansowania przez EBOR. Takie zmiany mogą mieć istotny wpływ na związane z nimi implikacje środowiskowe i społeczne. W sytuacji gdy przewiduje się wprowadzenie tak istotnych zmian, Bank przeprowadza ocenę środowiskową i społeczną odnośnych zmian w odniesieniu do zapisów niniejszej Polityki i wszelkich dodatkowych wymogów w zakresie oceny i zaangażowania interesariuszy, a w zmodyfikowanych/odpowiednio zmienionych dokumentach projektowych uwzględniane są odpowiednie środowiskowe i społeczne środki zaradcze. Jeżeli efektem zmian operacyjnych jest zasadniczo odmienny scenariusz środowiskowy i/lub społeczny w stosunku do planów zatwierdzonych przez Zarząd, zmianę należy zgłosić do kierownictwa Banku, a jeżeli to konieczne i zgodne z właściwymi zasadami EBOR – zwrócić się do Zarządu o opinię lub zgodę.

5. Sprawozdawczość publiczna i odpowiedzialność w EBOR

- 5.1. EBOR przestrzega zasad przejrzystości, odpowiedzialności i zaangażowania interesariuszy. EBOR będzie publikować roczny raport na temat zrównoważonego rozwoju zawierający informacje na temat środowiskowych i społecznych aspektów jego działalności inwestycyjnej i jego własnych działań oraz na temat realizacji niniejszej Polityki. EBOR będzie prowadził konstruktywny dialog z odpowiednimi interesariuszami Banku, zgodnie z Dyrektywą EBOR w sprawie dostępu do informacji (ang. *DAI – Directive on Access to Information*). Bank będzie promował podobne dobre praktyki wśród swoich klientów.
- 5.2. Zagrożenia środowiskowe i społeczne oraz konsekwencje związane z projektami finansowanymi przez EBOR będą omówione w tworzonej przez EBOR Dokumentacji Podsumowującej Projekt, zgodnie z postanowieniami dyrektywy Banku w sprawie dostępu do informacji.
- 5.3. Mechanizm odpowiedzialności EBOR, Niezależny Mechanizm Rozliczalności Projektów (ang. *Independent Project Accountability Mechanism*), daje osobom, organizacjom i grupom, które poniosły szkodę w wyniku realizacji projektu Banku, możliwość zgłaszania skarg i szukania pomocy w rozwiązaniu problemów niezależnie od działań podejmowanych przez Bank. Z mechanizmu tego mogą również korzystać osoby fizyczne lub grupy w celu złożenia skargi, jeżeli uważają, że Bank nie zastosował się do niniejszej polityki lub specyficznych dla danego projektu elementów DAI.

6. Rozwiązania instytucjonalne i metody wdrożenia

- 6.1. Aby upewnić się, że strategiczne wytyczne opisane powyżej są wystarczająco realizowane, EBOR przydzieli odpowiednie obowiązki i zasoby, aby zagwarantować skuteczne wdrożenie niniejszej Polityki. Bank zapewni odpowiednią liczbę pracowników, których zadaniem będzie nadzorowanie oceny środowiskowej i społecznej oraz procesów monitoringu, jak również inicjowanie i opracowywanie projektów korzystnych dla środowiska i społeczeństwa.
- 6.2. EBOR opracuje i będzie stosować procedury środowiskowe i społeczne oraz odpowiednie wytyczne i narzędzia, które pomogą we wdrożeniu niniejszej Polityki, a także zapewni pracownikom odpowiednie szkolenia dotyczące wymagań niniejszej Polityki.
- 6.3. EBOR będzie nadal wspierany przez swój Komitet Doradczy ds. Środowiska i Społeczeństwa (ang. *ESAC – Environmental and Social Advisory Council*), który będzie przedstawiać opinie w ogólnych sprawach związanych z polityką i wszystkich sprawach związanych z politykami i strategiami sektorowymi przed ich sfinalizowaniem. Komitet może też być proszony o opinię w szczególnych sprawach związanych z projektami i działaniami EBOR.

7. Aneksy

Treść Wymagań operacyjnych nr 1 do 10 została włączona do niniejszej Części III.

Część IV: Odstąpienia, wyjątki i ujawnianie informacji

1. Odstąpienia

Rada Dyrektorów może przyznać zwolnienie z wymogu określonego w niniejszej Polityce, który nie jest wyraźnie dozwolony zgodnie z warunkami niniejszej Polityki.

2. Wyjątki

Niniejsza Polityka nie ma zastosowania do usług doradczych, projektów inicjatyw wspólnotowych, dialogu dotyczącego polityki i współpracy technicznej, które są finansowane i/lub wdrażane przez EBOR, ani do procesów zarządzania, administrowania i podejmowania decyzji przez EBOR.

3. Ujawnienie informacji

Niniejsza Polityka zostanie opublikowana na stronie internetowej Banku niezwłocznie po jej zatwierdzeniu przez Zarząd.

Część V: Postanowienia przejściowe

Projekty otrzymujące wstępne zatwierdzenie przez kierownictwo Banku⁸ przed wejściem w życie niniejszej Polityki będą podlegać polityce obowiązującej w momencie wstępnego zatwierdzenia projektu.

Część VI: Data wejścia w życie

Niniejsza Polityka wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 2020 r.

Część VII: Ramy decyzyjne

Osoba odpowiedzialna za rozliczenie realizacji Polityki

Osobą odpowiedzialną za rozliczenie realizacji niniejszej Polityki jest Wiceprezes ds. ryzyka i zgodności.

Osoba wyznaczona do realizacji Polityki

Osobą wyznaczoną do realizacji niniejszej Polityki jest Dyrektor Zarządzający Departamentu Środowiska i Zrównoważonego Rozwoju.

Część VIII: Przegląd i sprawozdawczość

1. Przegląd

Polityka zostanie poddana przeglądowi, obejmującemu proces konsultacji publicznych, w 2024 roku.

Zarząd może zatwierdzać zmiany w Polityce na każdym etapie bez konieczności przeprowadzania konsultacji społecznych, jeżeli zmiany nie mają charakteru merytorycznego lub wynikają ze zmian w innej polityce Banku, która była przedmiotem konsultacji społecznych.

2. Sprawozdawczość

Nie dotyczy.

Część IX: Powiązane dokumenty

Polityka dostępu do informacji (2019 r.) i Dyrektywa w sprawie dostępu do informacji (2019 r.)

Polityka rozliczania projektów (2019 r.) oraz Niezależny Mechanizm Rozliczalności Projektów: Wytoczne (2019 r.)

⁸ W momencie przyjęcia niniejszej Polityki, w odniesieniu do inwestycji bezpośrednich i z udziałem pośredników finansowych, to wstępne zatwierdzenie jest określane jako "Ocena koncepcji".

Załącznik 1: Lista wykluczeń dotyczących Polityki Środowiskowej i Społecznej EBOR

EBOR nie będzie w sposób świadomy finansować projektów, ani bezpośrednio ani z udziałem pośredników finansowych, w których środki EBOR są wykorzystywane w celu realizacji działań związanych z następującymi rodzajami działalności:

- a. produkcja lub handel produktem lub działania uznawane za niezgodne z prawem według krajowych przepisów lub regulacji kraju przyjmującego bądź też międzynarodowych konwencji lub porozumień, lub też podlegające stopniowemu wycofaniu lub zakazowi według prawa międzynarodowego, takie jak:
  - (i) produkcja lub handel produktami zawierającymi polichlorowane bifenyle (PCB).⁹
  - (ii) produkcja lub handel farmaceutykami, pestycydami/herbicydami i innymi substancjami niebezpiecznymi.¹⁰
  - (iii) produkcja lub handel substancjami zubożającymi warstwę ozonową.¹¹
  - (iv) produkcja lub stosowanie trwałych zanieczyszczeń organicznych lub handel nimi.¹²
  - (v) handel gatunkami dzikiej fauny i flory lub też produkcja lub handel produktami dzikiej przyrody uwzględnionymi w CITES.¹³
  - (vi) transgraniczne przemieszczanie odpadów zabronione przepisami prawa międzynarodowego.¹⁴
- b. Przymusowe wysiedlenia.¹⁵
- c. Wydobywanie węgla energetycznego lub produkcja energii elektrycznej z węgla.
- d. Poszukiwanie i wydobywanie ropy naftowej.
- e. Projekty dotyczące rozwoju złóż ropy naftowej, z wyjątkiem rzadkich i szczególnych okoliczności, w

których wpływy z projektu są przeznaczone wyłącznie na ograniczenie emisji gazów cieplarnianych lub spalania na istniejących polach wydobywczych.

- f. Działania obejmujące wymuszone karmienie kaczek i gęsi.
- g. Hodowla zwierząt, której głównym celem jest produkcja futer lub jakakolwiek działalność związana z produkcją futer.
- h. Produkcja, wprowadzanie do obrotu i stosowanie włókien azbestowych oraz wyrobów i mieszanin zawierających te włókna, dodanych celowo.¹⁶
- i. Wywóz rtęci i związków rtęci oraz produkcja, wywóz i przywóz szerokiej gamy produktów zawierających rtęć.¹⁷
- j. Działania zabronione na podstawie przepisów kraju przyjmującego lub konwencji międzynarodowych dotyczących ochrony bioróżnorodności lub dziedzictwa kulturowego.
- k. Połów ławnicami w środowisku morskim z wykorzystaniem sieci dłuższych niż 2,5 km.
- l. Transport ropy lub innych substancji niebezpiecznych zbiornikowcami, które nie spełniają wymogów Międzynarodowej Organizacji Morskiej (ang. IMO – *International Maritime Organization*).¹⁸
- m. Handel produktami bez wymaganych licencji na eksport lub import lub innych dowodów pozwoleń na tranzyt uzyskanych we właściwych krajach eksportu, importu lub, o ile ma to zastosowanie, tranzytu.

⁹ PCB: polichlorowane bifenyle – grupa bardzo toksycznych substancji chemicznych. PCB najczęściej mogą się znajdować w olejowych transformatorach elektrycznych, kondensatorach i rozdzielnicach wyprodukowanych w latach 1950–85.

¹⁰ Dokumenty powiązane: rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady nr 649/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. dotyczące wywozu i przywozu niektórych niebezpiecznych chemikaliów, ze zmianami; zalecana przez ONZ skonsolidowana lista produktów, których spożycie i/lub sprzedaż została zakazana, przerwana, poważnie ograniczona lub odrzucona przez rządy; Konwencja w sprawie procedury zgody po uprzednim poinformowaniu w międzynarodowym handlu niektórymi niebezpiecznymi substancjami chemicznymi i pestycydami (Konwencja Rotterdamska); Zalecana przez WHO klasyfikacja pestycydów pod względem niebezpieczeństwa.

¹¹ Substancje zubożające warstwę ozonową (ang. ODS – *Ozone Depleting Substances*): związki chemiczne, które reagują z ozonem zawartym w stratosferze, zmniejszając jego ilość, co wywołuje zjawisko znane powszechnie jako „dziura ozonowa”. Protokół montrealski w sprawie substancji zubożających warstwę ozonową zawiera spis ODS, ich docelowe ograniczenie i terminy stopniowego wycofywania. Listę związków chemicznych objętych Protokołem montrealiskim, zawierającą aerozole, czynniki chłodnicze, środki spieniające, rozpuszczalniki i środki ochrony przeciwpożarowej, łącznie ze szczegółami dotyczącymi państw-sygnatariuszy oraz docelowych terminów wycofania produktów, można uzyskać z Programu Środowiskowego ONZ.

¹² Dokument źródłowy: Konwencja sztokholmska w sprawie trwałych zanieczyszczeń organicznych (TZO) zmieniona w 2009 r..

¹³ CITES: Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem (ang. CITES – *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*). Lista gatunków chronionych przez Konwencję CITES jest dostępna za pośrednictwem Sekretariatu CITES.

¹⁴ Dokumenty powiązane to: Konwencja bazylejska o kontroli transgranicznego przemieszczania i usuwania odpadów niebezpiecznych, Rozporządzenie (WE) nr 1013/2006 z dnia 14 czerwca 2006 r. w sprawie przemieszczania odpadów; decyzja C(2001)107/Final Rady OECD dotycząca rewizji decyzji C(92)39/Final w sprawie kontroli transgranicznego przemieszczania odpadów, przeznaczonych do odzysku i regeneracji.

¹⁵ „Przymusowa eksmisja” odnosi się do działań i/lub zaniechań polegających na przymusowym, stałym lub czasowym, niedobrowolnym wysiedleniu osób, grup i społeczności z domów i/lub ziemi oraz zasobów własności wspólnej, które zajmują lub od których są zależne, co eliminuje lub ogranicza zdolność osoby, grupy lub społeczności do zamieszkiwania lub pracy w danym mieszkaniu, miejscu zamieszkania lub lokalizacji, bez zapewnienia i dostępu do odpowiednich form ochrony prawnej lub innej.

¹⁶ Rozporządzenie Komisji (UE) 2016/1005 z dnia 22 czerwca 2016 r. zmieniające Aneks XVII do Rozporządzenia (WE) nr 1907/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie rejestracji, oceny, udzielania zezwoleń i stosowanych ograniczeń w zakresie chemikaliów (REACH) w odniesieniu do włókien azbestu (chryzotyli).

¹⁷ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/852 z dnia 17 maja 2017 r. w sprawie rtęci.

¹⁸ Certyfikaty Międzynarodowej Konwencji o Bezpieczeństwie Życia na Morzu (SOLAS) (w tym, między innymi, zgodność z Międzynarodowym Kodeksem Zarządzania Bezpieczeństwem), zbiornikowce umieszczone na czarnej liście przez Unię Europejską lub objęte zakazem na mocy Paryskiego protokołu ustaleń w sprawie kontroli państwa portu (Paryski protokół ustaleń) oraz zbiornikowce przewidziane do wycofania na mocy Regulacji 13G MARPOL. Zabrania się eksploatacji statków jednokadłubowych mających więcej niż 25 lat.

Załącznik 2: Projekty Kategorii A

Poniższa lista dotyczy inwestycji „greenfield” lub dużych projektów związanych z rozbudową lub przekształceniami w kategoriach wymienionych poniżej. Opisane w niej rodzaje projektów to przykłady projektów, które mogą skutkować potencjalnie istotnym oddziaływaniem na środowisko i/lub społeczeństwo, które ma dodatkowy lub nowy charakter, w związku z czym wymagają oceny oddziaływania na środowisko i społeczeństwo. Kategoryzacja każdego projektu będzie zależeć od rodzaju i wagi faktycznych lub potencjalnych dodatkowych lub nowych skutków dla środowiska lub społeczeństwa, związanych z charakterem, lokalizacją, wrażliwością i skalą projektu.

1. Rafinerie ropy naftowej (z wyłączeniem przedsiębiorstw wytwarzających jedynie smary z ropy naftowej) i instalacje do gazyfikacji i upłynniania węgla lub łupków bitumicznych o wydajności co najmniej 500 ton dziennie.
2. Elektrociepłownie i inne instalacje do spalania o mocy cieplnej co najmniej 300 MW¹⁹ oraz elektrownie jądrowe i inne reaktory jądrowe, w tym demontaż i wyłączenie z użytkowania takich elektrowni lub reaktorów (z wyjątkiem instalacji badawczych do produkcji i przekształcania materiałów rozszczepialnych i paliworodnych, o mocy nieprzekraczającej 1 kilowata przy ciągłym obciążeniu termicznym).
3. (a) Instalacje przeznaczone do przerobu napromieniowanego paliwa jądrowego; oraz (b) instalacje przeznaczone: (i) do produkcji lub wzbogacania paliwa jądrowego; (ii) do przetwarzania napromieniowanego paliwa jądrowego lub wysokoaktywnych odpadów promieniotwórczych; (iii) do ostatecznego unieszkodliwiania napromieniowanego paliwa jądrowego; (iv) wyłącznie do ostatecznego unieszkodliwiania odpadów promieniotwórczych; oraz (v) wyłącznie do przechowywania (planowanego na ponad 10 lat) napromieniowanego paliwa jądrowego lub odpadów promieniotwórczych w innym miejscu niż miejsce produkcji.
4. Kombinaty do wstępnego wytopu żelaza i stali; urządzenia do produkcji surowych metali nieżelaznych z rud, koncentratów lub surowców wtórnych w procesach metalurgicznych, chemicznych lub elektrolitycznych.
5. Zintegrowane urządzenia chemiczne: takie urządzenia, które służą do wytwarzania na skalę przemysłową substancji z wykorzystaniem chemicznych reakcji przemiany, w których szereg zespołów jest zestawionych i powiązanych ze sobą funkcjonalnie, służących do produkcji: podstawowych organicznych substancji chemicznych, podstawowych nieorganicznych substancji chemicznych, fosforowych, azotowych lub potasowych nawozów sztucznych (prostych i złożonych), substancji bazowych dla preparatów ochrony roślin i biocydów, podstawowych produktów farmaceutycznych z wykorzystaniem procesów chemicznych bądź biologicznych lub materiałów wybuchowych.
6. Budowa dalekobieżnych linii ruchu kolejowego, portów lotniczych z głównym pasem startowym o długości 2100 m lub więcej, autostrad, dróg szybkiego ruchu i nowych dróg o czterech lub większej liczbie pasów bądź przebudowa i/lub poszerzenie istniejących dróg złożonych do co najmniej czterech pasów, w przypadku gdy nowe drogi bądź przebudowywane lub poszerzane części drogi miałyby co najmniej 10 kilometrów długości w jednym odcinku.
7. Rurociągi o średnicy większej niż 800 mm i długości większej niż 40 km, terminale i powiązane z nimi urządzenia do transportu dużych ilości gazu, ropy i substancji chemicznych lub do transportu strumieni dwutlenku węgla (CO₂) dla celów geologicznego składowania, wraz z przynależnymi stacjami wspomagającymi.
8. Składowiska do geologicznego składowania dwutlenku węgla.
9. Instalacje do wychwytywania strumieni CO₂ dla celów geologicznego składowania, gdzie całkowity roczny wychwyt CO₂ wynosi 1,5 megatony lub więcej.
10. Duże porty morskie, a także wodne drogi śródlądowe i porty dla ruchu śródlądowego, porty handlowe, nabrzeża dla załadunku i rozładunku połączone z lądem oraz przedporcia (z wyłączeniem nabrzeży dla promów).
11. Urządzenia do przetwarzania i unieszkodliwiania niebezpiecznych i toksycznych odpadów przez spalanie, obróbkę chemiczną lub składowanie w ziemi.
12. Urządzenia do unieszkodliwiania odpadów innych niż niebezpieczne przez spalanie lub obróbkę chemiczną na dużą skalę o wydajności przekraczającej 100 ton dziennie.
13. Duże²⁰ zapory i inne instalacje zaprojektowane w celu powstrzymania przepływu lub stałego gromadzenia wody, w przypadku, gdy nowa lub dodatkowa ilość zatrzymanej lub zmagazynowanej wody przekracza 10 milionów metrów sześciennych.
14. Ujęcia wód gruntowych lub systemy sztucznego nawadniania, gdzie roczny pobór lub zużycie wody wynosi co najmniej 10 mln m³.

¹⁹ Co odpowiada mocy elektrycznej brutto na poziomie 140 MW dla elektrowni z wykorzystaniem turbin parowych i turbin gazowych o pojedynczym cyklu.

²⁰ Międzynarodowa Komisja ds. Wielkich Zapór (ICOLD) definiuje dużą zaporę jako zaporę o wysokości 15 metrów lub więcej licząc od podstawy. Zapory o wysokości od 5 do 15 metrów i objętości zbiornika powyżej 3 milionów metrów sześciennych są również klasyfikowane jako duże zapory.

15. Prace związane z przerzutem zasobów wodnych między dorzeczami rzek, w przypadku gdy przerzut ma na celu zapobieganie ewentualnym niedoborom wody, a ilość przetrzucanej wody przekracza 100 mln m³/rok, lub prace związane z przerzutem zasobów wodnych między dorzeczami rzek, w przypadku gdy średni wieloletni przepływ w dorzeczu, z którego dokonywany jest pobór, przekracza 2 000 mln m³/rok, a ilość przetrzucanej wody przekracza 5% tego przepływu. (W obu przypadkach wyłączone są przerzuty wody pitnej rurociągami).
16. Zakłady przemysłowe do: a) produkcji pulpy z drewna lub podobnych materiałów włóknistych; b) produkcji papieru i kartonu o wydajności przekraczającej 200 ton masy powietrznie suchej dziennie.
17. Kamieniołomy i górnictwo odkrywkowe, gdzie powierzchnia terenu przekracza 25 hektarów, lub wydobywanie torfu, gdzie powierzchnia terenu przekracza 150 hektarów.
18. Wydobywanie ropy naftowej i gazu ziemnego do celów handlowych, gdzie wydobywana ilość przekracza 500 ton dziennie w przypadku ropy naftowej i 500 000 metrów sześciennych dziennie w przypadku gazu.
19. Instalacje do przechowywania ropy naftowej, produktów petrochemicznych lub chemicznych o pojemności 200 000 ton lub większej.
20. Wyręb lasów na dużą skalę.
21. Miejskie oczyszczalnie ścieków o wydajności przekraczającej równoważnik zaopatrzenia niezbędny dla 150 000 osób.
22. Duże miejskie zakłady przetwarzania i składowania odpadów stałych.
23. Turystyka i rozwój handlu detalicznego na dużą skalę.
24. Budowa napowietrznych linii elektrycznych wysokiego napięcia.
25. Urządzenia do wytwarzania energii na dużą skalę z wykorzystaniem siły wiatru (farmy wiatrowe).
26. Rekultywacja gruntów i pogłębianie mórz na dużą skalę.
27. Uprawa gruntów lub zalesianie na dużą skalę, wiążące się z intensyfikacją, zmianą sposobu wykorzystywania gruntów lub przekształcaniem priorytetowych cech bioróżnorodności i/lub naturalnych siedlisk o kluczowym znaczeniu.
28. Garbarnie skór i skórki o zdolności produkcyjnej przekraczającej 12 ton gotowych produktów dziennie.
29. Urządzenia do intensywnej hodowli drobiu lub świń o pojemności większej niż: (i) 85 000 stanowisk dla brojlerów i 60 000 stanowisk dla kur; (ii) 3 000 stanowisk dla świń produkcyjnych (ponad 30 kg); lub (iii) 900 stanowisk dla macior.
30. Projekty²¹ które mają być realizowane na obszarach wrażliwych o znaczeniu międzynarodowym, krajowym lub regionalnym lub mogą mieć widoczny wpływ, w tym skumulowany wpływ w połączeniu z innymi istotnymi przeszłymi, obecnymi i racjonalnie przewidywalnymi wydarzeniami, na te obszary, nawet jeżeli dany rodzaj projektu nie jest uwzględniony na niniejszej liście. Takie wrażliwe obszary to m.in. obszary chronionej natury wskazane w przepisach krajowych lub międzynarodowych, naturalne siedliska o kluczowym znaczeniu lub inne ekosystemy wspierające priorytetowe cechy bioróżnorodności, obszary o znaczeniu archeologicznym lub kulturowym oraz obszary ważne dla ludności rdzennej i innych osób szczególnie narażonych.
31. Projekty, które mogą mieć znaczne negatywne oddziaływanie społeczne na osoby lub grupę(y) osób, na które projekt ma lub może mieć, bezpośrednio lub pośrednio, wpływ.
32. Projekty, które mogą wiązać się z przymusowymi przesiedleniami lub migracją ekonomiczną na dużą skalę.

²¹ W tym m.in. projekty zorientowane na społeczeństwo lub środowisko (np. elektrownie wodne lub inne projekty dotyczące energii odnawialnej)

Wymaganie operacyjne EBOR nr 1: Ocena wpływu i problemów środowiskowych i społecznych oraz zarządzanie nimi

Wstęp

1. Niniejsze Wymaganie operacyjne potwierdza znaczenie zintegrowanej oceny dla identyfikowania zagrożeń i oddziaływań środowiskowych i społecznych związanych z projektami oraz zarządzania przez klienta jego działaniami środowiskowo-społecznymi przez cały okres cyklu życia projektu. Skuteczny i wydajny system zarządzania środowiskowo-społecznego (ang. ESMS - *Environmental and Social Management System*) propaguje rzetelne i zrównoważone działania środowiskowe i społeczne oraz może prowadzić do poprawy wyników finansowych, środowiskowych i społecznych. Jest to dynamiczny i ciągły proces, inicjowany i wspierany przez kierownictwo, wiążący się z konstruktywną komunikacją pomiędzy klientem, jego pracownikami, społecznościami lokalnymi, na które oddziałuje projekt i, we właściwych przypadkach, innymi interesariuszami.
2. Niniejsze Wymaganie operacyjne określa obowiązki klienta w procesie oceny potencjalnych zagrożeń i oddziaływań środowiskowych oraz społecznych związanych z projektem, a także opracowywania i wdrażania procedur z zakresu zarządzania tymi zagrożeniami i oddziaływaniami oraz ich monitorowania.

Cele

3. Cele niniejszego Wymagania operacyjnego są następujące:
  - ustalenie i ocena zagrożeń i oddziaływań środowiskowych i społecznych projektu;
  - przyjęcie podejścia obejmującego hierarchię działań łagodzących w celu reagowania na zagrożenia i oddziaływania środowiskowe oraz społeczne działań związanych z projektem, mające wpływ na pracowników, społeczności objęte projektem i środowisko;
  - opracowanie ESMS, współmiernego do zagrożeń i oddziaływań środowiskowych i społecznych projektu w sposób zgodny z odpowiednimi Wymaganiami operacyjnymi, oraz
  - promowanie stałego udoskonalania działań podejmowanych przez klientów mających wpływ na środowisko i społeczeństwo poprzez skuteczne wykorzystywanie systemów zarządzania.

Zakres obowiązywania

4. Niniejsze Wymaganie operacyjne dotyczy wszystkich projektów finansowanych przez EBOR, opracowanych w ramach Polityki Środowiskowej i Społecznej. W ramach procesu oceny środowiskowej i społecznej klient zidentyfikuje odnośne wymogi niniejszego wymagania operacyjnego oraz sposób, w jaki będą one uwzględniane i regulowane na etapach projektowania, budowy, działania i likwidacji lub zamknięcia i przywrócenia poprzedniego stanu.
5. Projekty obejmujące nowe obiekty lub działania biznesowe będą zaprojektowane tak, aby od samego początku były zgodne z Wymaganiami operacyjnymi. Jeśli projekt obejmuje modernizację lub ulepszenie istniejących obiektów klienta lub jego działalności gospodarczej, które nie są zgodne z wymaganiami operacyjnymi w momencie zatwierdzenia przez Zarząd EBOR, lub jeśli Zarząd przekazał uprawnienia do zatwierdzenia przez kierownictwo Banku bądź jeśli projekt od początku nie jest zgodny z wymaganiami operacyjnymi, klient będzie zobowiązany do przyjęcia Planu Działań na rzecz Środowiska i Społeczeństwa (ang. ESAP - *Environmental and Social Action Plan*), obejmującego szereg działań, możliwych do realizacji z technicznego i finansowego punktu widzenia oraz opłacalnych, w celu osiągnięcia w zasadnym terminie zgodności tych obiektów lub działań z Wymaganiami operacyjnymi w terminie możliwym do przyjęcia dla EBOR. W ESAP, EBOR i klient uzgodnią konkretne działania korygujące i zapobiegawcze, środki łagodzące i ramy czasowe wdrożenia, które klient zobowiązuje się wprowadzić w celu zarządzania ryzykiem środowiskowym i społecznym oraz wpływem projektu zgodnie z Wymaganiami operacyjnymi. ESAP będzie stanowił element umów finansowych i będzie zawierał, w razie potrzeby, zobowiązania klienta do wsparcia realizacji założeń ESAP.
6. Zagrożenia i oddziaływania środowiskowe i/lub społeczne związane z obiektami powiązanymi zostaną uwzględnione w procesie oceny środowiskowej i społecznej. Klient zapewni, że zagrożenia i oddziaływania środowiskowe i/lub społeczne związane z obiektami powiązanymi będą zarządzane i łagodzone zgodnie z obowiązującym prawem, DPM i celami Wymagań operacyjnych.
7. W przypadku zidentyfikowania potencjalnie istotnych zagrożeń i oddziaływań środowiskowych i/lub społecznych ze strony innych obiektów lub działań w pobliżu miejsca realizacji projektu, istniejących obiektów oraz obiektów lub działań pozostających poza kontrolą klienta, do których nie mają zastosowania Wymaganie operacyjne, klient podejmie uzasadnione wysiłki w celu oceny i złagodzenia zagrożeń dla projektu.
8. Integralną częścią tego procesu jest współpraca z interesariuszami projektu. Wymaganie dotyczące zaangażowania interesariuszy przedstawiono w Wymaganii operacyjnej nr 10.

Wymogi

Ocena środowiskowa i społeczna

9. Ocena środowiskowa i społeczna dokonana przez klienta uwzględni zagrożenia środowiskowe i społeczne oraz wpływy związane z projektem. W przypadku, gdy projekt obejmuje istniejące obiekty lub działalność gospodarczą i/lub obiekty powiązane, ocena środowiskowa i społeczna klienta uwzględni ryzyko środowiskowe i społeczne oraz skutki związane z takimi obiektami i działalnością. Procedura oceny środowiskowej i społecznej będzie oparta na aktualnych i/lub ostatecznych pozyskanych informacjach oraz danych o wyjściowej sytuacji społecznej i środowiskowej, włączając w to dane zdezagregowane pod kątem płci, na określonym poziomie szczegółowości. Procedura oceny będzie też określać: (i) właściwe przepisy i wymogi regulacyjne z zakresu środowiska i społeczeństwa obowiązujące na obszarach działania projektu, dotyczące spraw środowiskowych i społecznych, w tym przepisy wdrażające obowiązki kraju przyjmującego określone w prawie międzynarodowym i (ii) właściwe wymogi wynikające z Wymaganiem operacyjnym. Kluczowym elementem tego podejścia jest stosowanie hierarchii działań łagodzących i dobrych praktyk międzynarodowych.
  10. Proces oceny środowiskowo-społecznej umożliwi ponadto identyfikację i scharakteryzowanie, w odpowiednim zakresie, skumulowanych zagrożeń i oddziaływań projektu w połączeniu z oddziaływaniem innych odpowiednich przeszłych, bieżących i zasadnie przewidywanych wydarzeń, a także nieplanowanych, ale przewidywalnych działań, które umożliwi projekt, a które mogą wystąpić w późniejszym terminie lub w innym miejscu.
  11. W przypadku projektów, które mogłyby powodować niepożądane zagrożenia i negatywne oddziaływanie na środowisko i społeczeństwo, klient określi, w ramach integralnej części procesu oceny, interesariuszy projektu i opracuje plan rzeczowej współpracy z nimi w celu uwzględnienia ich opinii i obaw podczas procesu planowania, wdrażania i realizacji projektu zgodnie z Wymaganiem operacyjnym 10. W procesie identyfikacji interesariuszy należy określić osoby, na które projekt może mieć nieproporcjonalnie duży wpływ. Zostaną opracowane i wdrożone środki łagodzące, aby zapobiec wywarciu nieproporcjonalnie dużego wpływu na osoby szczególnie narażone.
  12. Proces oceny będzie współmierny i proporcjonalny do potencjalnych zagrożeń i oddziaływań projektu oraz będzie obejmował w sposób zintegrowany wszystkie istotne bezpośrednie i pośrednie zagrożenia środowiskowe i społeczne oraz oddziaływania projektu, a także odpowiednie etapy cyklu projektu. W całym procesie oceny należy uwzględnić aspekty związane z płcią oraz zagrożenia dla projektu wynikające ze zmian klimatu. Klient może uznać za stosowne uzupełnienie oceny środowiskowej i społecznej o dalsze badania koncentrujące się na konkretnych zagrożeniach i oddziaływaniach, na przykład dotyczących praw człowieka. W ramach oceny zostaną również określone i ocenione potencjalne możliwości poprawy.
  13. W przypadku projektów, które są złożone lub budzą kontrowersje, lub które wiążą się z potencjalnie znaczącymi wielowymiarowymi zagrożeniami środowiskowymi lub społecznymi, klient może być zobowiązany do zaangażowania jednego lub więcej niezależnych ekspertów uznanych na arenie międzynarodowej. Ekspert tacy mogą, w zależności od projektu, stanowić część panelu doradczego lub być na innej zasadzie zatrudnieni przez klienta i zapewnią niezależne doradztwo i nadzór nad projektem.
  14. Projekt zalicza się do kategorii A, jeżeli może on mieć potencjalnie znaczące oddziaływanie na środowisko i/lub społeczeństwo, w tym bezpośrednio i skumulowane oddziaływanie na środowisko i społeczeństwo, które ma charakter nowy i dodatkowy, a które w momencie kategoryzacji projektu nie może zostać w łatwy sposób zidentyfikowane lub ocenione. Projekty zakwalifikowane do kategorii A wymagają sformalizowanego i partycypacyjnego procesu oceny oddziaływania na środowisko i społeczeństwo (ESIA). Ocena ESIA obejmuje analizę racjonalnych wariantów alternatywnych pod względem lokalizacji projektu, technologii, wielkości, skali i projektu, możliwości łagodzenia skutków oraz scenariusza "bez projektu". Lista projektów kategorii A została przedstawiona w Załączniku 2 do Polityki.
  15. Projekt zalicza się do kategorii B, jeśli jego potencjalne przyszłe negatywne skutki dla środowiska i/lub społeczeństwa są właściwe dla danego miejsca i/lub mogą być od razu określone i zniwelowane poprzez podjęcie skutecznych działań łagodzących. Zakres oceny środowiskowej i społecznej będzie ustalany przez EBOR indywidualnie dla każdego przypadku.
  16. Projekt zalicza się do kategorii C, jeżeli prawdopodobnie będzie miał znikome lub nie będzie miał żadnych potencjalnych negatywnych konsekwencji dla środowiska i/lub społeczeństwa.
  17. W przypadku gdy klient, którego spółki operują wieloma zakładami, ubiega się o uzyskanie ogólnych usług finansowania przedsiębiorstw, kapitału obrotowego lub finansowania kapitałowego, ocena, o której mowa w punktach 9 do 15, może nie być odpowiednia. W takich przypadkach aktualny system zarządzania środowiskiem i społeczeństwem klienta oraz jego poprzednie i bieżące działania będą oceniane przez Bank w kontekście właściwych Wymagań operacyjnych, a plan ESAP zostanie opracowany w celu zarządzania zagrożeniami i oddziaływaniami środowiskowymi i społecznymi oraz wdrożony na poziomie korporacyjnym. Można rozważyć podjęcie działań właściwych dla danego miejsca.
- ### Systemy Zarządzania Środowiskowo-Społecznego
18. Od klienta wymaga się opracowania i wdrożenia systemu ESMS odpowiedniego do rodzaju i skali projektu oraz współmiernego do poziomu jego zagrożeń i oddziaływań środowiskowych oraz społecznych zgodnie z dobrymi praktykami międzynarodowymi. Celem takiego systemu zarządzania jest połączenie wdrażania wymogów środowiskowo-społecznych w ukierunkowany i skoordynowany proces oraz wbudowanie go w główne działania operacyjne klienta.

Polityka środowiskowa i społeczna

19. Klient opracuje, odpowiednio, nadrzędną politykę definiującą cele środowiskowe i społeczne oraz zasady umożliwiające osiągnięcie przez projekt działań korzystnych dla środowiska i społeczeństwa. Polityka zapewni ramy procesu oceny kwestii środowiskowo-społecznych i zarządzania nimi zgodnie z zasadami Wymagań operacyjnych.

Plan Zarządzania Środowiskowo-Społecznego

20. Biorąc pod uwagę wyniki procesu oceny środowiskowej i społecznej oraz wyniki zaangażowania interesariuszy, klient opracuje i wdroży plan działań odnoszących się do wykrytych zagrożeń i oddziaływań środowiskowych oraz społecznych projektu oraz innych środków zmierzających do poprawy i w rezultacie spełnienia Wymagań operacyjnych. Zależnie od projektu, program może stanowić kombinację udokumentowanych polityk operacyjnych, systemów zarządzania, procedur, planów, praktyk i inwestycji kapitałowych, określaną zbiorczo jako plany zarządzania środowiskowo-społecznego (ang. ESMP – *Environmental and Social Management Plan*).

21. Plan ESMP będzie odzwierciedlać hierarchię działań łagodzących i, o ile będzie to technicznie i finansowo wykonalne, będzie ukierunkowany raczej na unikanie i zapobieganie zagrożeniom i oddziaływaniom, niż na ich minimalizowanie, łagodzenie lub rekompensowanie i zapewni, że wszystkie istotne etapy projektu będą zaplanowane w sposób zapewniający zgodność z właściwymi wymogami regulacyjnymi oraz Wymaganiami operacyjnymi.

22. W sytuacjach gdy jednostki lub grupy osób objętych projektem zostaną określone podczas procedury oceny jako znajdujące się w niekorzystnej sytuacji lub szczególnie narażone, plan ESMP będzie uwzględniać zróżnicowane środki, dzięki którym zagrożenia i oddziaływania nie dotkną tych grup w nieproporcjonalny sposób i będą one mogły skorzystać z możliwości odniesienia korzyści z projektu.

23. Poziom szczegółowości i złożoności planu ESMP będzie współmierny do zagrożeń i oddziaływań dotyczących projektu a także możliwości ulepszenia projektu. Na ile to możliwe, plan ESMP zdefiniuje mierzalne wyniki w takim stopniu w jakim będzie to możliwe, z celami i wskaźnikami efektywności, które można śledzić w ustalonych okresach. Biorąc pod uwagę dynamiczną naturę procesów opracowywania i realizacji projektów, plany ESMP będą w elastyczny sposób reagować na zmiany w okolicznościach związanych z projektem, nieprzewidziane zdarzenia, zmiany wymogów regulacyjnych oraz wyniki monitoringu i kontroli i będą w miarę konieczności aktualizowane.

Potencjał organizacyjny i zaangażowanie

24. Klient ustali, będzie utrzymywać i w razie potrzeby wzmacniać strukturę organizacyjną, która określa role, obowiązki i uprawnienia do wdrażania planu ESMS w celu zapewnienia stałej zgodności z właściwymi krajowymi przepisami prawa i wymogami regulacyjnymi oraz Wymaganiami operacyjnymi. Klient wyznaczy konkretnych pracowników, w tym przedstawiciela/li zarządu, o jasno określonych obowiązkach i uprawnieniach, do celów stosowania i wdrażania ESMS. Kluczowe obowiązki związane z kwestiami społecznymi i środowiskowymi zostaną określone i wyjaśnione odpowiednim pracownikom. Klient zapewni odpowiednie i regularne wsparcie oraz zasoby ludzkie i finansowe niezbędne do regularnego osiągnięcia zadowalających wyników środowiskowych i społecznych.

25. Klient zapewni, że pracownicy bezpośrednio zaangażowani w działania mające wpływ na wyniki społeczne i środowiskowe projektu będą odpowiednio wykwalifikowani i wyszkoleni.

Ryzyko stron trzecich

26. Plan ESMS, w tym wszelkie określone w nim konkretne wymogi i działania, będzie miał zastosowanie do projektu niezależnie od tego, czy jest on realizowany bezpośrednio przez klienta, czy za pośrednictwem stron trzecich.

27. Obowiązkiem klienta jest zapewnienie, aby wykonawcy pracujący na terenie realizacji projektu spełniali wymagania ESMS poprzez przyjęcie i wdrożenie odpowiedniego systemu zarządzania wykonawcami. Skuteczne zarządzanie wykonawcami obejmuje:

- ocenę ryzyka środowiskowego i społecznego związanego z zakontraktowanymi pracami i usługami oraz włączenie odpowiednich warunków ESMP do dokumentów przetargowych, w stosownych przypadkach, umowne zobowiązanie wykonawców do stosowania tych standardów i zapewnienie łagodzenia skutków i/lub środków zaradczych w przypadku ich nieprzestrzegania;
- sprawdzanie, czy wykonawcy posiadają wiedzę i umiejętności do wykonywania zadań projektowych zgodnie z warunkami środowiskowymi i społecznymi zawartymi w umowie;
- monitorowanie przestrzegania przez wykonawcę warunków środowiskowych i społecznych wynikających z umowy; oraz
- w przypadku podwykonawstwa, wymaganie od wykonawców posiadania równoważnych ustaleń środowiskowych i społecznych zawartych ze swoimi podwykonawcami.

28. Klient jest zobowiązany do podjęcia zasadnych starań w celu ustalenia zagrożeń związanych z jego głównymi dostawcami²². Wszelkie środki i/lub środki łagodzące rozpoznane podczas badania due diligence powinny zostać uwzględnione w ESMP, w stosownych przypadkach. Jeśli klient może w racjonalnym zakresie sprawować kontrolę nad swoimi głównymi dostawcami, proces oceny środowiskowo-społecznej uwzględni także to, czy działania głównych dostawców mogą być związane z zagrożeniami i oddziaływaniami środowiskowymi i społecznymi. W takim przypadku klient przyjmie i wdroży system zarządzania łańcuchami dostaw współmierny do stopnia ich złożoności i powiązanych zagrożeń oraz oddziaływań dotyczących środowiska i społeczeństwa, właściwy dla rodzaju i skali projektu. System zarządzania będzie obejmować procesy podejmowania działań w celu reagowania na zagrożenia i oddziaływania środowiskowe i społeczne zidentyfikowane w trakcie oceny lub stałego monitoringu łańcucha dostaw, z uwzględnieniem: (i) tego, czy klient spowodował te zagrożenia i oddziaływania lub się do nich przyczynił; (ii) wpływu, jaki klient może mieć na praktyki swoich dostawców; (iii) tego, jak istotne są relacje dla klienta; (iv) tego, jak poważne są te zagrożenia i oddziaływania; i (v) tego, czy samo zakończenie stosunków z dostawcą nie miałoby negatywnych konsekwencji. Wymogi dotyczące zakresu standardów zatrudnienia w łańcuchu dostaw określone są w Wymaganiu operacyjnym nr 2; wymogi dotyczące łańcuchów dostaw w zakresie żywych zasobów naturalnych określone są w Wymaganiu operacyjnym nr 6.
- Monitoring projektu i raportowanie**
29. Klient będzie monitorować prowadzone w ramach projektu działania z zakresu środowiska i społeczeństwa. Monitoring ma na celu: (i) ustalenie, czy projekt jest realizowany zgodnie z wymaganiami operacyjnymi; i (ii) wyciągnięcie wniosków, przydzielenie zasobów i określenie możliwości stałego doskonalenia.
30. Wymogi z zakresu monitoringu będą proporcjonalne do rodzaju projektu oraz związanych z nim zagrożeń i oddziaływań środowiskowych i społecznych. Monitoring będzie obejmować:
- wszelkie istotne zagrożenia i oddziaływania środowiskowe oraz społeczne wykryte w trakcie procesu oceny środowiskowo-społecznej;
  - właściwe elementy Wymagania operacyjnego określone w ramach procesu oceny projektu, a także, w odpowiednich przypadkach, późniejszy monitoring;
  - działania określone w ESMP lub ESAP;
  - skargi zgłaszane przez pracowników i zewnętrznych interesariuszy oraz sposób ich rozwiązania;
  - wszelkie wymogi regulacyjne z zakresu monitoringu i raportowania;
  - kwestie monitoringu/raportowania wymaganego przez inne strony (np., odbiorców, podmioty
- zapewniające finansowanie czy jednostki certyfikacyjne).
31. Klient zapewni odpowiednie systemy, zasoby i personel, aby umożliwić realizację monitoringu. Klient będzie kontrolować wyniki monitoringu i w miarę konieczności inicjować działania naprawcze. Dodatkowo, klient może korzystać z usług stron trzecich, np. niezależnych ekspertów, społeczności lokalnych czy organizacji pozarządowych, aby uzupełniać lub weryfikować informacje zebrane podczas monitoringu. Jeśli właściwe władze lub inne strony trzecie odpowiadają za zarządzanie określonymi zagrożeniami i oddziaływaniami środowiskowymi i społecznymi oraz powiązanimi działaniami łagodzącymi, klient będzie współpracować z takimi władzami lub stronami przy ustalaniu i monitorowaniu takich działań.
32. Klient będzie regularnie dostarczać EBOR raporty dotyczące działań środowiskowo-społecznych w ramach projektu, w tym – w odpowiednich przypadkach – na temat zgodności z Wymaganiami operacyjnymi i wdrażania ESMS, ESMP, ESAP oraz planu zaangażowania interesariuszy. Na podstawie wyników monitoringu klient w porozumieniu z EBOR określi i wprowadzi niezbędne działania naprawcze i zapobiegawcze do zmodyfikowanego planu ESMP lub ESAP. Klient wdroży uzgodnione działania naprawcze i zapobiegawcze i będzie je kontrolować w celu wzmocnienia ich skuteczności.
33. Klient ma obowiązek niezwłocznie zgłaszać EBOR wszelkie incydenty i wypadki środowiskowe i społeczne dotyczące klienta lub projektu, które mają lub mogą mieć istotny niekorzystny skutek.
34. Klient ma obowiązek niezwłocznie zgłaszać EBOR wszelkie zmiany zakresu, planu czy działania w ramach projektu, które mogą istotnie zmienić jego zagrożenia i oddziaływanie środowiskowe oraz społeczne. Klient przeprowadzi wszelkie dodatkowe oceny i procedury zaangażowania interesariuszy zgodnie z wymaganiami operacyjnymi i odpowiednio wprowadzi zmiany w planie ESMP lub ESAP, stosownie do uzgodnień z EBOR.
35. W przypadku projektów, które mogą powodować istotne niekorzystne zagrożenia i oddziaływania środowiskowe i społeczne, klient może być zobowiązany do zaangażowania właściwych ekspertów zewnętrznych do dokonywania okresowych niezależnych kontroli projektu lub monitorowania określonych zagrożeń i oddziaływań środowiskowych lub społecznych. Zakres tych prac i dalszych działań będzie ustalany indywidualnie dla każdego przypadku.

²² Główni dostawcy to ci dostawcy, którzy w sposób ciągły bezpośrednio dostarczają towary lub materiały niezbędne do realizacji podstawowych funkcji operacyjnych projektu. Kluczowe funkcje operacyjne projektu to te procesy produkcyjne i/lub usługowe, które są niezbędne dla konkretnych działań związanych z projektem i bez których projekt nie może być kontynuowany.

Wymaganie operacyjne EBOR nr 2: Warunki pracy i zatrudnienia

Wstęp

1. Niniejsze Wymaganie operacyjne zakłada, że dla klientów i ich działalności gospodarczej siła robocza jest cennym aktywem oraz że dobre zarządzanie zasobami ludzkimi i solidne relacje na linii pracownik-kierownictwo oparte na poszanowaniu praw pracowniczych, w tym wolności zrzeszania się i prawa do układów zbiorowych, są kluczowymi elementami zrównoważonego rozwoju działalności gospodarczej.

Cele

2. Cele niniejszego Wymagania operacyjnego są następujące:
  - poszanowanie i ochrona podstawowych zasad i praw²³ pracowników;
  - zapewnienie sprawiedliwego traktowania, niestosowania dyskryminacji oraz równych szans pracowników zgodnie z programem godziwej pracy²⁴;
  - nawiązanie, utrzymywanie i doskonalenie zdrowych relacji między pracownikiem a pracodawcą;
  - zapewnienie zgodności z krajowymi przepisami dotyczącymi pracy i zatrudnienia oraz wszelkimi porozumieniami zbiorowymi, których klient jest stroną;
  - ochrona kobiet i mężczyzn w miejscu pracy, w tym pracowników szczególnie narażonych na ryzyko, takich jak młodzi pracownicy, osoby niepełnosprawne, pracownicy migrujący i uchodźcy, pracownicy zatrudnieni przez strony trzecie oraz pracownicy zatrudnieni w łańcuchu dostaw klienta;
  - zapobieganie wykorzystywaniu pracy dzieci i pracy przymusowej (zdefiniowanej przez Międzynarodową Organizację Pracy - ILO)
  - zapewnienie pracownikom dostępnych i skutecznych środków zgłaszania i rozwiązywania problemów w miejscu pracy.

Zakres obowiązywania

3. Niniejsze Wymaganie operacyjne ma zastosowanie do wszystkich projektów finansowanych przez EBOR zgodnie z polityką środowiskową i społeczną. Zakres stosowania niniejszego Wymagania operacyjnego zostanie ustalony podczas procesu oceny środowiskowej i społecznej i zależy od rodzaju stosunków umownych pomiędzy klientem a pracownikami realizującymi projekt.
4. Niniejsze Wymaganie operacyjne ustanawia wymogi dla klientów w odniesieniu do wszystkich pracowników projektu, w tym pracowników pełnoetatowych, niepełnoetatowych, tymczasowych, zatrudnionych na czas określony, sezonowych i migrujących, zatrudnionych bezpośrednio przez klienta lub przez stronę trzecią, a także określa szczegółowe wymogi dla głównych dostawców. Pracownicy projektu to ci pracownicy, którzy pracują na miejscu realizacji projektu lub wykonują pracę bezpośrednio związaną z podstawowymi funkcjami projektu.
5. Wymogi mające zastosowanie do pracowników niezatrudnionych²⁵ określono w punktach 22-24 niniejszego Wymagania operacyjnego. Wymogi dotyczące pracy w łańcuchu dostaw są omówione w punktach 25-27 niniejszego Wymagania operacyjnego.
6. Wymagania dotyczące bezpieczeństwa i higieny pracy są przewidziane w Wymaganium operacyjnym 4.

Wymagania

Wymagania ogólne

7. Projekty muszą być zgodne przynajmniej z (i) krajowymi przepisami dotyczącymi pracy, zatrudnienia i ubezpieczeń społecznych oraz (ii) podstawowymi zasadami i normami zapisanymi w konwencjach Międzynarodowej Organizacji Pracy (MOP), a także (iii) niniejszym Wymaganium operacyjnym.

Zarządzanie relacjami z pracownikiem

Polityka zarządzania zasobami ludzkimi

8. Klient przyjmie lub będzie dalej stosować sporządzoną na piśmie politykę zarządzania zasobami ludzkimi oraz systemy lub procedury zarządzania nimi odpowiednie do rozmiaru firmy i liczby pracowników, omawiające podejście klienta do zarządzania pracownikami zgodnie z niniejszym wymaganium i prawem krajowym. Ta polityka i te procedury powinny być zrozumiałe, dostępne dla pracowników oraz podawane w głównych językach, jakimi posługuje się personel.

²³ Zgodnie z wytycznymi zawartymi w podstawowych konwencjach MOP: C087 o wolności związkowej i ochronie praw związkowych (1948) C098 o prawie organizowania się i rokowań zbiorowych (1949) C029 o pracy przymusowej (1930) i jej protokoł uzupełniający P029 (2014) C105 o zniesieniu pracy przymusowej (1957) C100 w sprawie równego wynagrodzenia (1951) C111 w sprawie dyskryminacji (zatrudnienie i wykonywanie zawodu) (1958) C138 w sprawie najniższego wieku (1973) C182 w sprawie najgorszych form pracy dzieci (1999 r.)

²⁴ Godziwa praca to cel aspiracji ludzi w sferze życia zawodowego. Obejmuje to możliwość pracy, która jest produktywna i zapewnia ludziom uczciwe dochody, bezpieczeństwo w miejscu pracy oraz ochronę społeczną rodzin, lepsze perspektywy rozwoju osobistego i integracji społecznej, swobodę wyrażania swoich zastrzeżeń, organizowania się i uczestniczenia w podejmowaniu decyzji mających wpływ na ich życie oraz równość szans i traktowania wszystkich kobiet i mężczyzn.

²⁵ "Pracownicy niezatrudnieni" to pracownicy projektu, którzy nie są bezpośrednio zatrudnieni przez klienta, lecz raczej zatrudnieni przez strony trzecie, takie jak wykonawcy, agenci, brokerzy lub inni pośrednicy.

Stosunki pracy

9. Klient dostarczy pracownikom pisemne umowy na początku okresu zatrudnienia oraz w momencie wystąpienia istotnych zmian w warunkach zatrudnienia, opisujące stosunek pracy z klientem. Umowa będzie zawierać informacje o ich prawach wynikających z krajowych przepisów dotyczących pracy i zatrudnienia oraz wszelkich właściwych układów zbiorowych pracy, w odniesieniu do warunków pracy i zatrudnienia (w tym o prawach do wynagrodzenia, godzinach pracy i przerw w pracy, zasadach realizacji nadgodzin i wypłatach za nadgodziny) a także o wszelkich świadczeniach (np. zwolnienie chorobowe, urlop macierzyński/ojcowski lub urlop wypoczynkowy). Wszelkie istotne zmiany będą dokumentowane i przekazywane do wiadomości pracowników. Informacje te będą zrozumiałe i dostępne dla pracowników i zapewniane w głównych językach, jakimi posługuje się siła robocza. Systemy zarządzania zasobami ludzkimi zapewnią prowadzenie aktualnych rejestrów zatrudnienia z poszanowaniem prawa pracowników do prywatności i ochrony danych.
10. Zarządzanie komunikacją będzie miało na celu zapewnienie pracownikom: (i) odpowiednich informacji o zmianach, które mogą mieć na nich wpływ, a w szczególności o przewidywanych zmianach związanych z projektem i (ii) możliwości zgłaszania uwag w ramach stałego doskonalenia, w tym uwag na temat sposobów zgłaszania skarg określonych szczegółowo w punkcie 21 niniejszego Wymagania operacyjnego.

Zatrudnianie dzieci

11. Klient będzie przestrzegać wszelkich właściwych przepisów prawa krajowego lub międzynarodowych norm pracy dotyczących zatrudnienia nieletnich, zależnie od tego, które z tych zasad będą zapewniały wyższy poziom ochrony dzieci.
12. Klient nie będzie zatrudniać dzieci na zasadach ekonomicznego wyzysku ani do prac niebezpiecznych, zakłócających edukację dziecka czy szkodliwych dla zdrowia lub fizycznego, intelektualnego, duchowego, moralnego lub społecznego rozwoju dziecka. Młodzi ludzie poniżej 18 roku życia będą identyfikowani przez klienta i nie będą zatrudniani przy pracach niebezpiecznych. Wszystkie prace wykonywane przez osoby poniżej 18 roku życia podlegają odpowiedniej ocenie ryzyka przed rozpoczęciem pracy oraz regularnemu monitorowaniu stanu zdrowia, warunków pracy i godzin pracy.

Praca przymusowa

13. Klient nie będzie zatrudniał osób do pracy przymusowej, która polega na pracy lub usługach wykonywanych nie z własnej woli, a wymuszonych na danej osobie pod groźbą siły lub kary, w tym poprzez nadużycia i nieuczciwe praktyki rekrutacyjne. Obejmuje to pracę niedobrowolną lub przymusową, taką jak praca najemna, niedobrowolna praca więzienna, praca niewolnicza lub podobne ustalenia dotyczące umów o pracę, lub handel ludźmi²⁶.

Zakaz dyskryminacji i równe szanse

14. Projekty muszą być zgodne z właściwymi wymaganiami dotyczącymi zakazu dyskryminacji związanej z zatrudnieniem. W szczególności, w odniesieniu do projektu, klient:
  - nie będzie podejmować decyzji o zatrudnieniu na podstawie cech indywidualnych niezwiązanych z wymogami dotyczącymi danego stanowiska, takich jak płeć, rasa, narodowość, poglądy polityczne, przynależność związkowa, pochodzenie etniczne, społeczne lub rdzenne, religia lub wiara, stan cywilny lub rodzinny, niepełnosprawność, wiek, orientacja seksualna lub tożsamość płciowa;
  - będzie opierać swoje relacje z pracownikami na zasadzie równych szans i równego traktowania i nie będzie dyskryminować pracowników w żadnej sferze ich relacji z firmą, tj. podczas poszukiwania kandydatów i zatrudniania, przydzielania stanowisk pracy, w ramach wynagradzania (łącznie z zarobkami i świadczeniami), warunków pracy i zatrudnienia, w tym zasadnej adaptacji stanowiska do określonego rodzaju niepełnosprawności, dostępu do szkolenia, awansu, zwolnienia z pracy lub przejścia na emeryturę i dyscyplinowania;
  - wdroży działania w celu zapobiegania i reagowania na jakąkolwiek formę przemocy i molestowania, zastraszania, szykanowania i/lub wykorzystywania, w tym przemocy ze względu na płeć (ang. GBV – *gender-based violence*)²⁷.

Za dyskryminację nie uważa się następujących środków: specjalnych środków ochrony lub wsparcia w celu zrekompensowania dyskryminacyjnych działań mających miejsce w przeszłości; promowania zatrudnienia na poziomie lokalnym, wyboru osoby na dane stanowisko na podstawie konkretnych wymagań tego stanowiska, o ile są zgodne z prawem krajowym.

²⁶ Handel ludźmi definiuje się jako werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób, z zastosowaniem groźby lub użyciem siły, bądź innych form przymusu, uprowadzenia, oszustwa, podstępny, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby sprawującej kontrolę nad inną osobą, w celu wykorzystania. Kobiety i dzieci są szczególnie narażone na praktyki związane z handlem ludźmi.

²⁷ "Przemoc i nękanie" należy rozumieć jako ciąg niedopuszczalnych zachowań i praktyk lub gróźb ich wystąpienia, czy to jednorazowych, czy powtarzających się, mających na celu wyrządzenie szkody fizycznej, psychospołecznej lub ekonomicznej, w tym przemoc ze względu na płeć (GBV). GBV jest terminem zbiorczym dla wszelkich szkodliwych czynów popełnianych wbrew woli osoby i opartych na społecznie przypisywanych różnicach płci. GBV obejmuje czyny, które wyrządzają fizyczną, psychiczną lub seksualną krzywdę lub cierpienie, groźby takich czynów, przymus i inne formy pozbawienia wolności.

Organizacje pracownicze

15. Klient poinformuje pracowników, że przysługuje im prawo do wybierania przedstawicieli pracowników, tworzenia lub wstępowania do wybranych przez siebie organizacji pracowniczych oraz udziału w układach zbiorowych pracy, zgodnie z prawem krajowym. Klient nie będzie dyskryminował ani stosował środków odwetowych wobec pracowników, którzy działają jako uczestnicy, uczestniczą lub starają się uczestniczyć w takich organizacjach lub w układach zbiorowych pracy, a także nie będzie ingerował w tworzenie lub funkcjonowanie organizacji pracowniczych. Klient będzie współpracował z takimi przedstawicielami pracowników lub organizacjami zgodnie z prawem krajowym i terminowo przekazywał im informacje niezbędne do prowadzenia konstruktywnych negocjacji. W przypadku, gdy prawo krajowe w znacznym stopniu ogranicza tworzenie lub funkcjonowanie organizacji pracowniczych, klient nie będzie ograniczał pracowników w tworzeniu alternatywnych mechanizmów reprezentowania ich interesów i ochrony ich praw w zakresie warunków pracy i warunków zatrudnienia, odpowiednich do jego wielkości i siły roboczej. Klient nie będzie starał się wpływać na te mechanizmy ani ich kontrolować. Tam, gdzie prawo krajowe tego nie przewiduje, klient nie będzie zniechęcał pracowników do wybierania przedstawicieli pracowników, tworzenia lub wstępowania do wybranych przez nich organizacji pracowniczych lub do prowadzenia negocjacji zbiorowych, a także nie będzie dyskryminował ani stosował środków odwetowych wobec pracowników, którzy uczestniczą lub starają się uczestniczyć w takich organizacjach i układach zbiorowych pracy. Klient będzie współpracował z przedstawicielami takich pracowników i organizacjami pracowniczymi, a także terminowo przekazywał im informacje niezbędne do prowadzenia konstruktywnych negocjacji.

Wynagrodzenia, świadczenia i warunki pracy

16. Wynagrodzenia, świadczenia i warunki proponowanej pracy (w tym godziny pracy) będą co najmniej porównywalne z oferowanymi przez podobnych pracodawców we właściwym kraju/regionie czy sektorze. Praca w godzinach nadliczbowych będzie dobrowolna i będzie wykonywana oraz wynagradzana zgodnie z przepisami krajowymi.
17. W przypadku gdy klient jest stroną układów zbiorowych pracy lub jest nimi objęty w jakikolwiek inny sposób, zapisy porozumień powinny być respektowane. Jeśli takie porozumienia nie istnieją lub nie regulują warunków pracy i zatrudnienia, klient zapewni zasadne warunki pracy i zatrudnienia, które są zgodne z przepisami prawa krajowego.
18. Klient zidentyfikuje pracowników migrujących i zapewni ich zatrudnienie na warunkach zasadniczo równorzędnych z warunkami zatrudnienia innych pracowników wykonujących te same prace.

Zakwaterowanie dla pracowników

19. W przypadku, gdy klient zapewnia zakwaterowanie pracownikom projektu, klient wprowadzi i wdroży zasady regulujące jakość i zarządzanie zakwaterowaniem oraz świadczeniem usług. Usługi zakwaterowania będą świadczone zgodnie z zasadami DPM oraz w sposób zgodny z zasadami niedyskryminacji i równych szans, w tym z zabezpieczeniami przed molestowaniem seksualnym i innymi formami przemocy ze względu na płeć. Swoboda przemieszczania się pracowników z i do miejsca zakwaterowania organizowanego przez pracodawcę nie może być bezzasadnie ograniczana.

Zwolnienia grupowe

20. Przed przystąpieniem do realizacji jakichkolwiek zwolnień grupowych²⁸ w związku z projektem klient przeprowadzi analizę działań alternatywnych wobec redukcji zatrudnienia. Jeśli w wyniku analizy nie zostaną ustalone żadne wykonalne działania alternatywne, klient opracuje i wdroży plan zwolnień grupowych w celu oszacowania, ograniczenia i załagodzenia negatywnego wpływu redukcji zatrudnienia na pracowników, zgodnie z przepisami krajowymi i dobrymi praktykami międzynarodowymi, z uwzględnieniem zakazu dyskryminacji i po konsultacjach. Proces selekcji będzie przejrzysty i oparty na sprawiedliwych, obiektywnych i konsekwentnie stosowanych kryteriach i będzie podlegać skutecznemu mechanizmowi składania skarg. Klient będzie przestrzegał wszystkich wymogów prawnych i uzgodnionych zbiorowo wymogów dotyczących zwolnień grupowych, w tym powiadamiania władz publicznych oraz przekazywania informacji pracownikom i ich organizacjom, a także konsultacji z nimi. Ostateczny plan zwolnień zbiorowych będzie odzwierciedlał wyniki konsultacji z pracownikami i ich organizacjami. Wszelkie zaległe wynagrodzenia za okresy zwolnienia i świadczenia ubezpieczenia społecznego oraz składki i świadczenia emerytalno-rentowe będą wypłacone: (i) pracownikom do dnia rozwiązania stosunku pracy włącznie; (ii) w odpowiednich przypadkach, w terminie uzgodnionym z pracownikiem lub (iii) płatności będą dokonywane w terminach uzgodnionych w zbiorowym układzie pracy. W przypadku dokonywania płatności na rzecz pracowników, pracownicy otrzymają dowody takich płatności. Klient z wyprzedzeniem powiadomi EBOR o planowanej redukcji zatrudnienia oraz, na wniosek EBOR, przekaże kopię proponowanego planu zwolnień grupowych.

Mechanizm składania skarg

²⁸ Zwolnienia grupowe obejmują wszystkie wielokrotne zwolnienia, które wynikają z przyczyn ekonomicznych, technicznych lub organizacyjnych; lub innych przyczyn, które nie są związane z wynikami pracy lub innych przyczyn osobistych.

21. Klient będzie informować pracowników o funkcjonowaniu systemu składania skarg podczas ich zatrudnienia i ułatwi im dostęp do tego systemu. Mechanizm będzie polegał na angażowaniu kadry kierowniczej właściwego szczebla tak, aby sprawnie rozwiązywać kwestie budzące wątpliwości, korzystając ze zrozumiałej i przejrzystej procedury, która zapewni, że osoby składające skargę otrzymają w odpowiednim czasie informację zwrotną dotyczącą skargi i nie będą spotykać się z żadnymi formami prześladowania. Mechanizm będzie obejmował przepisy dotyczące skarg składanych anonimowo oraz skarg i wymagających specjalnych środków ochrony, takich jak zgłoszenia dotyczące przemocy ze względu na płeć. Mechanizm nie będzie uniemożliwiać dostępu do innych środków prawnych lub administracyjnych przewidzianych przez przepisy prawa lub w ramach istniejących procedur arbitrażowych lub mediacyjnych ani nie będzie zastępować mechanizmów składania skarg zapewnianych przez organizacje pracownicze lub układy zbiorowe pracy.

Pracownicy niezatrudnieni

22. W przypadku pracowników niezatrudnionych, którzy mają być zaangażowani poprzez wykonawców lub innych pośredników, klient podejmie odpowiednie starania przed zawarciem umowy, aby: (i) ocenić przeszłe wyniki tych wykonawców lub pośredników w odniesieniu do zatrudnienia oraz bezpieczeństwa i higieny pracy, aby ustalić ich obecną zdolność do wdrożenia wymogów niniejszego Wymagania operacyjnego i Wymagania operacyjnego nr 4; oraz (ii) zobowiązać ich do stosowania wymogów podanych w punktach 7-19 i 21 niniejszego Wymagania operacyjnego oraz w punktach 11-15 Wymagania operacyjnego nr 4.
23. Klient określi zagrożenia związane z rekrutacją, zaangażowaniem i demobilizacją pracowników projektu przez strony trzecie oraz ustanowi odpowiednie polityki i procedury zarządzania i monitorowania działań pracodawców będących stronami trzecimi w odniesieniu do projektu i wymogów niniejszego Wymagania operacyjnego. Ponadto, klient dołoży zasadnych starań, aby włączyć je do ustaleń umownych z takimi pracodawcami będącymi osobami trzecimi, a w odpowiednich przypadkach opracuje i wdroży plan zarządzania wykonawcami. W przypadku podwykonawstwa, klient dołoży zasadnych starań, aby strony trzecie uwzględniły równoważne wymagania w swoich umowach z podwykonawcami.
24. Klient zapewni, aby pracownicy zewnętrzni mieli dostęp do skutecznego mechanizmu zgłaszania skarg zgodnego z wymogami określonymi w niniejszym Wymaganiu operacyjnym. W przypadku gdy strona trzecia nie jest w stanie zapewnić mechanizmu zgłaszania skarg, klient zapewni taki skuteczny mechanizm, który będzie służyć pracownikom zatrudnionym przez stronę trzecią.

Łańcuch dostaw

25. W ramach procesu oceny łańcucha dostaw opisanego w Wymaganiu operacyjnym nr 1, klient zidentyfikuje i oceni ryzyko wykorzystania pracy dzieci i pracy przymusowej²⁹ w działalności swoich głównych dostawców³⁰.
26. Jeśli ta ocena ryzyka wskaże na obecność lub znaczące ryzyko pracy dzieci lub pracy przymusowej w działalności głównych dostawców, co jest sprzeczne z normami MOP, lub jeśli znaczące ryzyko pracy dzieci lub pracy przymusowej zostanie zgłoszone na niższych szczeblach łańcucha dostaw towarów i materiałów, które są istotne dla podstawowych funkcji operacyjnych projektu, klient podejmie odpowiednie kroki, aby temu zaradzić zgodnie z następującymi wymogami:
- (i) W odniesieniu do pracy dzieci, klient podejmie w dobrej wierze wysiłki w celu zaradzenia lub minimalizacji problemu. Klient będzie kontynuował zamawianie takich towarów lub materiałów od tego dostawcy dopiero po otrzymaniu zadowalających zobowiązań lub dowodów na to, że dostawca jest zobowiązany do wdrożenia programu zgodnego z DPM w celu wyeliminowania takich praktyk w racjonalnym terminie. Klient będzie regularnie informował o postępach we wdrażaniu takiego programu;
  - (ii) W odniesieniu do pracy przymusowej, klient będzie kontynuował nabywanie takich towarów lub materiałów od dostawców jedynie po otrzymaniu zadowalających zobowiązań od dostawców lub dowodów, że dostawcy podjęli odpowiednie kroki w celu wyeliminowania warunków, które stanowią pracę przymusową; oraz
  - (iii) W przypadku ryzyka występowania pracy dzieci i/lub pracy przymusowej klient będzie stale monitorował swoich głównych dostawców w celu wykrywania wszelkich istotnych zmian tego łańcucha oraz nowych rodzajów ryzyka lub przypadków incydentów pracy dzieci i/lub pracy przymusowej. Dodatkowo, jeśli istnieje ryzyko szkody dla pracowników głównego dostawcy, klient będzie wymagał od odpowiedniego głównego dostawcy wprowadzenia procedur i innych środków kontroli w celu zapobieżenia lub zmniejszenia ryzyka szkody dla zdrowia i bezpieczeństwa pracowników. Takie procedury i środki kontroli będą okresowo weryfikowane przez klienta, aby upewnić się co do ich skuteczności.

²⁹ Zgodnie z definicją zawartą w konwencjach MOP nr 138, 182, 29, 105.

³⁰ Definicje głównych dostawców i podstawowych funkcji operacyjnych projektu znajdują się w Wymaganiu operacyjnym nr 1, pkt 28.

27. Zdolność klienta do kompleksowego uwzględnienia tego ryzyka będzie zależała od poziomu kontroli zarządczej lub wpływu klienta na jego głównych dostawców. Jeśli zaradzenie temu ryzyku nie jest możliwe, klient dokona w uzgodnionym z EBOR rozsądnym terminie zmiany dostawców pierwotnych na dostawców, którzy mogą wykazać, że przestrzegają niniejszego Wymagania operacyjnego.

Wymaganie operacyjne EBOR nr 3: Efektywne gospodarowanie zasobami oraz zapobieganie zanieczyszczeniom i ich kontrola

Wstęp

1. Niniejsze Wymaganie operacyjne określa podejście na poziomie projektu do wpływu zmian klimatu i emisji gazów cieplarnianych, zarządzania zasobami oraz zapobiegania i kontroli zanieczyszczeń³¹. Opiera się ono na hierarchii łagodzenia skutków, zasadzie, że szkody środowiskowe powinny być w pierwszej kolejności usuwane u źródła, a także na zasadzie „płaci ten, kto zanieczyszcza”. Zagrożenia i oddziaływania związane z projektem, dotyczące wykorzystania zasobów oraz wytwarzania odpadów i emisji, należy oceniać w kontekście lokalizacji projektu i lokalnych warunków środowiskowych. Należy przyjąć odpowiednie środki łagodzące, technologie i praktyki w celu efektywnego i skutecznego wykorzystania zasobów, zapobiegania zanieczyszczeniom i ich kontroli oraz unikania, minimalizowania i ograniczania emisji gazów cieplarnianych (ang. GHG - *Greenhouse gases*)
2. W niniejszym Wymaganiu operacyjnym uwzględniono również nowo powstałą koncepcję i praktykę Gospodarki Okrężnej³² i/lub odzyskiwania zasobów, w ramach której z przedmiotów, które wcześniej były postrzegane jako odpady, można stworzyć lub uzyskać użyteczne i wartościowe produkty³³.
3. Niniejsze Wymaganie operacyjne dostrzega znaczenie stosowania najlepszych dostępnych technik i dobrych praktyk międzynarodowych w celu optymalizacji wykorzystania zasobów oraz skutecznego zapobiegania i kontroli zanieczyszczeń.

Cele

4. Cele niniejszego Wymagania operacyjnego są następujące:
  - przyjęcie podejścia obejmującego hierarchię działań łagodzących w celu reagowania na niekorzystne oddziaływanie wykorzystania zasobów i emisji zanieczyszczeń w ramach projektu na ludzkie zdrowie i środowisko;
  - unikanie i minimalizowanie emisji gazów cieplarnianych w związku z projektem oraz zarządzanie nimi;
  - unikanie i minimalizowanie zagrożeń i oddziaływań związanych z substancjami i materiałami niebezpiecznymi, w tym pestycydami, oraz zarządzanie nimi; oraz

- identyfikacja, tam gdzie jest to wykonalne, możliwości poprawy efektywności wykorzystania zasobów w związku z projektem.

Zakres obowiązywania

5. Niniejsze Wymaganie operacyjne ma zastosowanie do wszystkich projektów bezpośrednio finansowanych przez EBOR zgodnie z Polityką Środowiskową i Społeczną. W ramach swojego procesu oceny środowiskowej i społecznej klient zidentyfikuje odnośne wymogi niniejszego wymagania operacyjnego oraz to, w jaki sposób będą one uwzględniane i regulowane w trakcie cyklu życiowego projektu. Wdrożenie działań koniecznych do realizacji wymogów niniejszego Wymagania operacyjnego podlega zasadom ogólnego systemu zarządzania środowiskiem i społeczeństwem (ESMS) i właściwych dla projektu planów zarządzania środowiskiem i społeczeństwem (ESMP) klienta.

Wymagania

Efektywne wykorzystywanie zasobów

³¹ Termin "zanieczyszczenie" odnosi się zarówno do niebezpiecznych, jak i bezpiecznych zanieczyszczeń chemicznych w fazie stałej, ciekłej lub gazowej, a także obejmuje inne elementy, takie jak zrzuć termiczne do wody, emisje krótko- i długozyciowych zanieczyszczeń klimatycznych, zanieczyszczenie mediów środowiskowych (w tym gleby, powietrza i wody), uciążliwe zapachy, hałas, wibracje, promieniowanie, energię elektromagnetyczną oraz powodowanie potencjalnych oddziaływań wizualnych, w tym w postaci oświetlenia..

³² Zgodnie z założeniami pakietu Komisji Europejskiej dotyczącego gospodarki okrężnej (ang. *Circular Economy Package*).

³³ Zgodnie z definicją zawartą w dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/98/WE z dnia 19 listopada 2008 r. w sprawie odpadów oraz uchylającej niektóre dyrektywy (dyrektywa ramowa UE w sprawie odpadów).

6. Proces oceny środowiskowo-społecznej ustali możliwości i alternatywne rozwiązania dotyczące efektywności wykorzystania zasobów w związku z projektem, zgodnie z dobrymi praktykami międzynarodowymi. Realizując ten proces, klient będzie stosować technicznie i finansowo wykonalne³⁴ oraz opłacalne³⁵ środki minimalizowania zużycia energii, wody, innych zasobów i nakładów materiałowych oraz zwiększenia wydajności ich wykorzystywania, a także odzyskiwania i ponownego wykorzystywania odpadów materiałowych przy wdrażaniu projektu. Najwięcej uwagi zostanie poświęcone działaniom uznawanym za podstawowe funkcje projektu, ale zostaną również rozważone podobne możliwości istniejące w ramach innych dziedzin działalności gospodarczej klienta. Jeśli dostępne są dane referencyjne, ocena klienta będzie obejmować porównanie jego działań z dobrymi praktykami międzynarodowymi w celu ustalenia względnego poziomu efektywności.
7. Klient uwzględni środki na rzecz zwiększenia efektywności wykorzystania zasobów i zasady czystszej produkcji w procesach projektowania i wytwarzania produktów w celu ochrony surowców, energii i wody, a także unikania i ograniczenia wytwarzania odpadów.

Woda

8. W ramach planowania projektu zostaną zidentyfikowane i przeanalizowane wszelkie technicznie i finansowo wykonalne oraz efektywne kosztowo możliwości minimalizacji zużycia i odzysku wody zgodnie z dobrymi praktykami międzynarodowymi. W przypadku konieczności opracowania potrzeb zaopatrzenia w wodę w ramach danego projektu, klient będzie dążył, w przypadku gdy będzie to wykonalne, do wykorzystania wody, która nie nadaje się do spożycia przez ludzi, do celów technicznych.
9. W przypadku projektów o dużym zapotrzebowaniu na wodę (większym niż 5 000 m³/dzień) będą stosowane poniższe zasady:
- podczas procesu oceny będzie sporządzany szczegółowy bilans wodny, który będzie prowadzony i corocznie zgłaszany do EBOR;
  - zostanie ocenione konkretne zużycie wody (mierzone ilością zużytej wody przypadającą na produkcję jednostkową);
  - działania będą porównywane z dostępnymi standardami branżowymi i dobrymi praktykami międzynarodowymi w zakresie efektywności wykorzystania wody; oraz
- należy określić możliwości ciągłej poprawy w zakresie efektywności wykorzystania i odzyskiwania wody.
10. Klient, w ramach procesu oceny środowiskowo-społecznej, rozważy potencjalne skumulowane oddziaływanie poboru wody na użytkowników będących osobami trzecimi i lokalne ekosystemy. Ocena ta uwzględni również potencjalne skutki zmiany klimatu. W przypadku zidentyfikowania niekorzystnych zagrożeń i oddziaływań, klient wdroży odpowiednie środki łagodzące w celu minimalizacji tych zagrożeń i oddziaływań zgodnie z podejściem hierarchii działań łagodzących i dobrymi praktykami międzynarodowymi.

Odpady³⁶

11. Klient będzie unikać lub minimalizować produkcję odpadów oraz w miarę możliwości ograniczać ich szkodliwość. W przypadkach, gdy nie da się uniknąć produkcji odpadów, ale ich ilość zminimalizowano, klient będzie ponownie wykorzystywał, przetwarzał lub odzyskiwał odpady lub wykorzystywał je jako źródło energii w sposób bezpieczny dla ludzkiego zdrowia i środowiska. W przypadku, gdy odpady nie mogą być poddane recyklingowi, ponownie wykorzystane lub odzyskane, klient będzie musiał odpowiednio je przetworzyć i/lub unieszkodliwić w sposób przyjazny i bezpieczny dla środowiska, który obejmuje odpowiednią kontrolę emisji i pozostałości wynikających z obróbki i przetwarzania materiałów odpadowych oraz, w stosownych przypadkach, zgodnie z istotnymi normami UE w zakresie ochrony środowiska.
12. Jeżeli wytwarzane odpady są uznawane za niebezpieczne na mocy przepisów krajowych i/lub unijnych, klient rozważy ograniczenia mające zastosowanie do transgranicznego przemieszczania odpadów oraz inne obowiązujące wymogi prawne.
13. Jeżeli proces usuwania odpadów został przeniesiony do lokalizacji zewnętrznej i/lub zarządzają nim strony trzecie, klient uzyska dokumentację z zakresu kontroli pochodzenia odpadów aż do momentu ich dotarcia w miejsce ostatecznego przeznaczenia i będzie korzystać z usług dostawców posiadających zezwolenia wydane przez odpowiednie organy regulacyjne. Klient będzie przestrzegał obowiązku zachowania należytej staranności w zakresie gospodarki odpadami.

Zapobieganie zanieczyszczeniom oraz ich kontrola

³⁴ Wykonalność techniczna opiera się na tym, czy proponowane środki i działania mogą zostać wdrożone przy użyciu dostępnych na rynku umiejętności, sprzętu i materiałów, z uwzględnieniem dominujących czynników lokalnych, takich jak klimat, geografia, infrastruktura, bezpieczeństwo, zarządzanie, zdolność i niezawodność operacyjna. Wykonalność finansowa opiera się na aspektach handlowych, w tym na względnej wielkości kosztów przyrostowych przyjęcia takich środków i działań w porównaniu z kosztami inwestycji, eksploatacji i utrzymania projektu.

³⁵ Efektywność kosztową określa się na podstawie kosztów kapitałowych i operacyjnych oraz korzyści finansowych wynikających z zastosowania danego środka w całym okresie realizacji projektu.

³⁶ Do celów niniejszego Wymagania operacyjnego, odpady definiuje się jako niejednorodną mieszaninę gazowych, płynnych i/lub stałych substancji/materiałów, które należy przetwarzać z wykorzystaniem właściwych procesów fizycznych, chemicznych i/lub biologicznych przed ich bezpiecznym uwolnieniem do środowiska.

14. Proces oceny środowiskowej i społecznej klienta zdeterminuje odpowiednie metody, technologie i praktyki zapobiegania i kontroli zanieczyszczeń ("techniki"), które mają być zastosowane w projekcie. Ocena uwzględni charakterystykę obiektów i działań wchodzących w skład projektu, położenie geograficzne projektu oraz lokalne warunki środowiskowe. W procesie oceny zostaną określone wykonalne pod względem technicznym i finansowym oraz efektywne kosztowo techniki zapobiegania zanieczyszczeniom i techniki ich kontroli, które będą najlepiej dostosowane do unikania lub minimalizowania niekorzystnego wpływu na zdrowie ludzkie i środowisko. Techniki zastosowane w odniesieniu do projektu będą przedkładać zapobieganie lub unikanie zagrożeń i oddziaływań nad ich minimalizowanie i ograniczanie, zgodnie z hierarchią działań łagodzących i spójnością z ogólnymi wytycznymi dotyczącymi ochrony środowiska, a także będą dostosowane do charakteru i skali niekorzystnych oddziaływań i zagrożeń związanych z projektem.
15. Klient opracuje taką strukturę projektu, aby spełniała ona odpowiednie istotne normy środowiskowe UE, o ile mogą one być zastosowane na poziomie projektu³⁷. Projekty, które ze względu na swój charakter i skalę podlegałyby dyrektywie UE w sprawie emisji przemysłowych³⁸, będą musiały spełniać, niezależnie od lokalizacji, wymogi Najlepszych Dostępnych Technik UE (ang. BAT - *EU Best Available Techniques*) i powiązanych poziomów emisji określonych we Wnioskach UE w sprawie BAT.
16. W przypadku braku istotnych norm środowiskowych UE na poziomie projektu, klient określi, w porozumieniu z EBOR, inne odpowiednie normy środowiskowe zgodnie z dobrymi praktykami międzynarodowymi. Ponadto projekty zostaną opracowane w taki sposób, aby były zgodne z obowiązującym prawem krajowym, a także będą utrzymywane i realizowane zgodnie z prawem krajowym i innymi obowiązującymi wymogami regulacyjnymi. W przypadku gdy przepisy kraju przyjmującego przewidują inne poziomy i środki niż przedstawione w istotnych normach środowiskowych UE lub w innych odpowiednich normach środowiskowych, projekty będą musiały być zgodne z tymi, które są bardziej rygorystyczne.
17. Projekty muszą od początku spełniać istotne normy środowiskowe UE lub inne uzgodnione normy środowiskowe oraz krajowe wymogi regulacyjne. W przypadku gdy projekty dotyczą istniejących obiektów i/lub działań, takie obiekty i/lub działania muszą w racjonalnym terminie spełnić wymogi określone w pkt 15 i/lub 16, co zostanie ustalone w drodze formalnej oceny ich funkcjonowania w odniesieniu do obowiązujących norm.
18. W odniesieniu do projektów zlokalizowanych w państwach członkowskich UE oraz w krajach przystępujących, kandydujących i potencjalnych krajach kandydujących do UE, które obejmują modernizację istniejących obiektów i/lub działań oraz w przypadku, gdy określono odpowiednie istotne normy środowiskowe UE, ramy czasowe dla osiągnięcia zgodności z tymi normami będą uwzględniać wszelkie ramy czasowe uzgodnione na poziomie krajowym. W przypadku projektów realizowanych we wszystkich innych krajach, ramy czasowe przewidziane dla celów osiągnięcia zgodności z istotnymi normami środowiskowymi UE będą uwzględniać warunki lokalne i koszty ich zastosowania oraz będą zgodne z Europejską Polityką Sąsiedztwa i wszelkimi umowami dwustronnymi lub planami działania uzgodnionymi pomiędzy UE a odpowiednim krajem przyjmującym.
19. Przez cały cykl życia projektu, klient będzie stosował techniki zapobiegania i kontroli zanieczyszczeń zgodne z hierarchią działań łagodzących, aby zminimalizować potencjalne negatywne skutki dla zdrowia ludzkiego i środowiska, przy jednoczesnym zachowaniu wykonalności technicznej i finansowej oraz efektywności kosztowej. Dotyczy to emisji zanieczyszczeń w wyniku okoliczności rutynowych, nadzwyczajnych lub przypadkowych.

Gazy cieplarniane

20. W procesie oceny środowiskowo-społecznej prowadzonej przez klienta zostaną rozważone alternatywne rozwiązania i wdrożone wykonalne pod względem technicznym i finansowym, a także efektywne kosztowo rozwiązania służące uniknięciu lub minimalizacji emisji gazów cieplarnianych związanych z projektem na etapie opracowania i realizacji projektu. Rozwiązania te mogą obejmować m.in. alternatywne lokalizacje, techniki realizacji lub procesy dotyczące projektu, przyjęcie odnawialnych lub niskoemisyjnych źródeł energii, zrównoważone praktyki rolnicze, leśne i hodowlane, ograniczenie emisji nieorganizowanych oraz ograniczenie spalania gazu.
21. W przypadku projektów, które (1) generują lub oczekuje się, że będą generować emisję brutto powyżej 100 000 ton ekwiwalentu CO₂ rocznie, lub (2) zgodnie z oczekiwaniami, spowodują zmianę netto w emisjach, dodatnią lub ujemną, o więcej niż 25 000 ton ekwiwalentu CO₂ rocznie po dokonaniu inwestycji, klient określi te emisje ilościowo zgodnie z Protokołem EBOR w sprawie oceny emisji gazów cieplarnianych. Zakres oceny gazów cieplarnianych obejmuje wszystkie bezpośrednie emisje z obiektów, działania i operacje będące częścią projektu, jak również emisje pośrednie związane z produkcją energii wykorzystywanej w projekcie. Kwantyfikacja emisji gazów cieplarnianych będzie przeprowadzana przez klienta corocznie i zgłaszana do EBOR.

³⁷ Dla celów niniejszego Wymagania operacyjnego, istotne normy środowiskowe UE mogą być stosowane na poziomie projektu, jeżeli sam unijny dokument wykonawczy zawiera jednoznaczne wymagania ilościowe lub jakościowe, które mają zastosowanie na poziomie projektu (w przeciwieństwie do np. poziomu otoczenia)

³⁸ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/75/UE z dnia 24 listopada 2010 r. w sprawie emisji przemysłowych (zintegrowane zapobieganie zanieczyszczeniom i ich kontrola).

Bezpieczne wykorzystywanie i zarządzanie niebezpiecznymi substancjami i materiałami

22. We wszelkich działaniach bezpośrednio związanych z projektem klient będzie unikać lub minimalizować stosowanie substancji i materiałów niebezpiecznych i rozważy użycie mniej niebezpiecznych odpowiedników tych substancji i materiałów, aby chronić ludzkie zdrowie i środowisko przed ich potencjalnie szkodliwym wpływem. Jeżeli nie da się uniknąć ich stosowania ani ich zastąpić, klient zastosuje właściwe środki zarządzania ryzykiem, aby zminimalizować lub kontrolować uwalnianie tych substancji/materiałów do atmosfery, wody i/lub gleby w wyniku ich produkcji, transportu, obsługi, przechowywania i usuwania w związku z działalnością w ramach projektu.
23. Klient będzie unikać produkcji, handlu i stosowania substancji i materiałów niebezpiecznych, zabronionych lub wycofywanych z użycia według prawa międzynarodowego z uwagi na ich wysoką toksyczność dla żywych organizmów, utrzymywanie się w środowisku, możliwość bioakumulacji lub zubożenia warstwy ozonowej.

Ochrona przed szkodnikami

24. Klienci, którzy stosują pestycydy lub zarządzają nimi, sformułują i wdrożą system zintegrowanego zarządzania szkodnikami (ang. IPM – *Integrated Pest Management*) i/lub system zintegrowanego zarządzania wektorami chorób (ang. IVM – *Integrated Vector Management*) w celu zarządzania działaniami związanymi ze zwalczaniem szkodników. Program IPM i IVM wdrożony przez klienta będzie koordynować wykorzystywanie informacji o szkodnikach i środowisku oraz dostępne metody zwalczania szkodników, łącznie z praktykami prowadzenia upraw, biologicznymi, genetycznymi i chemicznymi środkami zapobiegającymi zbyt dużym zniszczeniom spowodowanym przez szkodniki. Jeżeli działania związane z zarządzaniem szkodnikami uwzględniają stosowanie pestycydów, klient będzie dążył do ograniczenia oddziaływania pestycydów na bioróżnorodność, zdrowie człowieka i stan szeroko rozumianego środowiska oraz do wypracowania bardziej zrównoważonego systemu stosowania pestycydów i znacznego ograniczenia ryzyka i stosowania pestycydów w sposób proporcjonalny do koniecznej ochrony upraw.
25. Zrównoważone stosowanie pestycydów obejmuje następujące działania:
  - unikanie lub – o ile nie jest to możliwe – minimalizowanie oddziaływania pestycydów na bioróżnorodność, zdrowie człowieka i stan szeroko rozumianego środowiska;
  - ograniczanie poziomu szkodliwych substancji aktywnych poprzez zastępowanie tych najbardziej niebezpiecznych ich mniej szkodliwymi odpowiednikami (również innymi niż chemiczne);
  - wybór pestycydów o niskiej toksyczności, uznanych za skuteczne w walce z określonym gatunkiem, o minimalnym wpływie na inne gatunki, np. owady zapylające, i całe środowisko;
  - promowanie niskonakładowych lub wolnych od pestycydów systemów gospodarki rolnej, które bazują na strategiach IPM i IVM; oraz

- minimalizowanie szkód dla naturalnych wrogów zwalczanych szkodników i zapobieganie rozwojowi odporności u szkodników.
26. Klient będzie wykorzystywał, przechowywał, stosował i usuwał pestycydy zgodnie z dobrymi praktykami międzynarodowymi.

Wymaganie operacyjne EBOR nr 4: Zdrowie i bezpieczeństwo

Wstęp

1. W niniejszym Wymaganium operacyjnym uwzględniono znaczenie zarządzania wynikającym z projektu ryzykiem dla zdrowia, bezpieczeństwa i ochrony pracowników, społeczności dotkniętych skutkami realizacji projektu oraz konsumentów, zgodnie z hierarchią kontroli ryzyka³⁹. Zapewniając pracownikom bezpieczne, zdrowe i pewne warunki pracy, klienci mogą osiągnąć wymierne korzyści, takie jak zwiększenie efektywności i produktywności swojej działalności.
2. Działania w ramach projektu, sprzęt i infrastruktura mogą zwiększyć możliwość narażenia pracowników i społeczności na zagrożenia dla zdrowia i bezpieczeństwa, w tym zagrożenia związane z mobilizacją osób, budową, oddaniem do użytku, eksploatacją, konserwacją, likwidacją lub zamknięciem, przywróceniem do stanu pierwotnego oraz transportem towarów i usług.
3. Klient ponosi główną odpowiedzialność za zapewnienie swoim pracownikom bezpiecznych i zdrowych warunków pracy oraz informowanie ich, przekazywanie wskazówek, szkolenie, nadzorowanie i konsultowanie się z nimi w kwestiach zdrowia i bezpieczeństwa. Pracownicy są zobowiązani do aktywnej współpracy ze swoim pracodawcą oraz dbania o zdrowie i bezpieczeństwo własne i innych osób.
4. Mimo iż właściwe organy władzy pełnią istotną rolę w procesie ochrony i propagowania zdrowia oraz bezpieczeństwa publicznego, klient pozostaje również odpowiedzialny za zarządzanie zagrożeniami dla zdrowia i bezpieczeństwa, którym, podlegają społeczności dotknięte skutkami realizacji projektu.

Cele

5. Cele niniejszego Wymaganium operacyjnego są następujące:
  - ochrona i propagowanie zdrowia i bezpieczeństwa pracowników poprzez zapewnienie im bezpiecznych, zdrowych i pewnych warunków pracy oraz wdrożenie systemu zarządzania właściwego z punktu widzenia zagrożeń związanych z projektem; oraz
  - identyfikacja, ocena i zarządzanie zagrożeniami dla zdrowia i bezpieczeństwa, którym podlegają społeczności dotknięte skutkami realizacji projektu i konsumenci przez cały cykl życia projektu, w wyniku występowania zarówno rutynowych jak i nadzwyczajnych okoliczności.

Zakres obowiązywania

6. Zgodnie z Polityką Środowiskową i Społeczną, niniejsze Wymaganie operacyjne ma zastosowanie do wszystkich projektów finansowanych przez EBOR. W ramach procesu oceny środowiskowej i społecznej klient określi odpowiednie wymogi niniejszego Wymaganium operacyjnego oraz sposób ich uwzględnienia i zarządzania nimi w całym cyklu życia projektu. Potencjalne zagrożenia dla pracowników i społeczności dotkniętych projektem mogą się różnić w zależności od etapu projektu, w tym mobilizacji, budowy, oddania do użytku, eksploatacji, utrzymania i likwidacji lub zamknięcia i przywrócenia do stanu poprzedniego. Zarządzanie wdrożeniem działań niezbędnych do spełnienia wymogów niniejszego Wymaganium operacyjnego podlega zarządzaniu i będzie stanowić integralną część ogólnego systemu zarządzania środowiskiem i sprawami społecznymi (ESMS) klienta i/lub planu zarządzania środowiskiem i sprawami społecznymi (ESMP) w odniesieniu do konkretnego projektu, zgodnie z Wymaganium operacyjnym nr 1.
7. Szczegółowe wymogi dotyczące zapobiegania i kontroli zagrożeń dla zdrowia ludzkiego i oddziaływania na środowisko w związku z uwalnianiem zanieczyszczeń znajdują się w Wymaganium operacyjnym 3.

Wymagania

Wymagania ogólne w zakresie zarządzania zdrowiem i bezpieczeństwem

8. Klient podejmie środki zmierzające do identyfikacji i zapobiegania wypadkom, urazom i chorobom pracowników i społeczności dotkniętych skutkami realizacji projektu, wynikającym, związanym z lub mającym miejsce w trakcie realizacji działań w ramach projektu oraz opracuje i wdroży działania, a także plany prewencyjne i ochronne w celu zarządzania zagrożeniami dla zdrowia i bezpieczeństwa zgodnie z hierarchią kontroli ryzyka i dobrymi praktykami międzynarodowymi.
9. Klient zapewni pracownikom i społecznościom dotkniętym skutkami realizacji projektu, odpowiednie informacje, wskazówki i szkolenia dotyczące zagrożeń i ryzyka dla zdrowia i bezpieczeństwa, działań ochronnych i prewencyjnych oraz procedur awaryjnych, niezbędnych dla zapewnienia ich zdrowia i bezpieczeństwa przez cały okres realizacji projektu.

³⁹ Hierarchia kontroli ryzyka odnosi się do: (i) eliminacji ryzyka; (ii) zmniejszenia ryzyka poprzez zastąpienie niebezpiecznych warunków lub substancji substancją nie stwarzającą zagrożenia lub stwarzającą mniejsze zagrożenie; (iii) odizolowania ryzyka w celu zapobieżenia narażeniu; (iv) wprowadzenia kontroli inżynierskich, które zbiorowo chronią pracowników i społeczność; oraz (v) zapewnienia pracownikom i społecznościom informacji, instrukcji i szkoleń, w stosownych przypadkach, na temat ryzyka, bezpiecznych systemów pracy, planów awaryjnych, wymogów dotyczących sprawozdawczości i obowiązkowego nadzoru.

10. W przypadku zaistnienia w trakcie prac związanych z projektem jakichkolwiek wypadków, urazów lub przypadków zachorowania bądź w sytuacji, gdy istnieje możliwość powstania takich zdarzeń, klient zbada, udokumentuje, przeanalizuje wyniki, podejmie środki zapobiegające ponownemu wystąpieniu oraz, jeśli będzie to wymagane na mocy przepisów prawa, powiadomi odpowiednie władze i będzie z nimi współpracował. Klient zapewni odpowiednią rekompensatę finansową dla wszystkich osób, które doznały urazu lub uszczerbku na zdrowiu spowodowanego działaniami w ramach projektu.

Bezpieczeństwo i Higiena Pracy (BHP)

11. Klient zapewni wszystkim pracownikom bezpieczne i zdrowe miejsce pracy, uwzględniając ryzyka związane z konkretnym sektorem działalności i szczególne kategorie potencjalnie istniejących zagrożeń. Klient ustali zagrożenia dla zdrowia i bezpieczeństwa oraz działania profilaktyczne odpowiednie do etapu, skali i rodzaju projektu, zgodnie z właściwymi normami UE z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy (BHP)⁴⁰ oraz dobrymi praktykami międzynarodowymi. Klient przeprowadzi ocenę wspólną do poziomu ryzyka i opracuje plan bezpieczeństwa i ochrony zdrowia dostosowany do danego projektu, który w razie potrzeby zostanie włączony do planu ESMS. Plan ten będzie okresowo poddawany przeglądowi w celu oceny jego skuteczności w odniesieniu do powiązanych rodzajów ryzyka.

12. Klient zaplanuje i wdroży rozwiązania w zakresie BHP z pomocą osoby odpowiedzialnej za BHP, zgodnie z hierarchią kontroli ryzyka, oraz zapewni pracownikom środki ochrony osobistej bez ponoszenia przez nich kosztów. Klient będzie wymagał od swoich niezatrudnionych pracowników, wykonawców i innych stron trzecich zaangażowanych do pracy na terenie realizacji projektu lub do wykonywania prac bezpośrednio związanych z podstawowymi funkcjami projektu, aby przestrzegali planu BHP.

13. W trakcie wykonywania jakichkolwiek prac, klient zapewni wszystkim pracownikom stały i odpowiedni nadzór w celu zapewnienia bezpiecznego użytkowania sprzętu roboczego oraz odpowiedniego wdrożenia i egzekwowania procedur i zasad bezpieczeństwa i higieny pracy.

14. Klient będzie monitorował zdrowie i samopoczucie swoich pracowników oraz konsultował z pracownikami ustalenia dotyczące BHP, zachęcał pracowników do przerywania pracy w sytuacjach bezpośredniego zagrożenia oraz zgłaszał wszelkie niebezpieczne działania i warunki w miejscu pracy. Będzie to obejmowało, między innymi, badanie wypadków, ocenę ryzyka, opracowanie bezpiecznych systemów pracy i dobór sprzętu roboczego.

15. W przypadku istnienia szczególnego ryzyka związanego z niektórymi czynnościami w miejscu pracy, które może wywrzeć negatywny wpływ na zdrowie, bezpieczeństwo i dobre samopoczucie pracowników szczególnie narażonych z uwagi na swój wiek, płeć, niepełnosprawność lub krótko- lub długoterminowe schorzenia, klient przeprowadzi bardziej szczegółową ocenę ryzyka i dokona dostosowań, aby zapobiec urazom i złemu stanowi zdrowia.

Zdrowie i bezpieczeństwo społeczne

16. Klient określi i oceni zagrożenia i niekorzystne oddziaływania projektu dla zdrowia i bezpieczeństwa społeczności potencjalnie dotkniętych skutkami realizacji projektu oraz opracuje środki ochronne, profilaktyczne i łagodzące współmierne do tych zagrożeń i oddziaływań, a także dostosowane do etapu, skali i rodzaju projektu. Klient będzie komunikował się ze społecznościami, na które projekt ma wpływ i ewentualnie innymi odpowiednimi interesariuszami w sprawie środków i planów łagodzących. Działania te będą zgodne z podejściem obejmującym hierarchię kontroli ryzyka i z dobrymi praktykami międzynarodowymi.

17. Działania mające na celu unikanie lub minimalizowanie wpływu projektu na zdrowie i bezpieczeństwo publiczne mogą leżeć w gestii właściwych władz publicznych. W takich okolicznościach klient wyjaśni swoją rolę i swój obowiązek informowania właściwych władz i współpracy z nimi.

Przemoc ze względu na płeć

18. Klient oceni związane z projektem zagrożenia w zakresie przemocy ze względu na płeć w postaci molestowania seksualnego, wykorzystywania seksualnego i nadużyć wobec osób i społeczności, na które projekt ma wpływ. W stosownych przypadkach klient przyjmie konkretne środki mające na celu zapobieganie i przeciwdziałanie tym zagrożeniom, w tym zapewni możliwość poufnego zgłaszania incydentów i udzielania wsparcia.

Szczególne wymagania w zakresie zarządzania zdrowiem i bezpieczeństwem

⁴⁰ Normy BHP UE oznaczają wymogi merytoryczne zawarte w wymogach legislacyjnych UE w dziedzinie bezpieczeństwa i zdrowia w miejscu pracy, określające minimalne wymogi w zakresie bezpieczeństwa i zdrowia w celu ochrony pracowników.

Projektowanie i bezpieczeństwo infrastruktury, budynków i sprzętu

19. Klient uwzględni kwestie zdrowia i bezpieczeństwa przy projektowaniu, budowie, oddawaniu do użytku, eksploatacji, utrzymaniu i likwidacji elementów konstrukcyjnych lub części składowych projektu zgodnie z dobrymi praktykami międzynarodowymi, biorąc pod uwagę zagrożenia dla zdrowia i bezpieczeństwa osób trzecich oraz społeczności, na które projekt ma wpływ. Elementy konstrukcyjne będą projektowane i budowane przez wykwalifikowanych specjalistów. Badania bezpieczeństwa dla życia osób trzecich i bezpieczeństwa pożarowego będą prowadzone we wszystkich nowych budynkach publicznych, jak również w przypadku ich generalnego remontu przed oddaniem do użytkowania lub użytkowaniem.
20. Budowa i generalne remonty budynków wykorzystywanych do celów komunalnych będą projektowane zgodnie z koncepcją powszechnego dostępu⁴¹.
21. W przypadku gdy elementy konstrukcyjne lub części składowe obiektów takich jak zapory wodne, tamy lub zbiorniki szlamowe, są usytuowane w miejscach o wysokim ryzyku, a ich awaria lub usterka może zagrażać zdrowiu lub bezpieczeństwu pracowników lub społeczności, klient zaangażuje jednego lub więcej wykwalifikowanych ekspertów o odpowiednim i uznanym doświadczeniu w zakresie podobnych projektów, niezależnie od zaangażowania specjalistów odpowiedzialnych za projekt i budowę. Przeprowadzą oni kontrolę już na etapie koncepcji projektu oraz podczas etapów opracowywania projektu, budowy, eksploatacji i oddania do użytku w celu potwierdzenia bezpieczeństwa i integralności konstrukcyjnej takich elementów konstrukcyjnych lub części składowych.

Bezpieczeństwo materiałów niebezpiecznych

22. Klient będzie zapobiegać narażeniu pracowników i społeczności na materiały niebezpieczne⁴² powstające w ramach projektu lub zmniejszać takie ryzyko poprzez stosowanie hierarchii kontroli ryzyka. W przypadku gdy istnieje możliwość, że pracownicy i społeczność, na którą projekt ma wpływ, mogą być narażeni na niebezpieczeństwo, klient dołoży należytej staranności w celu zarządzania taką ekspozycją poprzez eliminowanie, zastępowanie lub wyizolowanie warunku lub substancji będącej źródłem niebezpieczeństwa.

23. W przypadku gdy materiały niebezpieczne stanowią część istniejących obiektów lub działań związanych z projektem, klient dołoży należytej staranności podczas rozruchu i utrzymania i likwidacji, aby zapobiec powstaniu ryzyka dla pracowników i społeczności, na które projekt ma wpływ. Jeśli nie da się uniknąć stosowania takich materiałów, klient podejmie działania niezbędne do prowadzenia ich bezpiecznej obsługi, przechowywania, transportu i utylizacji zgodnie z dobrymi praktykami międzynarodowymi.
24. Klient dołoży zasadnych starań, aby zapewnić bezpieczny i pewny transport niebezpiecznych materiałów, w tym odpadów, a także wdroży środki mające na celu uniknięcie lub zmniejszenie ekspozycji społeczności, na którą projekt ma wpływ, na zagrożenia.

Bezpieczeństwo produktów

25. Jeśli projekt obejmuje wytwarzanie produktów powszechnego użytku i/lub obrót nimi, klient zapewni bezpieczeństwo produktu poprzez zastosowanie właściwych procesów projektowania i wytwarzania, a także odpowiednią obsługę, składowanie i przewóz produktów do celów ich dystrybucji. Należy przestrzegać dobrych praktyk międzynarodowych, w tym ogólnych wymogów bezpieczeństwa dotyczących norm bezpieczeństwa produktów i kodeksów praktyki w danym sektorze działalności i w danym kraju.
26. Podczas procesu oceny projektu klient zidentyfikuje i oceni zagrożenia dla zdrowia i bezpieczeństwa konsumentów związane z jego produktami w całym cyklu użytkowania. Podejście do bezpieczeństwa produktów będzie zgodne z hierarchią kontroli ryzyka i zapewni przekazywanie konsumentom odpowiednich informacji o ryzyku dla zdrowia i bezpieczeństwa związanych z tymi produktami. W przypadku produktów, które mogą stwarzać istotne zagrożenie dla zdrowia, klient zapewni ich wycofanie z rynku oraz stosowanie zasad i procedur wycofywania produktów.

Zagrożenia dla zdrowia i bezpieczeństwa w kontekście usług na rzecz społeczności

27. Jeśli projekt obejmuje świadczenie usług na rzecz społeczności, klient zapewni bezpieczeństwo i jakość takich usług oraz wdroży odpowiednie systemy zarządzania jakością w celu upewnienia się, że usługi takie nie powodują zagrożenia dla zdrowia i bezpieczeństwa pracowników lub społeczności.
28. Jeśli projekt obejmuje świadczenie usług publicznych, wówczas, w możliwym zakresie, klient będzie w ramach projektu stosować zasady powszechnego dostępu.
29. W przypadku, gdy projekt obejmuje świadczenie usług zdrowotnych i/lub stosowanie antybiotyków, klient uwzględni w nim zarządzanie środkami przeciwdrobnoustrojowymi⁴³.

⁴¹ Powszechny dostęp odnosi się do bezpiecznego i integracyjnego dostępu dla osób w każdym wieku i o różnych możliwościach, w różnych sytuacjach i okolicznościach.

⁴² Materiały niebezpieczne odnoszą się do substancji, które mają jedną lub więcej nieodłącznych niebezpiecznych właściwości, które mogą powodować znaczący niekorzystny wpływ na środowisko lub zdrowie ludzkie.

⁴³ Zarządzanie środkami przeciwdrobnoustrojowymi to skoordynowany program zdefiniowany przez Światową Organizację Zdrowia, który promuje właściwe stosowanie środków przeciwdrobnoustrojowych (w tym antybiotyków), poprawia wyniki leczenia pacjentów, zmniejsza oporność drobnoustrojów i ogranicza rozprzestrzenianie się zakażeń wywołanych przez organizmy wielokomórkowe.

Bezpieczeństwo ruchu i bezpieczeństwo drogowe

30. Klient określi, oceni i będzie monitorować potencjalne zagrożenia dla bezpieczeństwa ruchu i bezpieczeństwa drogowego pracowników oraz społeczności, na które projekt ma wpływ, przez cały cykl życia projektu i, w odpowiednich przypadkach, opracuje działania i plany działań w celu ich zniwelowania. W przypadku projektów obejmujących wykorzystywanie sprzętu ruchomego poruszającego się po drogach publicznych lub inne formy infrastruktury klient będzie dążyć do zapobiegania wypadkom i urazom, jakich mogą doznać członkowie społeczeństwa w wyniku stosowania takiego sprzętu.
31. Klient uwzględni właściwe normy UE z zakresu zarządzania bezpieczeństwem ruchu i bezpieczeństwem drogowym⁴⁴, ustali środki bezpieczeństwa drogowego dla zmotoryzowanych i niezmotoryzowanych użytkowników dróg oraz włączy technicznie i finansowo wykonalne i opłacalne elementy bezpieczeństwa drogowego do planu projektu w celu złagodzenia potencjalnego oddziaływania na bezpieczeństwo drogowe lokalnych społeczności dotkniętych skutkami realizacji projektu. W odpowiednich przypadkach klient przeprowadzi audyt bezpieczeństwa drogowego dla każdej fazy projektu i będzie rutynowo monitorować raporty na temat incydentów i wypadków w celu wskazania i rozwiązania problemów lub negatywnych tendencji w zakresie bezpieczeństwa. Klienci dysponujący pojazdami lub flotą pojazdów (posiadanych na własność lub leasingowanych) wdrożą ustalenia wynikające z dobrych praktyk międzynarodowych w celu zarządzania zagrożeniami dla bezpieczeństwa drogowego i bezpieczeństwa ruchu⁴⁵ oraz zapewnią swoim pracownikom odpowiednie szkolenie na temat bezpieczeństwa kierowców i pojazdów. Klient zapewni regularną konserwację wszystkich pojazdów wykorzystywanych w projekcie.

Zagrożenia naturalne

32. Klient określi i oceni potencjalne ryzyka wynikające z naturalnych zagrożeń, takich jak trzęsienia i obsunięcia ziemi lub powodzie, w stopniu w jakim są związane z projektem. Może to wymagać od klientów przeprowadzenia oceny podatności projektu na zagrożenia spowodowane zmianami klimatu oraz określenia odpowiednich środków w zakresie odporności na zmiany klimatu i środków adaptacyjnych, które należy uwzględnić w planie projektu.
33. Klient będzie unikał i/lub minimalizował ryzyka spowodowane przez zagrożenia naturalne lub zmiany w użytkowaniu gruntów, do których mogą przyczynić się działania w ramach projektu.

Narażenie na choroby

34. Aby pomóc w zapobieganiu lub minimalizowaniu potencjalnego narażenia na choroby pracowników i społeczności, na które projekt ma wpływ, uwzględniając zróżnicowane narażenie na nie i wyższą podatność wśród grup osób szczególnie narażonych, klient – w porozumieniu z właściwymi władzami – opracuje odpowiednie działania łagodzące. Klient wdroży środki w celu unikania lub minimalizowania przenoszenia chorób zakaźnych, które może być związane z napływem tymczasowych i/lub stałych pracowników dla potrzeb projektu.
35. W przypadku gdy dane choroby są specyficzne dla danej społeczności, na które projekt ma wpływ, klientowi zaleca się ustalenie możliwości poprawy warunków, które – stosowane w okresie cyklu życia projektu – mogłyby pomóc w ograniczeniu ich występowania, zarówno wśród pracowników, jak i społeczności, na które projekt ma wpływ. Klient podejmie środki mające na celu uniknięcie lub zminimalizowanie przenoszenia chorób zakaźnych i zapobieżenie zagrożeniom związanym z płcią, które mogą być związane z napływem tymczasowej i/lub stałej siły roboczej w ramach projektu.

Przygotowanie do sytuacji kryzysowych i system reagowania

36. Klient będzie przygotowany na zapobieganie i reagowanie na incydenty, wypadki i sytuacje kryzysowe w sposób dostosowany do ryzyka operacyjnego związanego z projektem i potrzeby zapobiegania potencjalnym negatywnym skutkom lub ich zmniejszania, a także zgodnie z właściwymi wymogami regulacyjnymi i dobrymi praktykami międzynarodowymi⁴⁶.
37. Klient określi i oceni zagrożenia wystąpienia poważnych awarii i podejmie wszelkie środki konieczne do zapobiegania poważnym awariom lub ograniczania związanych z nimi zagrożeń dla pracowników, społeczności, na które projekt ma wpływ, oraz niekorzystnego oddziaływania na środowisko, aby w konsekwentny i skuteczny sposób zapewnić wysoki poziom ochrony dla ludzi i środowiska. Podobne działania należy określić w polityce zapobiegania poważnym awariom i przygotowania na sytuacje kryzysowe oraz w odpowiednich planach zarządzania, włączonych do ogólnych planów ESMS klienta. Taki plan będzie uwzględniać struktury organizacyjne, zakresy odpowiedzialności, procedury, systemy komunikacji, szkolenia, zasoby i inne kwestie konieczne do wdrożenia takiej polityki, w celu zapewnienia klientowi możliwości skutecznego reagowania na sytuacje kryzysowe związane z niebezpieczeństwami towarzyszącymi realizacji projektu zgodnie z dobrymi praktykami międzynarodowymi.

⁴⁴ Zgodnie z celami dyrektywy 2008/96/WE z 19 listopada 2008 r. w sprawie zarządzania bezpieczeństwem infrastruktury drogowej.

⁴⁵ Zgodnie z dobrą praktyką międzynarodową, taką jak ISO 39001 Zarządzanie bezpieczeństwem ruchu drogowego.

⁴⁶ Zgodnie z dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/18/UE z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie kontroli zagrożeń poważnymi awariami związanymi z substancjami niebezpiecznymi, zmieniającą, a następnie uchylającą dyrektywę Rady 96/82/WE (dyrektywa SEVESO III UE).

38. W przypadku projektów, z którymi wiąże się ryzyko poważnych awarii, klient będzie wspierać właściwe władze i społeczność dotkniętą skutkami realizacji projektu oraz będzie współpracować z nimi w ramach opracowywania skutecznego systemu reagowania na sytuacje awaryjne. Jeżeli władze lokalne lub służby reagowania nie są w stanie skutecznie reagować lub ich zdolność reagowania na sytuacje kryzysowe jest ograniczona, klient będzie odgrywać aktywną rolę w opracowaniu systemu i reagowaniu na sytuacje awaryjne związane z projektem oraz przedstawi odpowiednie dowody w celu wykazania zdolności do reagowania na racjonalnie przewidywalne zdarzenia, bezpośrednio lub pośrednio.

Ochrona

39. Klient zidentyfikuje i oceni zagrożenia związane z bezpieczeństwem projektu dla pracowników i społeczności, na które projekt ma wpływ. W przypadku zidentyfikowania zagrożeń zostaną wdrożone odpowiednie rozwiązania w zakresie zarządzania bezpieczeństwem zgodnie z dobrymi praktykami międzynarodowymi, które umożliwią zarządzanie tymi zagrożeniami.
40. W sytuacji, gdy klient zatrudnia pracowników lub wykonawców w celu zapewnienia ochrony swojego personelu i mienia, oceni on ryzyko wynikające z organizacji takiej ochrony dla bezpieczeństwa osób przebywających na terenie projektu i poza nim. Organizując taką ochronę, klient będzie kierował się zasadą proporcjonalności, dobrymi praktykami międzynarodowymi oraz obowiązującym prawem w zakresie zatrudniania, zasad postępowania, szkolenia, wyposażenia i monitorowania postępowania takiego personelu. Klient nie będzie tolerował użycia siły, chyba że w celach prewencyjnych i obronnych, proporcjonalnie do charakteru i zakresu zagrożenia.
41. Jeśli za usługi związane z ochroną odpowiedzialne są odpowiednie władze rządowe, klient będzie współpracował, w dozwolonym zakresie, z odpowiedzialnymi organami władzy w celu osiągnięcia wyników zgodnych z niniejszym Wymaganiem operacyjnym. Klient zidentyfikuje i oceni potencjalne ryzyko wynikające z takiego korzystania z ochrony, przekaze odpowiednim władzom publicznym swój zamiar zapewnienia, że pracownicy ochrony będą działali w sposób zgodny z punktem 40 powyżej oraz zachęci odpowiednie władze publiczne do podania do publicznej wiadomości ustaleń dotyczących ochrony obiektów klienta, z zastrzeżeniem nadrzędnych względów bezpieczeństwa.
42. Klient (i) przeprowadzi uzasadnione dochodzenie w celu sprawdzenia, czy pracownicy lub osoby zatrudnione przez klienta na podstawie kontraktu w celu świadczenia usług ochrony nie dopuściły się nadużyć w przeszłości; (ii) odpowiednio przeszkoli takie osoby (lub upewni się, że zostały one odpowiednio przeszkolone) w zakresie wykorzystania siły (oraz, w stosownych przypadkach, broni palnej) oraz właściwego postępowania wobec pracowników i społeczności, na które projekt ma wpływ; oraz (iii) będzie wymagał od nich działania zgodnie z obowiązującym prawem i wszelkimi wymogami określonymi w Wymaganiu operacyjnym nr 2 oraz wszelkich innych Wymaganiach operacyjnych określonych przez klienta.
43. Klient ustanowi i będzie stosować skuteczny mechanizm składania skarg, aby umożliwić społecznościom, na które projekt ma wpływ i pracownikom, których to dotyczy, zgłaszanie zastrzeżeń dotyczących organizacji ochrony i działań pracowników ochrony, oraz będzie informować społeczność i pracowników o dostępności i sposobie korzystania z mechanizmów składania skarg, zgodnie z niniejszym Wymaganiem operacyjnym i Wymaganiem operacyjnym nr 10.
44. Klient zbada wszelkie zarzuty dotyczące bezprawnych lub niewłaściwych działań pracowników ochrony, podejmie działania (lub wezwie odpowiednie strony do podjęcia działań) w celu zapobieżenia ponownemu wystąpieniu takich zdarzeń oraz, w razie potrzeby, zgłosi bezprawne i niewłaściwe działania władzom publicznym i EBOR.

Wymaganie operacyjne EBOR nr 5: Nabycie gruntów, ograniczenia w ich użytkowaniu oraz przymusowe przesiedlenia

Wstęp

1. Niniejsze Wymaganie operacyjne odnosi się do skutków nabycia⁴⁷ gruntów związanego z projektem, w tym ograniczeń w użytkowaniu gruntów⁴⁸ oraz dostępu do aktywów i zasobów naturalnych, które mogą powodować wysiedlenia fizyczne (przeniesienie, utratę gruntów lub schronienia) i/lub wysiedlenia ekonomiczne (utrata gruntów, aktywów lub ograniczenia w użytkowaniu gruntów, aktywów i zasobów naturalnych prowadzące do utraty źródeł dochodu lub innych środków utrzymania⁴⁹). Termin "przymusowe przesiedlenie" odnosi się do obu tych skutków oraz procesów ich łagodzenia i kompensowania. Przesiedlenie uznaje się za przymusowe, gdy osoby lub społeczności nim dotknięte nie mają prawa do odmowy przejścia ich gruntu lub ograniczenia użytkowania gruntu, innych aktywów i zasobów naturalnych, nawet jeśli przymusowe nabycie jest stosowane tylko w ostateczności, po przeprowadzeniu procesu negocjacyjnego.
2. Stosowanie niniejszego Wymagania operacyjnego jest zgodne z powszechnym poszanowaniem i przestrzeganiem praw i wolności⁵⁰ człowieka, w szczególności prawa do własności prywatnej, prawa do odpowiednich warunków mieszkaniowych⁵¹ oraz do ciągłej poprawy warunków życia.

3. Przesiedlenia przymusowe, o ile nie są odpowiednio zarządzane, mogą skutkować długotrwałymi trudnościami i zubożeniem dotkniętych nimi osób⁵² i społeczności, jak również szkodami środowiskowymi i niekorzystnymi skutkami społeczno-gospodarczymi na obszarach, na które osoby te zostały przesiedlone. Klient rozważy wykonalne alternatywne koncepcje i lokalizacje projektu w celu uniknięcia lub zminimalizowania nabycia gruntów lub ograniczenia użytkowania gruntów, innych aktywów i zasobów naturalnych, przy jednoczesnym zrównoważeniu kosztów i korzyści środowiskowych, społecznych i finansowych oraz zwróceniu szczególnej uwagi na oddziaływanie projektu z punktu widzenia płci i oddziaływanie na osoby szczególnie narażone.

W przypadku, gdy nie można tego uniknąć poprzez odpowiednie opracowanie projektu, należy zminimalizować przesiedlenia oraz starannie zaplanować i wdrożyć odpowiednie środki łagodzące negatywne skutki dla osób nimi dotkniętych i społeczności przyjmujących takie osoby.

Cele

4. Cele niniejszego Wymagania operacyjnego są następujące:
  - uniknięcie przymusowych przesiedleń lub, gdy jest to nieuniknione, zminimalizowanie przymusowych przesiedleń poprzez analizę wykonalnych alternatywnych projektów i miejsc realizacji projektu;
  - uniknięcie przymusowych eksmisji⁵³
  - złagodzenie nieuniknionych negatywnych skutków społeczno-gospodarczych wynikających z przymusowych przesiedleń dla osób, na które projekt ma wpływ, poprzez: (i) zapewnienie terminowej rekompensaty za utratę aktywów

⁴⁷ "Nabycie gruntu" odnosi się do wszystkich metod pozyskania gruntu dla celów projektu, które mogą obejmować bezwarunkowy zakup, wywłaszczenie gruntu i aktywów oraz nabycie tymczasowych lub stałych praw dostępu, takich jak służebność, prawo drogi, ustanowienie ograniczeń dostępu do obszarów chronionych i innych. Nabycie gruntów może również obejmować: (a) nabycie niezajętych lub niewykorzystywanych gruntów, niezależnie od tego, czy posiadacz gruntu wykorzystuje te grunty do celów zarobkowych lub utrzymania się; (b) przejęcie gruntów publicznych, które są wykorzystywane lub zajmowane przez osoby fizyczne lub gospodarstwa domowe; oraz (c) oddziaływanie projektu, w wyniku którego grunty ulegają zalaniu lub w inny sposób stają się bezużyteczne lub niedostępne. "Grunt" obejmuje wszystko, co znajduje się na gruncie lub jest z nim trwale związane, w tym uprawy, budynki i inne ulepszenia, a także przyległe zbiorniki wodne.

⁴⁸ "Ograniczenia w użytkowaniu gruntów" odnoszą się do ograniczeń lub zakazów dotyczących użytkowania gruntów rolnych, mieszkalnych, komercyjnych lub innych, które są bezpośrednio wprowadzane i realizowane w ramach projektu. Mogą one obejmować ograniczenia dostępu do prawnie wyznaczonych parków i obszarów chronionych, ograniczenia dostępu do innych zasobów własności wspólnej oraz ograniczenia użytkowania gruntów w ramach służebności przesyłu lub stref bezpieczeństwa.

⁴⁹ "Środki utrzymania" odnoszą się do pełnego zakresu środków, które jednostki, rodziny i społeczności wykorzystują, aby się utrzymać, takich jak wynagrodzenie za pracę; dochód pieniężny uzyskany z prowadzenia działalności gospodarczej lub ze sprzedaży produktów, towarów, wyrobów rzemieślniczych lub usług; dochód z wynajmu ziemi lub lokali; dochód ze zbiorów lub hodowli zwierząt, z udziału w zbiorach (np. różne formy dzierżawy działek) lub hodowli zwierząt; towary lub produkty wytwarzane na własne potrzeby i wykorzystywane do wymiany lub barteru; towary lub produkty wykorzystywane na własne potrzeby; żywność, materiały, paliwo i towary przeznaczone do użytku osobistego lub domowego lub na potrzeby handlu, pochodzące z zasobów naturalnych lub wspólnych; emerytury i różnego rodzaju zasiłki rządowe.

⁵⁰ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka i Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych.

⁵¹ "Odpowiednie warunki mieszkaniowe" oznaczają odpowiednią prywatność, przestrzeń, dostępność fizyczną, bezpieczeństwo, bezpieczeństwo prawa własności, stabilność i trwałość konstrukcji, oświetlenie, ogrzewanie i wentylację, podstawową infrastrukturę, taką jak urządzenia wodociągowe, sanitarne i gospodarowania odpadami, odpowiednią jakość środowiska naturalnego i czynniki zdrowotne, odpowiednią i dostępną lokalizację w odniesieniu do pracy i podstawowych usług.

⁵² "Osoba dotknięta skutkami realizacji projektu" odnosi się do osoby prawnej lub fizycznej która doświadczyła fizycznego lub ekonomicznego wysiedlenia w wyniku związanego z projektem nabycia gruntów oraz ograniczeń w użytkowaniu gruntów, innych aktywów lub zasobów naturalnych.

⁵³ "Przymusowa eksmisja" odnosi się do działań i/lub zaniechań obejmujących przymusowe lub stałe lub tymczasowe wymuszone wysiedlenie osób, grup i społeczności z domów i/lub ziemi oraz wspólnych zasobów własności, które zajmują lub od których są zależne, pozbawiając w ten sposób lub ograniczając zdolność osoby, grupy lub społeczności do zamieszkiwania lub pracy w danym lokalu mieszkalnym, miejscu zamieszkania lub lokalizacji, bez zapewnienia odpowiednich form ochrony prawnej lub innej ochrony przewidzianej w niniejszym Wymaganii operacyjnym i bez udzielenia dostępu do niej.

według pełnego kosztu odtworzenia⁵⁴; oraz (ii) zapewnienie, że nabywanie gruntów, ograniczenia w użytkowaniu gruntów, innych aktywów i zasobów naturalnych oraz że przymusowym przesiedleniom towarzyszą merytoryczne konsultacje, udział i ujawnianie informacji, zgodnie z wymogami Wymagania operacyjnego nr 10;

- poprawa, lub co najmniej przywrócenie środków utrzymania i standardu życia osób dotkniętych skutkami wysiedlenia w porównaniu z poziomem sprzed wysiedlenia; oraz
- poprawa warunków życia osób fizycznie wysiedlonych poprzez zapewnienie odpowiednich warunków mieszkaniowych (w tym podstawowych usług i mediów) z zapewnieniem ochrony praw własności⁵⁵ w miejscach przesiedlenia.

Zakres obowiązywania

5. Możliwość zastosowania niniejszego Wymagania operacyjnego ustala się w trakcie procesu oceny oddziaływania na środowisko i społeczeństwo, opisanego w Wymaganiu operacyjnym nr 1.
6. Niniejsze Wymaganie operacyjne ma zastosowanie do fizycznego lub ekonomicznego wysiedlenia, które może być pełne lub częściowe, stałe lub tymczasowe i które wynika z następujących rodzajów transakcji/działań:
  - praw do gruntu⁵⁶ i/lub aktywów nabytych w drodze wyłączenia lub innych procedur przymusowych;
  - praw do gruntu i/lub aktywów nabytych w drodze negocjacji, jeśli wyłączenie lub inne przymusowe procedury mogą być rozpoczęte w przypadku niepowodzenia negocjacji;
  - ograniczeń, w wyniku których ludzie doświadczają utraty dostępu do ziemi, aktywów, zasobów naturalnych lub środków utrzymania, niezależnie od tego, czy takie prawa do ograniczeń zostały nabyte w drodze negocjacji, wyłączenia, przymusowego wykupu, czy też w drodze regulacji rządowych;
  - relokacji osób nieposiadających oficjalnych, tradycyjnych lub uznawanych przez prawo krajowe

praw użytkowania, które zajmują lub użytkują ziemię przed datą graniczną; oraz

- wysiedlenia ludzi na skutek oddziaływania projektu, w wyniku którego ich grunt lub aktywa stają się bezużyteczne lub niedostępne.
7. Niniejsze Wymaganie operacyjne ma również zastosowanie do wszelkich wysiedleń fizycznych lub ekonomicznych przeprowadzonych przez klienta lub rząd dla celów związanych z projektem przed zaangażowaniem EBOR. W przypadku, gdy wysiedlenia miały już miejsce przed zaangażowaniem Banku, przeprowadza się audyt w celu zidentyfikowania: (i) wszelkich luk we wcześniejszych działaniach w stosunku do niniejszego Wymagania operacyjnego; oraz (ii) działań naprawczych, które mogą być wymagane w celu zapewnienia zgodności z niniejszym Wymaganie operacyjnym. Plan działań naprawczych będzie zawierał opis wszystkich działań mających na celu osiągnięcie zgodności z niniejszym Wymaganie operacyjnym w formie planu czasowego, w tym budżet, ustalenia dotyczące realizacji, podział ról i obowiązków oraz harmonogram realizacji.

8. Niniejsze Wymaganie operacyjne nie ma zastosowania do:

- przesiedleń wynikających z dobrowolnych transakcji dotyczących gruntów (transakcji rynkowych, w których sprzedający nie jest zobowiązany, przymuszony, zastraszony lub przekupiony do celów dokonania sprzedaży, a kupujący nie może skorzystać z możliwości wyłączenia lub innego przymusowego procesu w przypadku niepowodzenia negocjacji) oraz w przypadku, gdy takie transakcje dotyczą wyłącznie osób będących prawowitymi posiadaczami praw. Jednakże niniejsze Wymaganie operacyjne będzie miało zastosowanie w przypadku, gdy takie dobrowolne transakcje dotyczące gruntów mogą skutkować wysiedleniem osób innych niż sprzedający, które zajmują, użytkują lub roszczą sobie prawa do danego gruntu, takich jak nieformalni dzierżawcy lub inni użytkownicy gruntu, którzy nie mają żadnych praw na mocy prawa krajowego; oraz
- osiedlenia uchodźców, osób wewnętrznie wysiedlonych oraz ofiar klęsk żywiołowych, konfliktów, przestępczości lub przemocy.⁵⁷

⁵⁴ "Koszt odtworzenia" definiuje się jako metodę wyceny, w wyniku której zostaje ustalona wysokość odszkodowania wystarczającego do odtworzenia aktywów, powiększona o niezbędne koszty transakcyjne związane z odtworzeniem aktywów. Tam, gdzie istnieją funkcjonujące rynki, koszt odtworzenia jest wartością rynkową ustaloną w drodze niezależnej i kompetentnej wyceny nieruchomości, powiększoną o koszty transakcji. Na obszarach, na których nie istnieją funkcjonujące rynki, koszt odtworzenia może zostać określony w alternatywny sposób, poprzez obliczenie wartości wyjściowej dla gruntów lub aktywów produkcyjnych lub niezamortyzowanej wartości materiałów i robocizny zastępczej przy budowie obiektów lub innych aktywów trwałych, powiększonej o koszty transakcji. We wszystkich przypadkach, w których skutkiem wysiedlenia fizycznego jest utrata schronienia, koszt odtworzenia musi być co najmniej wystarczający, by umożliwić zakup lub budowę lokalu mieszkalnego spełniającego minimalne standardy społeczne w zakresie jakości i bezpieczeństwa.

⁵⁵ "Ochrona prawa własności" odnosi się do przesiedlanych osób lub społeczności przesiedlanych na miejsce, które mogą legalnie zajmować, gdzie są chronione przed ryzykiem eksmisji i gdzie zagrożone im prawa własności są odpowiednio pod względem społecznym i kulturowym.

⁵⁶ "Prawa do gruntu" obejmują pełne i trwałe prawa własności uznane na mocy prawa danego kraju, zarejestrowane lub zwyczajowe; trwałe lub czasowe prawa użytkowania (korzystania) wynikające z formalnej lub nieformalnej umowy lub ze zwyczaju, w tym długo- lub krótkoterminową dzierżawę, najem i połownictwo, jak również formalne lub nieformalne użytkowanie zasobów naturalnych stanowiących własność publiczną, takich jak lasy, pastwiska i zbiorniki wodne; prawa drogi ustanowione na mocy prawa lub zwyczaju; oraz ograniczenia użytkowania lub dostępu ustanowione na mocy prawa lub zwyczaju.

⁵⁷ W przypadkach, gdy wysiedlenie było wynikiem konfliktu poprzedzającego wysiedlenie spowodowane projektem, proces przymusowego przesiedlenia będzie przebiegał zgodnie z Zasadami przewodnimi w sprawie wysiedleń wewnętrznych (Biuro Wysokiego Komisarza ds. Praw Człowieka).

Wymagania

Postanowienia ogólne

9. Na wczesnym etapie procesu oceny środowiskowej i społecznej opisanego w Wymaganiu operacyjnym nr 1 klient określi, czy w wyniku realizacji projektu może dojść do fizycznego i/lub ekonomicznego wysiedlenia oraz oceni prawdopodobieństwo wystąpienia w przyszłości dodatkowego zapotrzebowania na grunty i zasoby w związku z realizacją projektu.
10. W przypadku wystąpienia wysiedleń, w procesie oceny należy scharakteryzować wyjściowe warunki społeczno-gospodarcze osób wysiedlonych oraz potencjalne zagrożenia i oddziaływania projektu na te osoby. Zakres oceny powinien być wystarczający do scharakteryzowania potencjalnego znaczenia, prawdopodobieństwa i dotkliwości skutków oraz uwzględnienia opinii osób dotkniętych skutkami projektu i kluczowych interesariuszy.
11. W przypadku, gdy w ocenie stwierdzono, że projekt może wiązać się z istotnym ryzykiem i oddziaływaniem związanym z fizycznym i ekonomicznym wysiedleniem osób i/lub społeczności, klient zaangażuje eksperta/ekspertów ds. przesiedleń do pomocy w przygotowaniu dokumentu dotyczącego planowania przesiedleń, w celu opracowania i wdrożenia środków mających na celu reakcję na oddziaływanie projektu na osoby wysiedlone zgodnie z hierarchią działań łagodzących. Charakter dokumentu dotyczącego planowania przesiedleń, który ma zostać przygotowany przez klienta, zostanie określony przez Bank w ramach procesu oceny środowiskowej i społecznej. Dokument dotyczący planowania przesiedleń obejmie analizę alternatywnych metod realizacji projektu i jego lokalizacji w celu wykazania, w jaki sposób uniknięto lub zminimalizowano fizyczne i ekonomiczne wysiedlenia. Zakres i poziom szczegółowości planu będzie proporcjonalny do charakteru i skali projektu, jego potencjalnych skutków w postaci wysiedleń oraz poziomu interesu interesariuszy.

Unikanie lub zminimalizowanie wysiedleń

12. Klient rozważy wykonalne alternatywne koncepcje i lokalizacje projektu w celu uniknięcia lub przynajmniej zminimalizowania fizycznych i/lub ekonomicznych wysiedleń. Unikanie jest podejściem preferowanym zgodnie z hierarchią działań łagodzących w Wymaganiu operacyjnym nr 1. Szczególnie ważne jest unikanie wysiedleń fizycznych lub ekonomicznych osób szczególnie narażonych na konsekwencje społeczne lub ekonomiczne. Unikanie może jednak nie być preferowanym podejściem w sytuacjach, w których w rezultacie ucierpiałoby zdrowie lub bezpieczeństwo publiczne. Mogą również wystąpić sytuacje, w których przesiedlenie może zapewnić gospodarstwu domowym lub społecznościom bezpośrednie możliwości rozwoju, w tym poprawę warunków mieszkaniowych i zdrowia publicznego, lepszą ochronę prawa własności lub inną poprawę lokalnych standardów życia.

Unikanie przymusowej eksmisji

13. Klient nie będzie stosować przymusowych eksmisji. Korzystanie przez klienta z prawa własności, wywłaszczenia, przymusowego wykupu lub podobnych uprawnień nie jest uznawane za przymusową eksmisję, o ile jest zgodne z wymogami prawa krajowego i postanowieniami niniejszego Wymagania operacyjnego oraz odbywa się w sposób zgodny z podstawowymi zasadami sprawiedliwej procedury (w tym z zapewnieniem odpowiedniego wcześniejszego powiadomienia, możliwości złożenia skarg i odwołań oraz unikaniem użycia niepotrzebnej, nieproporcjonalnej lub nadmiernej siły).

Negocjowane ugody

14. Klient będzie dążył do nabycia praw do gruntu w drodze negocjacji, nawet jeżeli posiada środki prawne umożliwiające mu dostęp do gruntu bez zgody sprzedającego. Negocjowane ugody pomagają uniknąć lub zminimalizować wywłaszczenie i opóźnienia administracyjne lub sądowe związane z formalnym wywłaszczeniem, a także w możliwym zakresie zmniejszyć wpływ na osoby dotknięte skutkami formalnego wywłaszczenia. Negocjowane ugody można zazwyczaj osiągnąć poprzez zapewnienie sprawiedliwego i odpowiedniego odszkodowania dla osób lub społeczności dotkniętych wywłaszczeniem.

Uwzględnienie oddziaływania na grupy szczególnie narażone

15. Klient zidentyfikuje, oceni i zajmie się oddziaływaniem na grupy szczególnie narażone zgodnie z Wymaganiem operacyjnym nr 1, a w szczególności:
  - (i) przeprowadzi, w czasie badań społeczno-ekonomicznych analizę mającą na celu określenie istotnych czynników wrażliwości w kontekście obszaru projektu, we współpracy z odpowiednimi interesariuszami, w tym społecznościami dotkniętymi skutkami realizacji projektu;
  - (ii) zidentyfikuje grupy podatne na zagrożenia w oparciu o wyniki tej analizy;
  - (iii) przeprowadzi szczegółowe konsultacje z grupami szczególnie narażonymi; oraz
  - (iv) zaplanuje środki pomocowe dostosowane do różnych potrzeb grup szczególnie narażonych, opíše te środki w dokumencie dotyczącym planowania przesiedleń oraz zapewni ich wdrożenie i finansowanie w ramach ogólnego budżetu na nabycie gruntów i przesiedlenia.

Uwzględnienie aspektów płci

16. Proces wysiedlenia fizycznego lub ekonomicznego ma szczególnie wymiar związany z płcią, który należy uwzględnić w badaniach stanu wyjściowego, ocenie skutków, procesach łagodzenia skutków i monitorowania. Zostaną wprowadzone środki zapewniające znaczący udział kobiet i mężczyzn we wszelkich konsultacjach dotyczących wysiedlenia, w tym odpowiednie godziny spotkań, transport, wsparcie w zakresie opieki nad dziećmi, a także, w razie potrzeby, zostaną zorganizowane spotkania wyłącznie dla kobiet. W ramach projektów należy dążyć do zrozumienia zróżnicowanego wpływu nabywania gruntów, ograniczeń w użytkowaniu gruntów oraz przymusowych przesiedleń na mężczyzn i kobiety. W zależności od wagi oddziaływania, może to obejmować następujące elementy, stosownie do potrzeb:

- (i) analizę sytuacji gospodarstw domowych w celu zidentyfikowania różnic w źródłach utrzymania mężczyzn i kobiet, w tym źródeł nieformalnych;
- (ii) analizę praw kobiet do gruntu i jego użytkowania, w tym praw do współwłasności i użytkowania gruntów gminnych i innych aktywów; oraz
- (iii) analizę wpływu przesiedlenia na zdolność kobiet do wykonywania pracy.

17. Przyznawanie i realizacja rekompensat będzie uwzględniać kwestie płci, w tym (i) czynności wykonywane przez kobiety w ramach działalności produkcyjnej i gospodarstwa domowego, (ii) sprawiedliwe warunki wypłaty rekompensat pieniężnych oraz (iii) udziały we własności nieruchomości przesiedleńczych. Klient rozważy zaoferowanie alternatywnych metod i/lub sposobów rekompensaty, zwłaszcza w krajach i regionach, w których kobiety mają mniejszy dostęp do formalnych instytucji finansowych i/lub rachunków bankowych. W okolicznościach, w których prawo krajowe i systemy własności nie uznają praw kobiet do posiadania lub wymiany własności, zostaną wprowadzone przepisy zapewniające, w możliwym zakresie, kobietom możliwość uzyskania bezpieczeństwa prawa własności.

18. W procesie konsultacji zapewnia się uzyskanie opinii kobiet i uwzględnienie ich interesów we wszystkich aspektach planowania i realizacji przesiedleń. Preferencje kobiet i mężczyzn w zakresie mechanizmów kompensacyjnych, gruntów zastępczych lub alternatywnego dostępu do aktywów i zasobów naturalnych zamiast środków pieniężnych zostaną zbadane i udokumentowane.

19. Pomoc w zakresie poprawy lub przywrócenia⁵⁸ środków utrzymania, taka jak usprawnienie dotychczasowej działalności rolniczej, szkolenia rozwijające kwalifikacje, dostęp do kredytów, możliwości w zakresie przedsiębiorczości i zatrudnienia, będzie w równym stopniu dostępna dla mężczyzn i kobiet i dostosowana do ich potrzeb.

Badania społeczno-ekonomiczne

20. Klient przeprowadzi badania społeczno-ekonomiczne w celu opisanie sytuacji wyjściowej osób dotkniętych skutkami realizacji projektu, w przypadku gdy projekt może spowodować wysiedlenie fizyczne lub ekonomiczne. Badania takie będą wykorzystywać połączenie metod ilościowych i jakościowych i zostaną opracowane tak, by ułatwić dalsze monitorowanie sytuacji społecznej i ekonomicznej osób dotkniętych skutkami realizacji projektu. Społeczno-ekonomiczne badania sytuacji wyjściowej pozwolą:

- ustalić profil społeczno-ekonomiczny społeczności i osób dotkniętych skutkami realizacji projektu, w przypadku których występuje dezagregacja danych ze względu na płeć i wiek;
- zidentyfikować źródła utrzymania, które zostały zagrożone oraz ich znaczenie dla ogólnych środków utrzymania osób dotkniętych skutkami realizacji projektu;
- zidentyfikować systemy własności gruntów na obszarze objętym oddziaływaniem;
- zidentyfikować wszelkie kwestie związane z płcią, które mogą mieć wpływ na proces nabywania gruntów i przesiedleń; oraz
- zidentyfikować istotne czynniki podatności na zagrożenia i stworzyć listę grup szczególnie narażonych.

Spis ludności, inwentaryzacja aktywów dotkniętych oddziaływaniem i data graniczna

21. Klient przeprowadzi spis osób dotkniętych skutkami realizacji projektu w celu: (i) identyfikacji osób dotkniętych skutkami realizacji projektu; oraz (ii) określenia, kto będzie kwalifikował się do otrzymania rekompensaty i pomocy. Spis będzie uwzględniać również sezonowych użytkowników zasobów, którzy mogą nie być obecni na obszarze objętym projektem w momencie przeprowadzania spisu.

22. Klient przeprowadzi inwentaryzację⁵⁹ aktywów dotkniętych skutkami realizacji projektu, w tym gruntów, struktur, upraw, urządzeń komunalnych i zasobów naturalnych, w celu ustanowienia podstawy do dalszej wyceny takich aktywów.

⁵⁸ "Poprawa lub przywrócenie środków utrzymania" odnosi się do konkretnych świadczeń lub działań mających na celu wsparcie osób dotkniętych skutkami realizacji projektu w poprawie lub co najmniej w przywróceniu ich źródeł utrzymania w porównaniu z poziomem sprzed wysiedlenia.

⁵⁹ "Inwentaryzacja" powinna zawierać szczegółowy opis, przygotowany w drodze konsultacji, bezstronnego i przejrzystego procesu, pełnego zakresu praw posiadanych lub egzekwowanych przez osoby dotknięte wysiedleniem, w tym praw wynikających ze zwyczaju lub praktyki, praw podrzędnych, takich jak prawa dostępu lub użytkowania do celów utrzymania, oraz praw wspólnych.

23. Klient ustali datę graniczną kwalifikowalności⁶⁰: (i) jak przewidziano w obowiązujących przepisach prawa lub (ii) wykorzystując datę końcową spisu lub inwentaryzacji (w zależności od tego, która z nich przypada później). Klient poinformuje osoby dotknięte skutkami realizacji projektu o dacie granicznej. Informacje dotyczące daty granicznej będą dobrze udokumentowane i rozpowszechniane na całym obszarze objętym projektem w regularnych odstępach czasu w formie pisemnej i innej (w zależności od potrzeb) oraz w odpowiednich językach lokalnych. Będzie to obejmować ostrzeżenia, że osoby osiedlające się na obszarze projektu po dacie granicznej mogą podlegać usunięciu. Klient nie jest zobowiązany do wypłaty rekompensaty ani pomocy dla przypadkowych osób, które osiedlą się na obszarze objętym projektem po upływie daty granicznej.

24. Graniczna data kwalifikowalności będzie ważna: (i) przez okres przewidziany w przepisach krajowych; albo (ii) przez zasadny okres licząc od daty spisu lub inwentaryzacji. W przypadku, gdy pomiędzy datą graniczną a wypłatą rekompensaty przez klienta upływa dłuższy okres, należy zaktualizować spis, inwentaryzację i wynikającą z nich wycenę.

Wycena gruntów i aktywów dotkniętych skutkami realizacji projektu

25. Wycena zostanie przeprowadzona według pełnego kosztu odtworzenia przez wykwalifikowanych rzeczoznawców. Metodologia wyceny w celu określenia kosztu odtworzenia zostanie udokumentowana i włączona do odpowiednich dokumentów dotyczących planowania przesiedleń. Aby zapewnić rekompensatę według kosztu odtworzenia, jej planowane stawki mogą wymagać aktualizacji na obszarach objętych projektem, na których inflacja jest wysoka lub okres między obliczeniem stawek odszkodowań a ich wypłaceniem jest długi.

Klasyfikacja kwalifikowalności

26. Osoby dotknięte skutkami realizacji projektu można sklasyfikować w następujący sposób:

- (i) osoby, które posiadają formalne prawa do gruntu (w tym prawa zwyczajowe i tradycyjne uznane na mocy przepisów krajowych) lub aktywów;
- (ii) osoby, które nie posiadają formalnych praw do gruntu lub aktywów w momencie przeprowadzania spisu, ale przysługuje im roszczenie do gruntu lub aktywów, które jest uznawane lub rozpoznawalne na mocy prawa krajowego; lub
- (iii) osoby, które nie posiadają żadnego uznawanego prawa lub roszczenia do zajmowanych bądź użytkowanych gruntów lub aktywów.

Rekompensata i świadczenia dla osób dotkniętych skutkami realizacji projektu

27. W przypadku, gdy nie można uniknąć nabycia ziemi lub ograniczeń w użytkowaniu ziemi, innych aktywów i zasobów naturalnych (trwałych lub tymczasowych), klient zaoferuje osobom dotkniętym skutkami realizacji projektu rekompensatę⁶¹ w wysokości pełnych kosztów odtworzenia oraz inną pomoc, jaka może być niezbędna, do poprawy lub przynajmniej przywrócenia standardów życia i środków utrzymania, z zastrzeżeniem postanowień niniejszego Wymagania operacyjnego.

28. Klient zapewni pomoc⁶² w przesiedleniu wszystkim osobom przesiedlonym fizycznie oraz pomoc w poprawie lub przywróceniu środków utrzymania osobom wysiedlonym ekonomicznie, niezależnie od kategorii kwalifikowalności, o których mowa powyżej. Ponadto zobowiązania klienta w zakresie rekompensat są następujące dla każdej z trzech kategorii opisanych w punkcie 26:

Kategoria (i) Zapewnienie rekompensaty (rzeczowej lub finansowej) za mienie, które posiadają zgodnie z prawem⁶³ oraz za inne aktywa według pełnego kosztu odtworzenia.

Kategoria (ii) Zapewnienie wsparcia prawnego dla osób dotkniętych skutkami realizacji projektu w celu zapewnienia, że ich roszczenia do gruntu zostaną uznane, tak aby osoby te mogły następnie otrzymać rekompensatę za zgodnie z prawem posiadane mienie według pełnego kosztu odtworzenia, oraz pokrycie kosztów procesu uznania ich roszczeń.

Kategoria (iii) Zapewnienie rekompensaty za wszelkie budowle lub naniesienia poczynione w obrębie gruntów (w tym uprawy i drzewa), utratę źródeł dochodu i innych środków utrzymania.

29. Normy rekompensat dla kategorii gruntów i środków trwałych zostaną ujawnione i będą konsekwentnie stosowane. Stawki rekompensat mogą podlegać korekcie w górę w przypadku zastosowania strategii negocjacyjnych. We wszystkich przypadkach udokumentowana zostanie jednoznaczna podstawa do obliczenia rekompensaty, a rekompensata zostanie rozdzielona zgodnie z przejrzystymi procedurami.

⁶⁰ Obejmuje definicję osób wysiedlonych oraz kryteria określania ich kwalifikowalności do odszkodowania i innej pomocy w zakresie przesiedlenia, w tym odpowiednie daty graniczne.

⁶¹ "Rekompensata" odnosi się do płatności w gotówce lub świadczenia w naturze za utratę gruntu, innych aktywów lub zasobów naturalnych i dostępu do nich, które zostały nabyte lub dotknięte skutkami realizacji projektu.

⁶² "Pomoc w przesiedleniu" odnosi się do pomocy technicznej i finansowej udzielanej wysiedleńcom oprócz rekompensaty w celu wsparcia ich wysiłków w zakresie przeniesienia do nowego miejsca zamieszkania i przywrócenia środków utrzymania.

⁶³ "Nieruchomość" oznacza budynek, grunt lub oba te elementy razem, w tym wszystkie środki trwałe związane z gruntem, takie jak drzewa i budowle towarzyszące.

30. Rekompensata zostanie przyznana przed wysiedleniem lub nałożeniem ograniczeń w dostępie do gruntu lub aktywów. W przypadku, gdy wielokrotne próby skontaktowania się z nieobecnymi właścicielami nie powiodą się, gdy osoby dotknięte skutkami projektu odrzuciły uczciwe oferty rekompensaty lub gdy konkurencyjne roszczenia do własności gruntów lub aktywów są przedmiotem długotrwałego postępowania sądowego, klient może zdeponować środki z tytułu rekompensaty przewidziane w planie przesiedleń na oprocentowanym rachunku i kontynuować działania związane z projektem zgodnie z prawem krajowym. Rekompensata jest niezwłocznie udostępniana osobom uprawnionym po rozstrzygnięciu kwestii uprawnień.
31. W przypadku gdy środki utrzymania osób przesiedlonych są związane z gruntem⁶⁴ lub gdy grunt jest własnością zbiorową, klient oferuje rekompensatę opartą na gruncie, chyba że okaże się to niewykonalne lub osoby przesiedlone tego nie zaakceptują.
32. Wpłata rekompensaty pieniężnej za utracone grunty lub aktywa według pełnego kosztu odtworzenia zamiast rekompensaty rzeczowej może być odpowiednia, gdy: (i) środki utrzymania nie są oparte na gruncie; (ii) środki utrzymania są oparte na gruncie, ale grunt zajęty pod projekt stanowi niewielki ułamek aktywów dotkniętych skutkami realizacji projektu, a pozostały grunt przynosi korzyści ekonomiczne; lub (iii) istnieją aktywne rynki obrotu gruntami i obiektami mieszkaniowymi oraz rynki pracy, osoby przesiedlone korzystają z takich rynków, a podaż ziemi i obiektów mieszkaniowych jest wystarczająca.
33. W przypadkach, gdy osoby dotknięte skutkami realizacji projektu odrzucają oferty rekompensat spełniające wymogi niniejszego Wymagania operacyjnego i w rezultacie dochodzi do wywłaszczenia lub wszczęcia innych procedur prawnych, klient powinien zbadać możliwości współpracy z odpowiedzialnymi władzami rządowymi w celu uzyskania rezultatów zgodnych z niniejszym Wymaganiem operacyjnym, w tym rekompensaty według pełnego kosztu odtworzenia, pomocy w przesiedleniu oraz pomocy w poprawie lub przywróceniu środków utrzymania.
34. W przypadku, gdy projekt ma wpływ na społeczności ludności rdzennej, klient spełni odpowiednie wymagania niniejszego Wymagania operacyjnego, jak również Wymagania operacyjnego 7.

Dobrowolne darowizny gruntów

35. W niektórych okolicznościach można zaproponować, aby część lub całość gruntów, które mają być wykorzystane w ramach projektu, została przekazana dobrowolnie, bez wypłaty pełnego odszkodowania. Z zastrzeżeniem uprzedniej zgody Banku, może to być dopuszczalne, o ile klient wykaże, że zostały spełnione wszystkie poniższe wymogi:
- potencjalny darczyńca lub darczyńcy zostali odpowiednio poinformowani i skonsultowano się z nimi w sprawie projektu i dostępnych dla nich możliwości wyboru;
  - potencjalny darczyńca lub darczyńcy potwierdzili swoją gotowość na piśmie;
  - nie zastosowano przymusu, zastraszania ani przekupstwa;
  - wielkość darowanego gruntu nie zmniejszy obecnego poziomu środków utrzymania darczyńcy; darowizna nie pociąga za sobą żadnego krańcowego wpływu na środki utrzymania;
  - nie następuje przeniesienie gospodarstw domowych;
  - oczekuje się, że darczyńcy odniosą bezpośrednie korzyści z projektu;
  - w przypadku gruntów należących do społeczności lub zbiorowych, darowizna może nastąpić jedynie z zgodą osób użytkujących lub zajmujących te grunty; oraz
  - klient będzie prowadził przejrzysty rejestr wszystkich konsultacji i osiągniętych porozumień.

Utrata obiektów komunalnych, obiektów użyteczności publicznej i urzędzeń publicznych

36. W przypadku gdy z projektem wiąże się utrata obiektów komunalnych, obiektów użyteczności publicznej i urzędzeń publicznych lub dostępu do nich, klient zastąpi je w celu zapewnienia lepszego lub podobnego poziomu usług, w oparciu o konsultacje ze społecznością⁶⁵, której to dotyczy, i odpowiednimi interesariuszami rządowymi w celu określenia i uzgodnienia odpowiednich rozwiązań alternatywnych.

Zaangażowanie interesariuszy

37. W trakcie całego procesu planowania i realizacji przesiedleń klient przeprowadzi merytoryczne konsultacje z osobami i społecznościami dotkniętymi skutkami projektu, w tym ze społecznościami przyjmującymi⁶⁶, zgodnie z zasadami i procesami opisanymi w Wymaganiu operacyjnym nr 10, a także uzupełni je ujawnieniem odpowiednich informacji, zgodnie z poniższymi zasadami:
- Ujawnienie istotnych informacji oraz konstruktywne konsultacje z osobami i społecznościami dotkniętymi skutkami projektu odbywają się podczas rozpatrywania alternatywnych koncepcji projektu;
  - przesiedlenie i poprawa lub przywrócenie środków utrzymania obejmują opcje i alternatywy, spośród

⁶⁴ "Środki utrzymania oparte na ziemi" odnoszą się do działań takich jak uprawa roli i wypas zwierząt gospodarskich, jak również zbieranie zasobów naturalnych.

⁶⁵ "Społeczność dotknięta skutkami realizacji projektu" oznacza społeczność dotkniętą skutkami realizacji projektu, zgodnie z definicją zawartą w Wymaganiu operacyjnym nr 1, której członkowie doświadczali fizycznego lub ekonomicznego wysiedlenia. Społeczności dotknięte skutkami realizacji projektu obejmują społeczności przyjmujące.

⁶⁶ "Społeczności przyjmujące" odnoszą się do społeczności na obszarach lub wokół obszarów, na które zostaną przesiedlone osoby fizycznie przesiedlone w wyniku realizacji projektu.

których osoby i społeczności dotknięte daną sytuacją mogą dokonać wyboru;

- konstruktywne konsultacje odbywają się podczas planowania, wdrażania, monitorowania i oceny procesu nabywania gruntów i przesiedleń, w tym poprawy lub przywrócenia środków utrzymania;
- dodatkowe postanowienia mają zastosowanie do konsultacji z przesiedloną ludnością rdzenną, zgodnie z Wymaganiem operacyjnym 7;
- konsultacje na etapie planowania ze wszystkimi grupami dotkniętymi skutkami projektu i interesariuszami, w tym z mężczyznami i kobietami oraz grupami szczególnie narażonymi, dokumentuje się w planie przesiedlenia wymagany na mocy niniejszego Wymagania operacyjnego; oraz
- konsultacje prowadzone na etapach wdrażania i monitorowania muszą być udokumentowane.

38. Podczas opracowywania środków konsultacyjnych klient zapewni, że wszystkie grupy, w tym grupy szczególnie narażone, będą informowane i dowiedzą się o swoich uprawnieniach, prawach, możliwościach i korzyściach.

39. Klient będzie wspierał wysiłki związane z konsultacjami i zaangażowaniem za pomocą prostej, praktycznej, dokładnej i właściwej z kulturowego punktu widzenia dokumentacji, przeznaczonej do szerokiego rozpowszechniania wśród osób dotkniętych skutkami realizacji projektu.

Mechanizm składania skarg

40. Klient zorganizuje skuteczny mechanizm składania skarg na jak najwcześniejszym etapie procedury nabycia gruntu i przesiedleń, a najpóźniej przed przeprowadzeniem spisu ludności, w celu terminowego rozwiązania konkretnych problemów dotyczących rekompensat, relokacji lub działań prowadzących do przywrócenia środków utrzymania, zgłoszonych przez osoby przesiedlone (lub inne osoby). Mechanizm ten będzie zgodny z niniejszym Wymaganiem operacyjnym oraz z celami i zasadami Wymagania operacyjnego nr 10. Będzie on obejmował mechanizm odwoływania się, pozwalający na bezstronne rozstrzygnięcie sporów. Wyniki działania mechanizmu składania skarg (w tym liczba skarg otrzymanych, rozwiązanych i nierozstrzygniętych) będą przedstawione w raportach z monitoringu.

Planowanie i wdrażanie

41. W celu uwzględnienia zagrożeń i oddziaływań określonych w ocenie środowiskowej i społecznej klient przygotowuje plan przesiedleń proporcjonalny do zagrożeń i oddziaływań związanych z projektem:

- (i) w przypadku projektów obejmujących marginalne nabycie gruntów lub ograniczenia w użytkowaniu gruntów, w wyniku których nie wystąpi znaczący wpływ na środki utrzymania, plan ustanowi kryteria kwalifikowalności dla osób dotkniętych skutkami projektu, określi procedury i normy dotyczące odszkodowań

oraz będzie uwzględniać ustalenia dotyczące konsultacji, monitorowania i rozpatrywania skarg;

- (ii) w przypadku projektów powodujących fizyczne wysiedlenie, w planie określa się dodatkowe środki związane z relokacją osób dotkniętych skutkami projektów;
- (iii) w przypadku projektów wiążących się z wysiedleniem ekonomicznym o znaczącym wpływie na środki utrzymania lub generowanie dochodów, w planie określa się dodatkowe działania prowadzące do poprawy lub przywrócenia środków utrzymania; oraz
- (iv) w przypadku projektów, które mogą wymusić zmiany w użytkowaniu gruntów ograniczające dostęp do zasobów w prawnie wyznaczonych parkach lub obszarach chronionych lub innych zasobach będących wspólną własnością, od których ludność lokalna może być uzależniona w celu pozyskiwania środków utrzymania, plan ustanowi proces partycypacyjny w celu określenia odpowiednich ograniczeń w użytkowaniu i określi środki łagodzące w celu przeciwdziałania niekorzystnym skutkom dla środków utrzymania, które mogą wynikać z takich ograniczeń.

42. W przypadku, gdy charakter i skalę skutków związanych z nabyciem gruntów można określić w trakcie oceny środowiskowej i społecznej, należy opracować plan przesiedleń, który należy przedłożyć Bankowi. Plan opiera się na aktualnych i wiarygodnych informacjach dotyczących: i) proponowanego projektu i jego potencjalnego wpływu na osoby przesiedlone i inne dotknięte tym grupy; ii) struktury uprawnień, która określa uprawnienia do rekompensaty (w formie pieniężnej lub rzeczowej) dla każdej kategorii strat i każdej grupy osób dotkniętych skutkami projektu; iii) odpowiednich i wykonalnych środków łagodzących wszystkie zidentyfikowane skutki; oraz iv) rozwiązań prawnych i instytucjonalnych wymaganych do skutecznego wdrożenia środków w zakresie przesiedleń; oraz v) budżetu przeznaczanego na przesiedlenie, współmiernego do środków łagodzących.

43. W szczególnych przypadkach i pod warunkiem uzyskania zgody Banku, ramowy plan przesiedleń może zostać zaakceptowany jako pierwszy krok w kierunku opracowania planu przesiedleń tylko wtedy, gdy istnieje jasno określony i przekonujący powód związany z etapem rozwoju projektu, który uniemożliwia opracowanie pełnego planu przesiedleń. Ramowe wytyczne w zakresie przesiedleń są przygotowywane przez klienta w przypadku, gdy charakter lub skala skutków związanych z nabyciem gruntów jest nieznana ze względu na etap rozwoju projektu i z tego powodu nie można przeprowadzić szczegółowego spisu osób i aktywów dotkniętych skutkami realizacji projektu. Celem ramowego planu przesiedleń jest wyjaśnienie zasad przesiedleń i ustaleń organizacyjnych. Po wystarczającym szczegółowym określeniu komponentów projektu, na podstawie ramowych zasad przesiedleń zostanie przygotowany szczegółowy plan przesiedleń proporcjonalny do potencjalnych zagrożeń i skutków, zgodnie z wymogami niniejszego Wymagania operacyjnego.
44. Dokumenty dotyczące planowania przesiedleń należy włączyć do systemu zarządzania środowiskiem i sprawami społecznymi wymaganego zgodnie z Wymaganiem operacyjnym nr 1. W przypadku projektów Kategorii A zostaną one przedłożone jako część oceny ESIA wymaganej przez Wymaganiem operacyjnym nr 1 i ujawnione zgodnie z tym samym procesem przeglądu i zaangażowania oraz harmonogramem, jak określono w Wymaganiu operacyjnym nr 10. W przypadku gdy skala skutków przesiedlenia jest znaczna, Bank może zażądać ujawnienia dokumentów dotyczących planowania przesiedlenia dla projektów Kategorii B. Informacje poufne dotyczące osób fizycznych i budżetów na rekompensatę zostaną usunięte z dokumentów dotyczących planowania przesiedleń przeznaczonych do publicznego ujawnienia.

Zdolność organizacyjna i zaangażowanie

45. Klient zastosuje wymogi Wymagania operacyjnego nr 1 do działań związanych z nabyciem gruntu i przesiedleniami, jeśli ma to zastosowanie, a w szczególności, w razie potrzeby ustanowi, utrzyma i wzmocni strukturę organizacyjną, która określa role, obowiązki i uprawnienia do realizacji działań związanych z nabyciem gruntu i przesiedleniami zgodnie z niniejszym Wymaganiem operacyjnym. Klient wyznaczy specjalny personel, w tym przedstawiciela (przedstawicieli) kierownictwa, z jasnym podziałem obowiązków i uprawnień do planowania i realizacji działań związanych z nabyciem gruntów i przesiedleniami. Klient zapewni odpowiednie wsparcie oraz zasoby ludzkie i finansowe w celu skutecznej i ciągłej realizacji zobowiązań podjętych w zakresie nabycia gruntów i przesiedleń.

Projekty sektora prywatnego związane z nabyciem gruntów i przesiedleniami zarządzanymi przez organy władz publicznych

46. Nabycie gruntów i przesiedlenia mogą wiązać się z odpowiedzialnością władz publicznych, nawet jeśli projekt jest własnością prywatną. W takich przypadkach klient będzie: (i) angażować odpowiedzialne agencje rządowe na wczesnym etapie procesu rozwoju projektu w celu zbadania sposobów i środków osiągnięcia zgodności z niniejszym Wymaganiem operacyjnym; (ii) dążyć do odgrywania aktywnej roli w planowaniu, wdrażaniu i monitorowaniu nabywania gruntów i przesiedleń; oraz (iii) współpracować z odpowiedzialną agencją rządową, w zakresie przez nią dozwolonym, w celu osiągnięcia wyników zgodnych z celami niniejszego Wymagania operacyjnego. Ponadto, tam gdzie możliwości władz publicznych są ograniczone, klient będzie wspierał wysiłki władz w procesach nabywania gruntów i przesiedleń.
47. Klient ponosi odpowiedzialność za identyfikację luk pomiędzy lokalnym ustawodawstwem i praktyką stosowaną przez władze publiczne z jednej strony, a wymogami niniejszego Wymagania operacyjnego z drugiej strony (tj. stawki rekompensat, kwalifikowalność osób zajmujących nieruchomości nieformalnie lub konsultacje i ujawnianie informacji). W przypadku zidentyfikowania luk, klient zobowiązuje się do ich wyeliminowania w sposób możliwy do zaakceptowania przez władze publiczne i Bank.
48. Klient przygotowuje plan przesiedleń lub ramowy plan przesiedleń w celu uzupełnienia dokumentów przygotowanych przez właściwą agencję rządową, jeśli będzie to wymagane do spełnienia wymogów niniejszego Wymagania operacyjnego. Klient zawrze w tym planie: (i) opis uprawnień wysiedlonych osób przewidzianych w obowiązujących przepisach ustawowych i wykonawczych; (ii) środki proponowane w celu wyeliminowania wszelkich luk pomiędzy takimi uprawnieniami a wymogami niniejszego Wymagania operacyjnego; oraz (iii) obowiązki agencji rządowej i/ lub klienta w zakresie finansowania i wdrożenia tego planu.

Monitoring i ocena

49. Klient opracuje procedury monitorowania i oceny realizacji planu przesiedleń oraz podejmie działania naprawcze, jeżeli będzie to konieczne w trakcie realizacji, aby osiągnąć cele niniejszego Wymagania operacyjnego. Monitorowanie procesu nabywania gruntów, przesiedlenia i poprawy lub przywrócenia poziomu środków utrzymania będzie prowadzone zgodnie z Wymaganiem operacyjnym nr 1 i będzie obejmowało udział kluczowych interesariuszy, w tym społeczności dotkniętych skutkami realizacji projektu.

50. Zakres działań monitorujących będzie proporcjonalny do zagrożeń i oddziaływań projektu. W przypadku wszystkich projektów o znaczącym wpływie na przesiedlenia klient zatrudni kompetentnych ekspertów ds. przesiedleń, którzy będą monitorować realizację planów przesiedleń, w razie potrzeby opracowywać działania naprawcze, udzielać porad dotyczących zgodności z niniejszym Wymaganiem operacyjnym oraz sporządzać okresowe wewnętrzne sprawozdania z działań monitorujących. Sprawozdania z monitorowania będą obejmować postępy w osiągnięciu kluczowych wskaźników wydajności określonych w planie przesiedleń i będą przedkładane Bankowi jako część okresowych sprawozdań z monitorowania środowiskowego i społecznego wymaganych na mocy Wymagania operacyjnego nr 1.

51. Odpowiedzialność za dostarczanie Bankowi raportów z monitorowania spoczywa na kliencie, nawet jeśli nabycie gruntów i przesiedlenia są realizowane przez stronę trzecią, taką jak władze publiczne.

52. Klient zapewni, że realizacja planu przesiedleń będzie weryfikowana poprzez złożenie i zatwierdzenie przez Bank raportu⁶⁷ z realizacji nabycia gruntów i przesiedleń po zakończeniu wszystkich działań.

53. W przypadku gdy skala skutków przesiedlenia jest znacząca, Bank może wymagać, oprócz monitoringu wewnętrznego, jednego lub obu z poniższych elementów:

- okresowych zewnętrznych przeglądów⁶⁸ zgodności z przepisami, przekazywanych z częstotliwością i zgodnie z zakresem zadań, które zostaną określone w planie przesiedleń i w porozumieniu z Bankiem; i/lub
- zewnętrznego audytu końcowego⁶⁹ dotyczącego działań związanych z nabywaniem gruntów i przesiedleniami w celu ustalenia, czy spełnione zostały wymogi niniejszego Wymagania operacyjnego oraz postanowienia planu przesiedleń, w szczególności te dotyczące poprawy lub zastąpienia budynków mieszkalnych lub środków utrzymania. W planie przesiedleń określa się terminy, zakres i wskaźniki powodzenia audytu końcowego. Audyt końcowy jest przeprowadzany przez kompetentnych ekspertów ds. przesiedleń po zakończeniu działań na rzecz poprawy lub przywrócenia środków utrzymania i po uzyskaniu możliwości pomiaru ich wyników. W sprawozdaniu z audytu końcowego określa się działania naprawcze w

przypadku stwierdzenia braków oraz, w razie potrzeby, plan działań naprawczych.

54. Klient może być zobowiązany do ujawnienia raportów z monitoringu zewnętrznego (w tym raportów z przeglądu zgodności i raportu z audytu końcowego), jeśli skala skutków wysiedleń jest znacząca.

Pomoc przy wysiedleniach fizycznych i przesiedleniach

55. W przypadkach, gdy nie można uniknąć wysiedleń fizycznych w drodze odpowiedniego opracowania projektu, klient opracuje plan przesiedleń, który obejmie co najmniej odpowiednie wymogi niniejszego Wymagania operacyjnego, niezależnie od liczby osób dotkniętych przesiedleniem. Plan ten zostanie opracowany w celu złagodzenia negatywnych skutków przesiedlenia oraz, w uzasadnionych przypadkach, w celu określenia możliwości rozwoju. Będzie on zawierał budżet na przesiedlenia i harmonogram realizacji, a także określał uprawnienia wszystkich kategorii osób dotkniętych przesiedleniem (w tym społeczności przyjmujących). Plan będzie zawierał ustalenia dotyczące monitorowania skuteczności środków w zakresie fizycznego wysiedlenia i środków utrzymania w trakcie wdrażania, jak również ocenę po zakończeniu wdrażania. Szczególna uwaga zostanie zwrócona na aspekty związane z płcią i potrzeby osób szczególnie narażonych. Klient udokumentuje wszystkie transakcje mające na celu nabycie praw do gruntu, zapewnienie rekompensaty i innej pomocy związanej z działaniami relokacyjnymi.

⁶⁷ "Raport z realizacji nabycia gruntów i przesiedlenia" odnosi się do raportu sfinalizowanego po zakończeniu działań związanych z nabyciem gruntów, przesiedleniem i przywróceniem warunków bytowych, który zawiera: podsumowanie skutków projektu (zarówno fizycznych, jak i ekonomicznych przesiedleń) oraz zasad, którymi kierowano się przy opracowywaniu planu przesiedleń; opis działań mających na celu uniknięcie i zminimalizowanie przesiedleń; podsumowanie wydarzeń i wyników związanych z konsultacjami, w tym tego, w jaki sposób wpłynęły one na uprawnienia i inne cechy działań związanych z nabyciem gruntów, przesiedleniem i przywróceniem warunków bytowych; opis procesu wypłaty rekompensat; opis wszelkich napotkanych problemów i sposobu ich rozwiązania; podsumowanie otrzymanych skarg i sposobu ich rozwiązania, w tym lista skarg i spraw sądowych będących w toku na dzień złożenia sprawozdania; opis środków wykorzystanych do planowania i realizacji działań związanych z nabywaniem gruntów, przesiedleniem i przywracaniem warunków bytowych.

⁶⁸ "Zewnętrzny przegląd zgodności" odnosi się do okresowych zewnętrznych przeglądów działań związanych z nabywaniem gruntów i przesiedleniami, podejmowanych podczas planowania i realizacji tych działań w celu ustalenia, czy spełnione są wymogi określone w niniejszym Wymaganiu operacyjnym oraz postanowienia planu przesiedleń. Będzie on zawierał zalecenia mające na celu skorygowanie wszelkich zaobserwowanych braków.

⁶⁹ "Audyt końcowy" odnosi się do zewnętrznego audytu działań związanych z nabywaniem gruntów i przesiedleniami, przeprowadzanego po zakończeniu działań określonych w planie przesiedleń, w celu ustalenia, czy spełnione zostały wymogi określone w niniejszym Wymaganiu operacyjnym oraz postanowienia planu przesiedleń, w szczególności te dotyczące poprawy lub przywrócenia warunków bytowych.

56. Klient zaferuje osobom przesiedlonym wybór pomiędzy nieruchomością zastępczą o równej lub wyższej wartości z ochroną prawa własności, o równoważnych lub lepszych cechach i zaletach lokalizacji, lub rekompensatę pieniężną według kosztu odtworzenia, jeśli zostanie wykazane, że opcje nieruchomości zastępczej nie są możliwe do realizacji lub nie są akceptowane przez osoby dotknięte przesiedleniem. Obiekty zastępcze (w tym budynki mieszkalne) i/lub rekompensata pieniężna będą udostępniane przed relokacją. Tereny, na które będą przesiedlane osoby, powinny oferować przynajmniej odpowiednie warunki mieszkaniowe, środki utrzymania i dostęp do usług, które będą co najmniej równoważne w stosunku do istniejących przed przesiedleniem, a także trwale i dostępne cenowo możliwości poprawy lub przynajmniej przywrócenie środków utrzymania. Koszty przeprowadzki i ponownego zainstalowania mediów w nowych obiektach mieszkalnych ponosi klient.
57. Klient poinformuje osoby fizycznie wysiedlone o terminie fizycznej przeprowadzki z odpowiednim wyprzedzeniem i po konsultacjach, biorąc pod uwagę między innymi potencjalny wpływ na kalendarz zajęć rolniczych i szkolnych.
58. Klient zidentyfikuje i oceni potencjalne negatywne skutki dla społeczności przyjmujących, na które może wpłynąć proces przesiedlenia. Środki łagodzące, skonsultowane ze społecznościami przyjmującymi, zostaną włączone do planu przesiedleń.
59. W przypadku, gdy zagospodarowaniem miejsc przesiedlenia i odbudową budynków mieszkalnych i innych budowli dotkniętych realizacją projektu zajmie się klient, zastosowanie mają wszystkie Wymagania operacyjne.
60. Klient udzieli pomocy w przesiedleniach dostosowanej do potrzeb każdej grupy osób dotkniętych skutkami realizacji projektu, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb grup szczególnie narażonych.

Wysiedlenia ekonomiczne i plan poprawy lub przywrócenia środków utrzymania

61. W przypadku projektów mających wpływ na środki utrzymania lub generowanie dochodów, klient zaplanuje środki mające na celu poprawę lub przynajmniej przywrócenie dochodów lub środków utrzymania osób dotkniętych skutkami realizacji projektu. Plan ten określi uprawnienia osób i/lub społeczności dotkniętych skutkami realizacji projektu, zwróci szczególną uwagę na aspekty związane z płcią oraz potrzeby grup szczególnie narażonych, a także zapewni ich realizację w sposób przejrzysty, spójny i sprawiedliwy. Plan będzie zawierał ustalenia dotyczące monitorowania skuteczności wdrażania środków utrzymania, jak również oceny po zakończeniu procesu wdrażania. Łagodzenie skutków wysiedleń ekonomicznych zostanie uznane za zakończone w momencie, gdy audyt końcowy wykaże, że osoby lub społeczności dotknięte wysiedleniem otrzymały całą pomoc, do której są uprawnione, oraz że zapewniono im odpowiednią możliwość przywrócenia środków utrzymania.
62. Oddziaływanie na dochody lub środki utrzymania, które nie jest bezpośrednim skutkiem nabycia gruntów lub ograniczeń w ich użytkowaniu, identyfikuje się w ramach procesu oceny oddziaływania na środowisko i społeczeństwo zgodnie z wymogami Wymagania operacyjnego nr 1. Działania służące zapewnieniu rekompensaty i przywróceniu środków utrzymania w przypadku takiego oddziaływania podejmuje się zgodnie z zasadami określonymi w niniejszym Wymaganiu operacyjnym.
63. W zależności od rodzaju oddziaływań, środki mające na celu poprawę lub przywrócenie środków utrzymania będą obejmować następujące elementy:
- w przypadku, gdy nabycie ziemi, lub ograniczenia w użytkowaniu ziemi, wpływają na przedsiębiorstwa⁷⁰, rekompensata dla dotkniętego skutkami projektu właściciela lub operatora przedsiębiorstwa za: (i) poniesione przez niego koszty przywrócenia działalności w innym miejscu; (ii) utracony dochód netto w okresie przejściowym⁷¹; ; oraz (iii) koszty przeniesienia i ponownej instalacji zakładu, maszyn lub innego wyposażenia, stosownie do sytuacji;
  - w przypadkach, w których projekt dotyka osób posiadających prawa do gruntu uznane lub rozpoznawalne na mocy prawa krajowego, zapewnienie zastępczego gruntu lub nieruchomości o równej lub większej wartości lub, w stosownych przypadkach, rekompensata pieniężna według kosztu odtworzenia;
  - osoby wysiedlone ekonomicznie, którym nie przysługują prawnie uznane roszczenia do gruntu, otrzymają rekompensatę za utracone aktywa inne niż grunt (takie jak uprawy, infrastrukturę nawadniającą i inne ulepszenia poczynione na gruncie), według kosztu odtworzenia. Dodatkowo,

⁷⁰ "Przedsiębiorstwa" obejmują sklepy, restauracje, usługi, zakłady produkcyjne i inne jednostki gospodarcze, niezależnie od ich wielkości oraz tego, czy posiadają zezwolenia, czy też nie.

⁷¹ "Okres przejściowy" odnosi się do okresu pomiędzy wystąpieniem wysiedlenia a momentem, w którym środki utrzymania, na które miało ono wpływ, zostają przywrócone.

zamiast rekompensaty za grunt klient zapewni pomoc wystarczającą do zapewnienia takim osobom możliwości przywrócenia środków utrzymania w innym miejscu;

- tam, gdzie skutkami projektu dotknięte są zasoby naturalne wykorzystywane przez społeczność, inicjatywy zwiększające produktywność pozostałych zasobów, do których społeczność ma dostęp oraz rekompensata rzeczowa lub pieniężna za utratę dostępu lub zapewnienie dostępu do alternatywnych źródeł utraconych zasobów;
- zapewnienie dodatkowej ukierunkowanej pomocy i możliwości co najmniej przywrócenia lub, w miarę możliwości, poprawy zdolności do uzyskiwania dochodów, poziomu produkcji i standardu życia. W

przypadku przedsiębiorstw, które poniosły tymczasowe straty lub musiały zostać zamknięte w wyniku wysiedleń związanych z projektem, do takiej pomocy kwalifikują się zarówno właściciel przedsiębiorstwa, jak i pracownicy tracący wynagrodzenie lub zatrudnienie;

- zapewnienie wsparcia w okresie przejściowym osobom wysiedlonym ekonomicznie, w zależności od potrzeb, w oparciu o racjonalną ocenę czasu potrzebnego do przywrócenia ich zdolności zarobkowania, poziomu produkcji i standardu życia; oraz
- zapewnienie osobom i społecznościom wysiedlonym możliwości czerpania z projektu odpowiednich korzyści rozwojowych.

Wymaganie operacyjne EBOR nr 6: Zachowanie różnorodności biologicznej i zrównoważone zarządzanie żywymi zasobami naturalnymi

Wstęp

1. Niniejsze Wymaganie operacyjne uznaje, że zachowanie bioróżnorodności⁷² i zrównoważone zarządzanie żywymi zasobami naturalnymi⁷³ jest podstawą zrównoważonego rozwoju środowiskowo-społecznego.
2. Niniejsze Wymaganie operacyjne uznaje znaczenie utrzymania podstawowej funkcji siedlisk⁷⁴, bioróżnorodności i usług ekosystemowych⁷⁵. Wszystkie ekosystemy sprzyjają złożoności organizmów żywych i różnią się pod względem bogactwa, obfitości i znaczenia gatunków.
3. Cel zachowania bioróżnorodności i zrównoważonego zarządzania żywymi zasobami naturalnymi musi być zbilansowany z potencjałem wykorzystywania licznych ekonomicznych, społecznych i kulturowych wartości bioróżnorodności i żywych zasobów naturalnych w sposób optymalny

Cele

4. Cele niniejszego Wymagania operacyjnego są następujące:
  - ochrona i zachowanie różnorodności biologicznej z zastosowaniem podejścia ostrożnościowego;
  - przyjęcie hierarchii działań łagodzących przy opracowywaniu i wdrażaniu projektów, w celu uniknięcia strat netto, a w odpowiednich przypadkach wypracowania korzyści netto w zakresie różnorodności biologicznej;
  - utrzymanie usług ekosystemowych; oraz
  - promowanie dobrych praktyk międzynarodowych w zrównoważonym zarządzaniu żywymi zasobami naturalnymi i ich wykorzystywaniu.

Zakres obowiązywania

5. Niniejsze Wymaganie operacyjne ma zastosowanie do wszystkich projektów bezpośrednio finansowanych przez EBOR zgodnie z Polityką Środowiskową i Społeczną. W ramach procesu oceny środowiskowej i społecznej klient zidentyfikuje odnośne wymogi niniejszego Wymagania operacyjnego oraz to, w jaki sposób będą one uwzględniane i regulowane przez cały cykl życia projektu. Wdrożenie działań koniecznych do realizacji wymogów niniejszego Wymagania operacyjnego podlega zasadom ogólnego systemu zarządzania środowiskiem i społeczeństwem (ESMS) i właściwych dla projektu planów zarządzania środowiskiem i społeczeństwem (ESMP) klienta, w celu takiego opracowania projektów, aby spełniły w akceptowalnym terminie niniejsze wymagania operacyjne. Wymogi z zakresu oceny środowiskowej i społecznej i zarządzania tymi kwestiami są określone w wymaganiu operacyjnym nr 1.
6. Niniejsze Wymaganie operacyjne ma również zastosowanie do sytuacji, w których środki utrzymania społeczności dotkniętych skutkami realizacji projektu, w tym ludności rdzennej, której dostęp do różnorodności biologicznej, usług ekosystemowych i/lub żywych zasobów naturalnych lub korzystanie z nich może zostać zakłócone przez działania podejmowane w ramach projektu. W niniejszym Wymaganiu operacyjnym uwzględniono również potencjalną pozytywną rolę społeczności dotkniętych skutkami projektu, w tym ludności rdzennej, w ochronie różnorodności biologicznej i zrównoważonym zarządzaniu żywymi zasobami naturalnymi.

⁷² Do celów niniejszego Wymagania operacyjnego bioróżnorodność definiowana jest zgodnie z Konwencją o różnorodności biologicznej jako „zmienność wśród organizmów żywych ze wszystkich źródeł, w tym, między innymi, ekosystemów lądowych, morskich i innych ekosystemów wodnych oraz kompleksów ekologicznych, których część stanowią; obejmuje to różnicowanie w obrębie gatunków, pomiędzy gatunkami i pomiędzy ekosystemami”.

⁷³ „Żywe zasoby naturalne” definiowane są jako „rośliny i zwierzęta uprawiane i hodowane do spożycia lub wykorzystania przez ludzi lub zwierzęta, czy to w warunkach naturalnych czy w warunkach uprawy/hodowli. Obejmuje to wszelkie rodzaje leśnictwa, biopaliwa, rolnictwo, w tym uprawy roczne i wieloletnie, oraz hodowlę zwierząt, w tym ich chów; a także połowy gatunków dziko żyjących i połowy na łowiskach, w tym połowy wszelkich rodzajów organizmów morskich i słodkowodnych, zarówno kręgowców, jak i bezkręgowców”.

⁷⁴ Siedliska definiuje się jako lądową, słodkowodną lub morską jednostkę geograficzną lub drogę powietrzną, która stanowi miejsce występowania zespołów żywych organizmów i ich wzajemnych oddziaływań ze środowiskiem nieożywionym.

⁷⁵ Usługi ekosystemów to korzyści, jakie ludzie, w tym przedsiębiorstwa, czerpią z ekosystemów. Usługi ekosystemów dzielą się na cztery rodzaje: (i) usługi zaopatrzeniowe, czyli produkty, które ludzie uzyskują z ekosystemów; (ii) usługi regulacyjne, czyli korzyści, które ludzie uzyskują z regulacji procesów ekosystemowych; (iii) usługi kulturowe, czyli korzyści niematerialne, które ludzie uzyskują z ekosystemów; oraz (iv) usługi wspierające, czyli naturalne procesy, które podtrzymują pozostałe usługi.

Wymagania

Zachowanie różnorodności biologicznej

Ocena zagrożeń i oddziaływań

7. Proces oceny będzie charakteryzować warunki wyjściowe w stopniu wspólnym i właściwym dla przewidywanego ryzyka i znaczenia oddziaływań. Ocena sytuacji wyjściowej będzie m.in. uwzględniać istotne zagrożenia dla różnorodności biologicznej i usług ekosystemowych, ze szczególnym uwzględnieniem potencjalnej utraty, zniszczenia lub rozdrobnienia siedlisk, inwazyjnych gatunków obcych, nadmiernej eksploatacji, korytarzy migracyjnych, zmian hydrologicznych, użytkowania i zanieczyszczenia, oraz oddziaływania istotnego dla zmian i adaptacji klimatu. Przy planowaniu i przeprowadzaniu ocen wyjściowych i ocen oddziaływania związanych z różnorodnością biologiczną, klient będzie się odwoływał do odpowiednich wytycznych dotyczących dobrych praktyk, wykorzystując w razie potrzeby analizę dokumentacji, konsultacje z ekspertami i podejście terenowe. Jeśli uzyskanie większej pewności co do znaczenia potencjalnego wpływu wymaga przeprowadzenia dodatkowych badań, klient przeprowadzi takie dodatkowe badania i i/lub działania monitoringowe przed przystąpieniem do działań projektowych, które mogłyby mieć nieodwracalne skutki.
8. Poprzez proces oceny klient na wczesnym etapie cyklu życiowego projektu ustali i scharakteryzuje potencjalne możliwości, zagrożenia i skutki projektu dla bioróżnorodności. Zakres oceny będzie wystarczający do scharakteryzowania oddziaływań na podstawie prawdopodobieństwa ich wystąpienia oraz znaczenia i wagi oddziaływania, a także odzwierciedlenia zastrzeżeń społeczności potencjalnie dotkniętych skutkami projektu i, w odpowiednich przypadkach, innych interesariuszy. Ocena będzie także uwzględniać potencjalne oddziaływanie bezpośrednie, pośrednie i skumulowane oraz skuteczność i wykonalność działań łagodzących, które mają być zastosowane w ramach projektu. Proces oceny będzie uwzględniać potencjalne oddziaływanie na poziomie krajobrazu, ograniczenia związane z sezonowością i/lub elementy podatne na zmianę sezonu, a także oddziaływanie na integralność ekologiczną tych ekosystemów, niezależnie od ich statusu ochrony i od stopnia ingerencji w nie lub ich zniszczenia.

9. Zgodnie z dobrymi praktykami międzynarodowymi, ocena będzie uwzględniać: (i) potencjalne oddziaływania projektu na usługi ekosystemowe, w tym te, które mogą być nasilone przez zmianę klimatu; (ii) wykorzystanie i zależność od tych usług ekosystemowych przez społeczności potencjalnie dotknięte skutkami projektu i/lub ludność rdzenną; oraz (iii) zależność projektu od tych usług ekosystemowych. Jeśli projekt może wywrzeć wpływ na te ekosystemy, a klient ma nad tym odpowiednią bezpośrednią kontrolę lub istotny wpływ, należy unikać niekorzystnego oddziaływania. Jeżeli oddziaływania te są nieuniknione, wdrożone zostaną środki minimalizujące oddziaływanie i/lub przywracające różnorodność biologiczną i usługi ekosystemowe.
10. W przypadku projektów potencjalnie mających taki wpływ na ludność rdzenną i społeczności lokalne, klient zapewni możliwości sprawiedliwej i słusznej dystrybucji korzyści płynących z wykorzystywania żywych zasobów naturalnych zgodnie z: (i) wymogami dotyczącymi reagowania na wpływ wysiedleń ekonomicznych, określonymi w Wymaganiu operacyjnym nr 5; (ii) szczególnymi wymogami dotyczącymi zarządzania potencjalnymi zagrożeniami i oddziaływaniami na ludność rdzenną, określonymi w Wymaganiu operacyjnym nr 7; i (iii) wymogami z zakresu zaangażowania interesariuszy, określonymi w Wymaganiu operacyjnym nr 10.

Ochrona i zachowanie różnorodności biologicznej, priorytetowych cech różnorodności biologicznej i kluczowych siedlisk

11. Jeśli w wyniku oceny ustalono, że projekt może mieć wpływ na bioróżnorodność, klient będzie zarządzać zagrożeniami zgodnie z hierarchią działań łagodzących i dobrymi praktykami międzynarodowymi. Klient przyjmie podejście ostrożnościowe i zastosuje adaptacyjne praktyki zarządzania, w ramach których wdrażanie działań łagodzących i działań z zakresu zarządzania będzie dostosowywane do zmieniających się warunków i wyników monitoringu projektu przez cały cykl jego życia.
12. Niezależnie od powyższego, niektóre obszary objęte projektem mogą zawierać w sobie „priorytetowe cechy bioróżnorodności”⁷⁶, które obejmują: (i) zagrożone siedliska; (ii) wrażliwe gatunki; (iii) istotne cechy bioróżnorodności ustalone przez szeroki panel interesariuszy lub organów publicznych; i (iv) strukturę i funkcje ekologiczne niezbędne do utrzymania realnego charakteru priorytetowych cech bioróżnorodności opisanych w niniejszym punkcie.
13. Jeśli w wyniku oceny ustalono, że projekt może mieć istotny niekorzystny nieodwracalny wpływ na priorytetowe cechy bioróżnorodności, klient nie będzie wdrażać żadnych działań w ramach projektu, chyba że:
- klient może wykazać, że nie istnieją żadne alternatywne rozwiązania realne z technicznego i ekonomicznego punktu widzenia;
  - miały miejsce konsultacje z interesariuszami zgodnie z Wymaganiem operacyjnym nr 10;

⁷⁶ Priorytetowe cechy bioróżnorodności stanowią podzbiór, który jest szczególnie niezastąpiony lub wrażliwy, ale ma niższy priorytet niż siedliska kluczowe (zdefiniowane w punkcie 13).

- projekt jest dopuszczalny zgodnie z właściwym prawem środowiskowym, uznającym priorytetowe cechy bioróżnorodności;
  - wdrożono właściwe środki łagodzące, zgodnie z ich hierarchią, aby zagwarantować w dłuższej perspektywie czasowej brak strat netto⁷⁷, a w optymalnej sytuacji – korzyści netto dla priorytetowych cech bioróżnorodności oraz wspierających je funkcji siedlisk i funkcji ekologicznych w perspektywie długoterminowej, w celu uzyskania wymiernych wyników w zakresie ochrony.
14. Najbardziej wrażliwe cechy bioróżnorodności są określane jako kluczowe siedliska, obejmujące jeden z poniższych elementów: (i) poważnie zagrożone lub unikalne ekosystemy; (ii) siedliska o istotnym znaczeniu dla zagrożonych⁷⁸ lub najbardziej zagrożonych gatunków; (iii) siedliska o istotnym znaczeniu dla gatunków endemicznych lub występujących na ograniczonym obszarze; (iv) siedliska wspierające gatunki wędrowne lub gromadne o znaczeniu globalnym; (v) obszary związane z kluczowymi procesami ewolucyjnymi.
15. Kluczowe siedliska nie będą ulegać dalszemu rozdrobnieniu, zmianom ani zniszczeniu w zakresie szkodliwym dla ich integralności ekologicznej lub znaczenia dla bioróżnorodności. W efekcie, w obszarach siedlisk kluczowych klient nie może prowadzić żadnych działań związanych z projektem, chyba że zostaną spełnione następujące warunki:
- w regionie nie ma innych realnych możliwości prowadzenia projektu w siedliskach o mniejszej wartości pod względem bioróżnorodności;
  - miały miejsce konsultacje z interesariuszami zgodnie z Wymaganiem operacyjnym nr 10;
- projekt jest dopuszczalny zgodnie z właściwym prawem środowiskowym, uznającym priorytetowe cechy bioróżnorodności;
  - projekt nie prowadzi do żadnych mierzalnych skutków negatywnych⁷⁹ dla cech bioróżnorodności, w związku z którymi wyznaczono siedlisko kluczowe zgodnie z punktem 14;
  - projekt jest zaplanowany tak, aby przynieść korzyści⁸⁰ dla siedlisk kluczowych dotkniętych skutkami projektu;
  - projekt nie powinien w racjonalnym terminie doprowadzić do zmniejszenia liczebności populacji⁸¹ żadnego zagrożonego ani krytycznie zagrożonego gatunku⁸² oraz
  - do programu zarządzania adaptacyjnego klienta został włączony szeroko zakrojony i odpowiednio skonstruowany program długoterminowego monitoringu i oceny bioróżnorodności, mający na celu ocenę statusu siedliska kluczowego.
16. W przypadkach gdy klient jest w stanie spełnić te wymogi, strategia łagodzenia oddziaływania projektu zostanie opisana, stosownie do danego przypadku, w planie zarządzania bioróżnorodnością lub w planie działań na rzecz bioróżnorodności⁸³.
17. Wymóg przeprowadzenia oceny siedliska kluczowego zostanie określony na etapie ustalania zakresu oceny oddziaływania projektu i, w stosownych przypadkach, zostanie zweryfikowany po zakończeniu oceny sytuacji wyjściowej. Jeżeli w wyniku oceny stwierdzono, że projekt może mieć negatywny wpływ na siedlisko kluczowe, klient zatrudni niezależnych ekspertów w celu przeprowadzenia oceny potencjalnego negatywnego wpływu na to siedlisko kluczowe.

⁷⁷ „brak strat netto” definiuje się jako punkt, w którym straty różnorodności biologicznej związane z projektem są zrównoważone zyskami wynikającymi ze środków podjętych w celu uniknięcia i zminimalizowania tych oddziaływań, podjęcia odbudowy na miejscu i wreszcie skompensowania znaczących oddziaływań końcowych, jeśli takie istnieją, w odpowiedniej skali geograficznej.

⁷⁸ Zgodnie z Czerwoną Księgą Gatunków Zagrożonych, sporządzoną przez Międzynarodową Unię Ochrony Przyrody (IUCN). Ustalanie siedlisk kluczowych na podstawie innych wykazów gatunków przebiega następująco: (i) jeśli gatunek jest wymieniony w księdze krajowej lub regionalnej jako zagrożony lub krytycznie zagrożony, w krajach, które stosują się do wytycznych IUCN, siedliska kluczowe będą ustalone osobno dla poszczególnych projektów w porozumieniu z kompetentnymi profesjonalistami; i (ii) w przypadkach gdy kategoryzacja gatunków wymienionych w księgach krajowych lub regionalnych niedokładnie odpowiada kategoryzacji dokonanej przez IUCN (na przykład, niektóre kraje określają gatunki bardziej szczegółowo, jako „chronione” lub „ograniczone” (ang. *restricted*), przeprowadzona zostanie ocena w celu ustalenia uzasadnienia i celu tworzenia takiego wykazu. W takim przypadku siedlisko kluczowe zostanie ustalone na podstawie takiej oceny.

⁷⁹ Wymierne negatywne skutki oznaczają, że bezpośrednie i pośrednie skutki projektu będą zagrażać utrzymaniu się na obszarze badań jakiegokolwiek wartości różnorodności biologicznej, która prowadzi do wyznaczenia siedliska kluczowego.

⁸⁰ Korzyści to dodatkowe wyniki z zakresu zachowania bioróżnorodności, jakie można osiągnąć w przypadku tych wartości z zakresu bioróżnorodności, z powodu których wyznaczono dane siedlisko kluczowe. Korzyści można osiągnąć poprzez stosowanie działań wyrównawczych na rzecz bioróżnorodności i/lub, w przypadku gdy klient mógłby spełnić wymogi punktu 14 niniejszego Wymagania operacyjnego bez stosowania działań wyrównawczych na rzecz bioróżnorodności, klient powinien osiągnąć korzyści poprzez wdrożenie programów, które mogą być wdrażane in situ (w miejscu) w celu umocnienia siedlisk oraz zachowania i ochrony bioróżnorodności.

⁸¹ Zmniejszenie liczebności to pojedyncza lub skumulowana utrata jednostek, która uniemożliwia gatunkom przetrwanie na skalę światową i/lub regionalną/krajową na wiele pokoleń lub na długi czas. Skala (np. światowa i/lub krajowa/regionalna) potencjalnego zmniejszenia liczebności ustalana jest na podstawie tego, czy gatunki są wymienione w (światowej) Czerwonej Księdze Gatunków Zagrożonych IUCN i/lub w księgach krajowych/regionalnych. W przypadku gatunków wymienionych zarówno w (światowej) Czerwonej Księdze Gatunków Zagrożonych IUCN, jak i w księgach krajowych/regionalnych, zmniejszenie liczebności będzie ustalone na podstawie populacji krajowej/regionalnej.

⁸² Ramy czasowe, w których klient musi wykazać „brak zmniejszenia liczebności” zagrożonych i krytycznie zagrożonych gatunków, będą ustalone osobno dla każdego przypadku, w porozumieniu z ekspertami zewnętrznymi.

⁸³ Plany Działań na rzecz Bioróżnorodności (ang. BAP - *Biodiversity Actions Plans* –) obejmują zwykle serię celów strategicznych i szczegółowych oraz środków z zakresu zarządzania, zmierzających do załagodzenia pozostałych wpływów i uniknięcia strat lub wypracowania korzyści dla priorytetowych cech bioróżnorodności lub siedliska kluczowego. Cel strategiczny i cele szczegółowe powinny być realistyczne i bazować na mierzalnych wynikach docelowych. Każdy cel szczegółowy powinien określać serię działań, wskaźniki realizacji lub docelowe wyniki monitoringu, a także stronę odpowiedzialną i ramy czasowe. Plany BAP powinny być opracowywane w porozumieniu z danymi stronami zainteresowanymi, w tym władzami publicznymi, ekspertami zewnętrznymi, lokalnymi/międzynarodowymi organizacjami ochrony przyrody i społecznościami dotkniętymi skutkami realizacji projektu.

18. W ramach rozwiązania ostatecznego, mogą zostać zaprojektowane i wdrożone działania w zakresie kompensacji utraty różnorodności biologicznej w celu osiągnięcia wymiennych, dodatkowych i długoterminowych⁸⁴ wyników działań ochronnych, co do których można mieć uzasadnione oczekiwania, że nie spowodują strat netto, a wręcz przeciwnie - przyniosą korzyści w zakresie różnorodności biologicznej. Projekt kompensacji bioróżnorodności będzie zgodny z zasadą "podobny lub lepszy"⁸⁵ i zostanie przeprowadzony zgodnie z Wymaganiem operacyjnym i dobrymi praktykami międzynarodowymi Banku. Klient będzie musiał zaangażować odpowiednie zasoby kadrowe i wykazać długoterminową techniczną i finansową wykonalność środków kompensacyjnych.
19. W przypadkach, gdy proponuje się kompensatę utraty różnorodności biologicznej dla priorytetowych cech różnorodności biologicznej lub kluczowych siedlisk, klient opracuje odpowiednio strategię kompensaty utraty różnorodności biologicznej lub plan zarządzania kompensatą utraty różnorodności biologicznej, aby wykazać, że znaczące pozostałe oddziaływania projektu na różnorodność biologiczną zostaną odpowiednio złagodzone. W takich przypadkach, klient skorzysta z usług niezależnych ekspertów posiadających wiedzę w zakresie projektowania i wdrażania kompensaty utraty różnorodności biologicznej.
20. Nie wszystkie pozostałe negatywne oddziaływania na priorytetowe cechy różnorodności biologicznej i/lub siedliska kluczowe mogą zostać skompensowane. W takich przypadkach klient powinien zmienić kształt projektu, aby uniknąć konieczności kompensaty i spełnić wymogi niniejszego Wymagania operacyjnego.

Prawnie chronione i uznawane na szczeblu międzynarodowym obszary o znaczeniu dla bioróżnorodności

21. Jeśli projekt jest realizowany na obszarze lub może wyrzucić niekorzystny wpływ na obszar, który jest chroniony prawnie lub na innej zasadzie⁸⁶ i/lub uznawany na szczeblu międzynarodowym,⁸⁷ bądź też dla którego taki status został zaproponowany przez władze krajowe, klient musi ustalić i ocenić potencjalne oddziaływania projektu oraz zastosować hierarchię działań łagodzących, tak aby oddziaływania projektu nie wpłynęły szkodliwie na integralność, cele ochrony i/lub znaczenie dla bioróżnorodności takiego obszaru.

22. Jeżeli w wyniku oceny zostanie stwierdzone, że projekt może mieć potencjalnie negatywny wpływ na cele ochrony i integralność terenu, priorytetowe cechy bioróżnorodności i/lub siedliska kluczowe na obszarach o znaczeniu dla bioróżnorodności, które są prawnie chronione lub uznawane na szczeblu międzynarodowym, klient podejmie działania zmierzające do uniknięcia takiego oddziaływania. Ponadto klient:

- wykaze, że proponowana inwestycja jest zgodna z prawem, co może sugerować, że określona ocena wpływu projektu na obszary chronione została przeprowadzona zgodnie z wymogami prawa krajowego;
- będzie działać w sposób zgodny z wszelkimi uznawanymi na szczeblu państwowym planami z zakresu zarządzania dotyczącymi takich obszarów;
- skonsultuje się z osobami zarządzającymi obszarem chronionym, właściwymi władzami, społecznościami lokalnymi i innymi interesariuszami w zakresie proponowanego projektu, zgodnie z wymaganiem operacyjnym nr 10;
- wdroży dodatkowe programy, w zależności od sytuacji, aby promować i wzmacniać cele w zakresie ochrony obszaru chronionego.

Obce gatunki inwazyjne

23. Klient będzie unikać i aktywnie zapobiegać przypadkowemu lub celowemu wprowadzaniu obcych gatunków, które może mieć znaczące negatywne skutki dla bioróżnorodności; w szczególności:

- klient nie będzie w sposób zamierzony wprowadzać obcych lub nierodzimych gatunków do obszarów, gdzie normalnie nie występują, o ile nie jest to działanie prowadzone zgodnie z przepisami prawa dotyczącymi takiego procesu. Pod żadnym pozorem nie można wprowadzać do nowych środowisk gatunków znanych jako inwazyjne.
- klient ustali potencjalne rodzaje ryzyka, oddziaływania i działania łagodzące związane z przypadkowym przeniesieniem i uwolnieniem obcych gatunków⁸⁸
- w przypadku gdy stwierdzono już występowanie gatunków obcych w kraju lub regionie proponowanego projektu, klient dołoży staranności, aby nie rozprzestrzeniać gatunków inwazyjnych na obszary, w których nie stwierdzono jeszcze ich obecności.

⁸⁴ Wymierne wyniki w zakresie ochrony różnorodności biologicznej zostaną wykazane in situ (w warunkach naturalnych, a nie warunkach niewoli lub zamknięcia w celach przechowywania) oraz w odpowiedniej skali geograficznej (np. na poziomie lokalnym, krajowym lub regionalnym).

⁸⁵ Zasada "podobne lub lepsze" oznacza, że w większości przypadków kompensata utraty różnorodności biologicznej powinna być zaprojektowana tak, aby chronić te same wartości różnorodności biologicznej, na które wpływa projekt (kompensata "w naturze"). W niektórych sytuacjach, jednakże, obszary różnorodności biologicznej, na które wpłynie projekt mogą nie być ani krajowym ani lokalnym priorytetem, a mogą istnieć inne obszary różnorodności biologicznej o podobnych wartościach, które są wyższym priorytetem dla ochrony i zrównoważonego użytkowania i są bezpośrednio zagrożone lub wymagają ochrony lub skutecznego zarządzania. W takich sytuacjach właściwe może być rozważenie kompensaty "niepieniężnej", która obejmuje "zamianę" (tj. gdy kompensata dotyczy różnorodności biologicznej o wyższym priorytecie niż ta, na którą projekt wywiera wpływ).

⁸⁶ Niniejsze Wymaganie operacyjne bazuje na definicji „obszaru chronionego” przyjętej przez IUCN.

⁸⁷ Miejsca ustalone na podstawie konwencji lub porozumień międzynarodowych, w tym m.in. miejsca wpisane na listę światowego dziedzictwa naturalnego UNESCO, rezerwy biosfery wyznaczone w ramach programu „Człowiek i Biosfera” UNESCO oraz miejsca określone w Ramsarskim wykazie obszarów wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe.

⁸⁸ W odniesieniu do międzynarodowej wysyłki towarów i usług niniejsze Wymaganie operacyjne bazuje na Międzynarodowej Konwencji o Kontroli Wód Balastowych i Osadów ze Stątków oraz Postępowaniu z Nimi. Klienci ubiegający się o finansowanie projektów obejmujących takie działania wysyłkowe muszą wypełnić odpowiednie obowiązki ustalone w ramach tej konwencji.

Zrównoważone zarządzanie żywymi zasobami naturalnymi

24. Projekty, które obejmują pierwotną produkcję żywych zasobów naturalnych, w tym produkcję roślinną lub zwierzęcą, leśnictwo naturalne lub plantacyjne, akwakulturę lub rybołówstwo, produkcję i wykorzystanie biomasy do celów energetycznych i biopaliw, będą spełniać wszystkie obowiązujące wymogi niniejszego Wymagania operacyjnego, a ponadto:

- Klient będzie zarządzać żywymi zasobami naturalnymi, stosując krajowe wymogi regulacyjne, dobre praktyki międzynarodowe i odnośne merytoryczne normy środowiskowe UE, stosownie do poziomu projektu;
- W stosownych przypadkach klient przyjmie standardy certyfikacji uznane na poziomie globalnym, regionalnym lub krajowym, które (i) opierają się na procesie konsultacyjnym z udziałem wielu interesariuszy oraz (ii) w przypadku akredytacji podlegającej niezależnej weryfikacji lub certyfikacji przez odpowiednie organy akredytowane dla takich standardów. W przypadku braku odpowiednich standardów i/lub systemów certyfikacji, klient zobowiąże się do stosowania odpowiednich, właściwych dla danej branży praktyk zrównoważonego zarządzania zgodnie z dobrymi praktykami międzynarodowymi.
- Tam, gdzie jest to wykonalne, klient zlokalizuje projekty rolno-przemysłowe na terenach nieleśnych lub terenach, które zostały już przekształcone z ich naturalnego stanu, aby zminimalizować wpływ na priorytetowe cechy różnorodności biologicznej i/lub kluczowe siedliska;
- Produkcja i/lub wykorzystanie gatunków o potencjale inwazyjnym nie będzie stosowane bez odpowiedniej kontroli, aby zapobiec ich uwalnianiu/rozprzestrzenianiu się poza obszar produkcji.
- W przypadku projektów związanych z rybołówstwem⁸⁹ lub akwakulturą, klient oceni i zminimalizuje ryzyko ucieczki nierodzimych gatunków do środowiska wodnego. Klient oceni i zminimalizuje również możliwość przenoszenia chorób i pasożytów do środowiska.
- Klient zajmujący się chowem, transportem i ubojem zwierząt na mięso lub produkty uboczne (np. mleko, jajka, wełna) przyjmie i wdroży krajowe wymogi regulacyjne, odnośne normy UE dotyczące dobrostanu zwierząt oraz dobre praktyki międzynarodowe w zakresie techniki

hodowli zwierząt, zależnie od tego, które przepisy będą surowsze.

- Aby zminimalizować oporność na środki przeciwdrobnoustrojowe (ang. AMR - *Antimicrobial Resistance*)⁹⁰, klient będzie stosował antybiotyki wyłącznie u zdrowych zwierząt przeznaczonych do produkcji żywności, zgodnie z istotnymi standardami środowiskowymi UE.
- W krajach członkowskich UE zabronione jest stosowanie lub uwalnianie do środowiska organizmów zmodyfikowanych genetycznie (GMO) bez zgody właściwych władz. W innych krajach, w których działa EBOR, GMO nie mogą być stosowane lub uwalniane do środowiska bez oceny ryzyka, przeprowadzonej zgodnie z istotnymi standardami środowiskowymi UE.

Łańcuchy dostaw

25. W ramach procesu oceny łańcucha dostaw przedstawionego w Wymaganiu operacyjnym nr 1, klient określi i oceni zagrożenia i oddziaływania na różnorodność biologiczną powodowane przez jego głównych dostawców.⁹¹

26. Jeśli w ramach tej oceny zagrożeń zostanie stwierdzone, że główni dostawcy klienta mogą mieć negatywny wpływ na priorytetowe cechy różnorodności biologicznej i/lub kluczowe siedliska, lub jeśli takie zagrożenia zostaną zgłoszone na niższych szczeblach łańcucha dostaw towarów i materiałów, które mają zasadnicze znaczenie dla podstawowych funkcji operacyjnych projektu, klient podejmie odpowiednie kroki w celu zaradzenia temu zgodnie z dobrymi praktykami międzynarodowymi w terminie uzgodnionym z EBOR.

27. W przypadku gdy klient nabywa towary związane z zasobami naturalnymi, w tym żywność, drewno i włókna, o których wiadomo, że pochodzą z obszarów, na których istnieje ryzyko znacznego przekształcenia lub degradacji priorytetowych cech różnorodności biologicznej i/lub siedlisk kluczowych, ocena środowiskowa i społeczna klienta będzie obejmować ocenę systemów i praktyk weryfikacyjnych stosowanych przez głównych dostawców. Klienci będą ponadto preferować nabywanie żywych zasobów naturalnych, które są produkowane zgodnie z uznanymi międzynarodowymi zasadami i standardami zrównoważonego zarządzania, jeśli są one dostępne dla nabywanego produktu.

28. Klient ustanowi co najmniej politykę, procedury i praktyki weryfikacyjne, które będą

⁸⁹ Działalność w zakresie rybołówstwa nie musi ograniczać się do odłowu. Ponowne zasiedlanie lub wprowadzanie różnych gatunków lub populacji, w szczególności w środowiskach zamkniętych, takich jak jeziora, zapewnia, że nowe zasoby nie zniszczą ani nie wyprą istniejących lokalnych endemicznych/naturalnych gatunków ryb.

⁹⁰ Według Światowej Organizacji Zdrowia Zwierząt (OIE) środki przeciwdrobnoustrojowe to leki stosowane w leczeniu zakażeń, zwłaszcza bakteryjnych. Leki te są niezbędne do ochrony zdrowia ludzi i zwierząt, a także dobrostanu zwierząt. Nadmierne lub niewłaściwe stosowanie może prowadzić do pojawienia się opornych bakterii, które nie reagują na leczenie antybiotykami. Jest to powszechnie określane jako oporność na środki przeciwdrobnoustrojowe lub AMR.

⁹¹ Zob. Wymaganie operacyjne nr 1, przypis 22 w celu zapoznania się z definicjami głównych dostawców i podstawowych funkcji operacyjnych projektu.

- identyfikować pochodzenie dostaw i typ siedliska na obszarze źródłowym;
  - zapobiegać pozyskiwaniu towarów od dostawców, którzy przyczyniają się do znacznego przekształcania lub degradacji priorytetowych cech różnorodności biologicznej, siedlisk kluczowych i/lub wyznaczonych obszarów chronionych; oraz
  - zapewniać bieżący przegląd głównych dostawców klienta.
29. Zdolność klienta do uwzględnienia w pełni tych zagrożeń będzie zależała od stosowanego przez niego poziomu kontroli lub wpływu klienta na jego głównych dostawców.

Wymaganie operacyjne EBOR nr 7: Ludność rdzenna

Wstęp

1. Niniejsze Wymaganie operacyjne uznaje, że ludność rdzenna obejmuje grupy społeczne o tożsamości i źródłach utrzymania odmiennych od grup dominujących w społeczeństwach narodowych. Mogą one należeć do najbardziej zmarginalizowanych i wrażliwych segmentów populacji. Ich status ekonomiczny, społeczny i prawny może ograniczać ich zdolność do obrony swoich praw i interesów związanych z ziemią i zasobami (zarówno naturalnymi, jak i kulturowymi). To, w połączeniu z ich ekonomiczną i duchową zależnością od tych ziem i zasobów, może uczynić ich szczególnie podatnymi na wszelkie negatywne skutki projektów. W niniejszym Wymaganiu operacyjnym uznaje się również, że ludność rdzenna posiada unikalną wiedzę i umiejętności i jest potencjalnym partnerem w zrównoważonym rozwoju, zarówno wnoszącym wkład w planowanie i wdrażanie działań związanych z projektem, jak i czerpiącym z tego korzyści.
2. Niniejsze Wymaganie operacyjne uznaje, że rządy odgrywają główną rolę w ochronie praw ludności rdzennej. Określa ono obowiązki klienta w zakresie oceny możliwości wpływu projektu na ludność rdzenną, znaczącego zaangażowania się we współpracę z dotkniętą skutkami realizacji projektu ludnością rdzenną oraz, w pewnych okolicznościach przedstawionych w niniejszym Wymaganiu operacyjnym, uzyskania ich dobrowolnej, uprzedniej i świadomej zgody (ang. *FPIC - free, prior and informed consent*). Niniejsze Wymaganie operacyjne określa również obowiązki klienta w zakresie współpracy z dotkniętą skutkami realizacji projektu ludnością rdzenną w zakresie planowania i wdrażania środków mających na celu unikanie, minimalizowanie, łagodzenie i kompensowanie niekorzystnych skutków oraz dzielenie się korzyściami z projektu.

Cele

3. Cele niniejszego Wymagania operacyjnego są następujące:
  - zapewnienie, że projekty w pełni respektują godność, prawa, aspiracje, kultury, prawa zwyczajowe i środki utrzymania ludności rdzennej;
  - zarówno przewidywanie jak i unikanie niekorzystnych zagrożeń i wpływu⁹² projektów na życie i środki utrzymania społeczności ludności rdzennej lub, gdy nie da się ich uniknąć,

minimalizowanie, łagodzenie lub kompensowanie takich skutków;

- promowanie zrównoważonego rozwoju korzyści i możliwości dla ludności rdzennej w sposób, który jest dostępny, kulturowo odpowiedni i integracyjny dla rdzennych mężczyzn i kobiet;
- ustanowienie i utrzymywanie stałych relacji z ludnością rdzenną dotkniętą skutkami realizacji projektu przez cały okres jego trwania;
- zapewnienie efektywnego udziału ludności rdzennej w planowaniu działań projektowych lub środków łagodzących, które mogą potencjalnie wpłynąć na nich pozytywnie lub negatywnie; oraz
- zapewnienie negocjacji w dobrej wierze z ludnością rdzenną i uzyskanie jej dobrowolnej, uprzedniej i świadomej zgody w szczególnych okolicznościach opisanych w niniejszym Wymaganiu operacyjnym.

Zakres obowiązywania

4. W niniejszym Wymaganiu operacyjnym termin "ludność rdzenna" używany jest w sensie technicznym w odniesieniu do grupy społecznej i kulturowej, różniącej się od grup dominujących w społeczeństwach narodowych, posiadającej wszystkie następujące cechy⁹³:
  - grupa sama siebie uznaje za osobną, rdzenną grupę etniczną lub kulturową, a inni uznają jej tożsamość;
  - grupa wykazuje zbiorowe powiązanie z geograficznie odrębnymi siedliskami, tradycyjnymi ziemiami lub odziedziczonymi po przodkach terenami znajdującymi się na obszarze projektu oraz z zasobami naturalnymi występującymi w tych siedliskach i na tych terenach⁹⁴
  - grupa korzysta ze zwyczajowych instytucji kulturowych, ekonomicznych, społecznych lub politycznych, a także praw i regulacji, innych niż w przypadku dominującej społeczności lub kultury; oraz

⁹² Niekorzystne oddziaływanie może obejmować, między innymi, oddziaływanie występujące w wyniku utraty aktywów lub zasobów, ograniczenia w użytkowaniu gruntów lub prowadzeniu tradycyjnego trybu życia, wynikające z działań w ramach projektu.

⁹³ Niektóre cechy mogły ulec osłabieniu lub być mniej widoczne dla niektórych grup lub społeczności w wyniku integracji z szerszym społeczeństwem lub gospodarką, czasami w wyniku polityki rządowej.

⁹⁴ Grupa, która utraciła „zbiorowe powiązanie z konkretnymi siedliskami lub odziedziczonymi po przodkach terenami znajdującymi się na obszarze projektu” ze względu na przymusowe odizolowanie od tych ziem, ma pełne prawa do tych terenów zgodnie z niniejszym Wymaganiami operacyjnymi, jeżeli projekt może mieć na nie wpływ. „Przymusowe odizolowanie” dotyczy utraty zbiorowego powiązania z konkretnymi siedliskami lub odziedziczonymi po przodkach terenami przez żyjących członków danej grupy z powodu konfliktu, rządowego programu przesiedleń, odebrania ziemi, katastrofy naturalnej lub włączenia danych terenów do obszarów miejskich. Do celów niniejszego wymagania, „obszar miejski” to teren dużego miasta o następujących cechach (wszystkie te warunki muszą być spełnione, a żaden z nich z osobna nie jest decydujący): (a) prawne uznanie terenu za miejski według przepisów prawa krajowego; (b) wysoka gęstość zaludnienia; i (c) wysoki stosunek nierolniczych sposobów zarobkowania do działań rolniczych.

- grupa mówi własnym językiem lub dialektem, często innym niż oficjalny język lub dialekt danego kraju lub regionu.
5. Grupa lub członkowie grupy, którzy prowadzą koczowniczy lub pasterski tryb życia, mieszkają w społecznościach mieszanych lub miejskich i/lub odwiedzają tradycyjne dla nich ziemie wyłącznie okresowo, mogą doświadczać przymusowego odizolowania od ich terenów. Ani ich obecny sposób życia, ani przymusowe odizolowanie nie powodują, że taka grupa nie kwalifikuje się do zastosowania Wymagania operacyjnego.
  6. Realizacją działań niezbędnych do spełnienia tych wymogów należy zarządzać zgodnie z niniejszym Wymaganiem operacyjnym oraz odpowiednio Wymaganiem operacyjnym nr 1, 5, 8 i 10.

Wymagania

Ocena

7. Klient ustali zakres obowiązywania niniejszego Wymagania operacyjnego na jak najwcześniejszym etapie cyklu życia projektu, ale nie później niż w trakcie procesu oceny środowiskowej i społecznej. W przypadku, gdy w organizacji klienta nie są dostępne osoby dysponujące odpowiednimi umiejętnościami, zwróci się on o poradę do doświadczonych i niezależnych ekspertów ds. społecznych w celu ustalenia, czy dana grupa spełnia kryteria określone w punktach 4-6 niniejszego Wymagania operacyjnego.
8. W przypadku projektów, które mogą mieć wpływ na ludność rdzenną, klient przeprowadzi ocenę wpływu na ludność rdzenną. Klient w pierwszej kolejności podejmie działania mające na celu uniknięcie negatywnych skutków, a w przypadku, gdy nie jest to możliwe, przygotuje plan działań w celu zminimalizowania i / lub złagodzenia wszelkich potencjalnych negatywnych skutków i zidentyfikuje możliwości przyniesienia korzyści ludności rdzennej dotkniętej skutkami realizacji projektu.
9. W przypadkach, w których realizacja projektu jeszcze się nie rozpoczęła, klient zleci obiektywne i niezależne badania identyfikujące wszystkie społeczności rdzennej ludności, które mogą być bezpośrednio lub pośrednio dotknięte skutkami projektu oraz, w porozumieniu z taką ludnością rdzenną, oceni potencjalne skutki projektu dla tych grup i ich opinie dotyczące projektu. Ocena ta będzie uwzględniać szczególną wrażliwość ludności rdzennej na zmiany w ich środowisku i sposobie życia.
10. W przypadkach, w których budowa, działania związane z projektem lub operacje już się rozpoczęły, klient dostarczy wszystkie istotne informacje i dokumenty, aby wykazać, że zasięgnął i wziął pod uwagę opinie ludności rdzennej dotkniętej skutkami realizacji projektu. Będą to m.in. dokumenty odnoszące się do dotychczasowych działań klienta, dotychczasowych skutków projektu dla ludności rdzennej oraz wykaz dokumentów już przedłożonych władzom.

11. Jeśli wymagania niniejszego Wymagania operacyjnego nie zostały spełnione, klient przeprowadzi ocenę, jak zostało to przedstawione w punktach od 7 do 10 niniejszego Wymagania operacyjnego. Ocena ta obejmie również: (i) przegląd dotychczasowych oddziaływań na życie i środki utrzymania ludności rdzennej; (ii) określenie wszelkich luk w stosunku do wymogów niniejszego standardu; oraz (iii) określenie działań naprawczych, które mogą być wymagane do osiągnięcia zamierzonych rezultatów niniejszego Wymagania operacyjnego. Następnie klient uzgodni z EBOR plan działania.

Merytoryczne konsultacje i dobrowolna, uprzednia oraz świadoma zgoda (FPIC)

Merytoryczne konsultacje

12. Klient nawiąże stałe kontakty ze społecznościami ludności rdzennej dotkniętymi skutkami projektu na jak najwcześniejszym etapie planowania projektu i podejmie proces merytorycznych konsultacji, jak określono w Wymaganiu operacyjnym nr 10, współmiernych do zagrożeń projektu i jego potencjalnego wpływu na ludność rdzenną. Ponadto, proces konsultacji będzie obejmował następujące elementy:

- zaangażowanie organów przedstawicielskich ludności rdzennej (na przykład, rady starszych lub rady wioski, itp.), organizacji ludności rdzennej, jak również członków społeczności ludności rdzennej dotkniętych skutkami realizacji projektu;
- zrozumienie i poszanowanie wszelkich istotnych praw zwyczajowych;
- zapewnienie wystarczającej ilości czasu na procesy zbiorowego podejmowania decyzji przez ludność rdzenną;
- skuteczny udział ludności rdzennej w planowaniu działań związanych z projektem lub środków łagodzących, które potencjalnie mogą mieć na nią pozytywny lub negatywny wpływ; oraz
- uznanie niejednorodności społeczności, biorąc pod uwagę następujące kwestie:
  - o ludność rdzenna może żyć w społecznościach mieszanych z ludnością nierdzenną; oraz
  - o społeczności ludności rdzennej są zróżnicowane; konsultacje i zaangażowanie muszą uwzględniać wielopokoleniowość i płeć, a także grupy wykluczone.

Dobrowolna, uprzednia oraz świadoma zgoda (FPIC)

13. Nie ma jednej powszechnie przyjętej definicji dobrowolnej, uprzedniej i świadomej zgody. Jednakże, dla celów niniejszego Wymagania operacyjnego, zgoda ta odnosi się do zbiorowej akceptacji działań w ramach projektu przez ludność rdzenną, na którą ten projekt ma wpływ. FPIC opiera się na i poszerza proces merytorycznych konsultacji zdefiniowanych powyżej i jest ustalana w drodze negocjacji w dobrej wierze między klientem a ludnością rdzenną dotkniętą skutkami realizacji projektu, na zakończenie których ta ostatnia podejmuje decyzję, zgodnie ze swoimi tradycjami kulturowymi, zwyczajami i praktykami. FPIC nie wymaga jednomyślności i może być osiągnięta nawet wtedy, gdy jednostki lub grupy w ramach lub wśród ludności rdzennej wyraźnie się nie zgadzają.
14. Zgoda FPIC udzielona przez ludność rdzenną dotkniętą skutkami realizacji projektu jest wymagana w sytuacji, gdy projekt: (i) wpływa na ich zwyczajowo zajmowane ziemie lub zasoby; (ii) powoduje ich relokację z ich tradycyjnych lub zwyczajowo zajmowanych ziem; lub (iii) wpływa na lub proponuje wykorzystanie ich zasobów kulturowych.
15. W takich okolicznościach, klient zatrudni wykwalifikowanych niezależnych ekspertów, którzy pomogą w przeprowadzeniu i udokumentowaniu negocjacji w dobrej wierze i procesu uzyskania zgody FPIC.

Wpływ na ziemie i zasoby zwyczajowo zajmowane i użytkowane przez ludność rdzenną

16. Ludność rdzenna jest często ściśle związana ze swoją ziemią, lasami, wodą, dziką przyrodą i innymi zasobami naturalnymi. Więzy te mogą odnosić się do źródeł utrzymania, wymiaru kulturowego, obrzędowego lub duchowego i mogą definiować tożsamość i społeczności rdzennej ludności. Dlatego, jeśli projekt ma wpływ na takie więzy, należy uwzględnić specjalne okoliczności. Podczas gdy zgodnie z prawem krajowym ziemie te mogą nie być przedmiotem prawnej własności, użytkowanie ich przez ludność rdzenną, w tym użytkowanie sezonowe lub cykliczne, może być często uzasadnione i udokumentowane.
17. Jeżeli klient planuje zlokalizowanie projektu na terenie tradycyjnie lub zwyczajowo użytkowanym przez ludność rdzenną, lub wykorzystanie znajdujących się tam zasobów naturalnych w celach handlowych, co może mieć negatywny wpływ na środki utrzymania i użytkowanie terenu do celów kulturowych, rytualnych lub duchowych, które określają tożsamość i kulturę danej społeczności rdzennej, klient uzyska jej zgodę FPIC. Ponadto, klient:
  - zapewni udokumentowanie użytkowania ziemi i zasobów przez ludność rdzenną przez ekspertów we współpracy ze społecznościami ludów rdzennych dotkniętymi skutkami realizacji projektu bez uszczerbku dla jakichkolwiek innych roszczeń ludności rdzennej do ziemi; ocena będzie uwzględniać rolę kobiet, a w szczególności rolę kobiet w gospodarowaniu i korzystaniu z tych zasobów;
  - udokumentuje swoje wysiłki w celu uniknięcia lub przynajmniej zminimalizowania wielkości terenów,

które są wykorzystywane i/lub posiadane przez ludność rdzenną, a które są przewidziane do realizacji projektu;

- poinformuje ludność rdzenną dotkniętą skutkami realizacji projektu o jej prawach do tych ziem na mocy prawa krajowego, w tym wszelkich przepisów krajowych uznających zwyczajowe prawa lub wykorzystanie;
- zapewni odpowiedni okres dla dotkniętych skutkami realizacji projektu społeczności ludności rdzennej, aby mogły osiągnąć wewnętrzne porozumienie, bez narzucania swojej woli przez klienta bezpośrednio lub pośrednio;
- zapewni stały dostęp do zasobów naturalnych, gwarantując równoważne zastąpienie zasobów lub, jako ostateczną opcję, zapewniając rekompensatę; oraz
- zapewni społecznościom ludności rdzennej dotkniętym skutkami realizacji projektu dostęp, możliwość użytkowania i przejazdu na terenie, który klient zagospodarowuje, z zastrzeżeniem nadrzędnych względów zdrowia, bezpieczeństwa i ochrony.

Relokacja ludności rdzennej z tradycyjnych lub zwyczajowo zajmowanych terenów

18. Klient przeanalizuje wykonalne alternatywne rozwiązania w ramach projektu, aby uniknąć relokacji ludności rdzennej z należących do społeczności i użytkowanych tradycyjnie lub zwyczajowo ziem. Jeżeli nie da się uniknąć relokacji, klient zminimalizuje wielkość planowanej do wykorzystania ziemi i nie dokona takiej relokacji bez uzyskania zgody FPIC zainteresowanej ludności rdzennej. Każde przeniesienie ludności rdzennej będzie spełniać wymogi Wymagania operacyjnego nr 5. Ponadto, ludność rdzenna będzie uprawniona do otrzymania sprawiedliwej i proporcjonalnej rekompensaty za ziemie, tereny i zasoby, które tradycyjnie do niej należały, były przez nią zamieszkiwane lub użytkowane, a które zostały skonfiskowane, odebrane, zamieszkane, wykorzystane lub zniszczone w wyniku działań związanych z projektem bez uzyskania dobrowolnej wcześniejszej świadomej zgody danej społeczności.
19. W sytuacji, gdy jest to możliwe do realizacji, przeniesiona na inne tereny ludność rdzenna powinna mieć powrócić na tradycyjnie lub zwyczajowo użytkowane ziemie, jeśli powód jej przeniesienia przestał istnieć. W takich przypadkach ziemie należy w pełni przywrócić.

Dziedzictwo kulturowe

20. W sytuacji gdy projekt może znacząco wpłynąć na dziedzictwo kulturowe, które jest istotne dla tożsamości i/lub aspektów kulturowych, ceremonialnych lub duchowych ludności rdzennej, priorytetem będzie uniknięcie takiego wpływu. Jeśli znaczący wpływ jest nieunikniony, klient uzyska zgodę FPIC dotkniętej takim wpływem ludności rdzennej i spełni wymogi Wymagania operacyjnego nr 8.

21. W sytuacji gdy projekt zakłada wykorzystanie zasobów kulturowych, wiedzy, innowacji lub praktyk ludności rdzennej do celów komercyjnych, klient poinformuje ludność rdzenną o: (i) jej prawach wynikających z niniejszego Wymagania operacyjnego; (ii) zakresie i charakterze proponowanych działań o charakterze komercyjnym; (iii) potencjalnych konsekwencjach takich działań; oraz (iv) uzyska jej zgodę FPIC. Ponadto klient określi i wdroży mechanizmy, które promują uczciwy i sprawiedliwy podział korzyści z komercjalizacji takiej wiedzy, innowacji lub praktyki, zgodnie ze zwyczajami i tradycjami ludności rdzennej dotkniętej skutkami realizacji projektu.
- Rekompensata i podział korzyści*
22. Klient zapewni, w porozumieniu ze społecznością lokalną, że dotknięta skutkami realizacji projektu ludność rdzenna otrzyma sprawiedliwą rekompensatę za wszelkie straty w zakresie środków utrzymania poniesione w wyniku działań związanych z projektem. Przy obliczaniu rekompensaty, klient spełni wymogi Wymagania operacyjnego nr 5 i weźmie pod uwagę negatywny wpływ projektu na zwyczajowe środki utrzymania⁹⁵, w tym praktyki związane z koczownictwem/wędrownym trybem życia, a także na życie rodzinne ludności rdzennej, ze szczególnym uwzględnieniem zarobkowej i niezarobkowej aktywności kobiet. Zostanie to zrealizowane we współpracy z przedstawicielami ludności rdzennej i ekspertami. Postanowienia niniejszego punktu mają również zastosowanie w przypadkach, gdy klient musi wypłacić rekompensatę lokalnym lub regionalnym organom rządowym.
23. Zostaną opracowane wzajemnie akceptowalne i wykonalne zgodnie z prawem mechanizmy przekazywania rekompensat i/lub zasobów. Mogą one zostać udostępnione na zasadzie zbiorowej, jeśli grunty i zasoby są własnością zbiorową. Klient zapewni pomoc umożliwiającą ustanowienie odpowiednich systemów zarządzania i kierowania, które zapewnią skuteczną dystrybucję rekompensat dla wszystkich uprawnionych członków lub zbiorowe wykorzystanie rekompensat w sposób przynoszący korzyści wszystkim członkom grupy.
24. Klient zapewni ludności rdzennej dotkniętej skutkami projektu możliwość uzyskania odpowiednich pod względem kulturowym korzyści rozwojowych. Taka możliwość powinna być współmierna do stopnia oddziaływania projektu, w celu poprawy ich standardu życia i środków do życia w odpowiedni sposób oraz wspierania długoterminowego zrównoważonego korzystania z zasobów naturalnych, od których mogą zależeć. Korzyści rozwojowe zostaną zapewnione w wymaganym terminie.
25. Proponowane przez klienta działania mające na celu zminimalizowanie, złagodzenie i zrekompensowanie negatywnych skutków oraz określenie i podział korzyści będą zawarte w planie o określonym czasie realizacji, takim jak plan rozwoju ludności rdzennej (ang. IPDP - *indigenous peoples development plan*), lub w szerszym planie rozwoju społeczności z oddzielnymi elementami dla ludności rdzennej. Plan ten zostanie opracowany w porozumieniu z ludnością rdzenną, na którą projekt ma wpływ. Ponadto klient zatrudni wykwalifikowanych ekspertów posiadających odpowiednią i właściwą wiedzę techniczną do przygotowania planu. IPDP pozwoli na dokonanie systematycznej oceny zróżnicowanych skutków projektu w odniesieniu do płci i różnych pokoleń, a także uwzględni działania mające na celu przeciwdziałanie tym skutkom w odniesieniu do różnych grup w obrębie społeczności. Poziom szczegółowości i zakres IPDP będzie się różnił w zależności od konkretnego projektu oraz charakteru i zakresu działań w ramach projektu.
26. W przypadku istnienia ukrytych czynników, które wykluczają ludność rdzenną i poszczególne osoby z możliwości czerpania korzyści z projektu, takich jak szanse uzyskania zatrudnienia, ze względów etnicznych, działania w ramach projektu będą obejmować takie środki naprawcze, jak: (i) informowanie organizacji ludności rdzennej i poszczególnych osób o ich prawach wynikających z przepisów prawa pracy, socjalnych, finansowych i gospodarczych oraz o dostępnych mechanizmach odwoławczych; (ii) odpowiednie i skuteczne rozpowszechnianie informacji, szkolenia i środki mające na celu wyeliminowanie barier w dostępie do korzyści i zasobów, takich jak kredyty, zatrudnienie, usługi biznesowe, usługi zdrowotne i usługi edukacyjne oraz inne korzyści powstałe lub dostępne w wyniku realizacji projektu; oraz (iii) przyznanie pracownikom, przedsiębiorcom i beneficjentom wywodzącym się z ludności rdzennej takiej samej ochrony, jaką na mocy prawa krajowego otrzymują inne osoby w podobnych sektorach i kategoriach, z uwzględnieniem kwestii płci i segmentacji etnicznej na rynkach towarów i rynkach pracy, a także czynników językowych.

Mechanizm składania skarg

⁹⁵ Charakter "zwyczajowych środków utrzymania" należy interpretować w sposób elastyczny (tak, aby uwzględnić współczesne mechanizmy adaptacji, takie jak etnoturystyka i przetwórstwo żywności).

27. Klient zapewni, że mechanizm składania skarg stworzony na potrzeby projektu, jak zostało to opisane w Wymaganiu operacyjnym nr 10, będzie właściwy pod względem kulturowym i dostępny dla ludności rdzennej oraz będzie uwzględniał dostępność dochodzenia roszczeń na drodze sądowej i zwyczajowych mechanizmów rozstrzygania sporów. Może to oznaczać poleganie w mniejszym stopniu na procedurach pisemnych, a w większym na kanałach ustnego zgłaszania skarg.

Pozostałe kwestie wymagające rozważenia

28. W trakcie realizacji projektu, klient niezwłocznie poinformuje EBOR o wszelkich konfliktach pomiędzy ludnością rdzenną a klientem, które pozostają nierozwiązane pomimo zastosowania mechanizmu skarg w ramach projektu.
29. W przypadku, gdy rząd odgrywa określoną rolę w zarządzaniu zagrożeniami i oddziaływaniem na ludność rdzenną w związku z projektem, klient będzie współpracował z odpowiedzialną agencją rządową, w zakresie możliwym do wykonania i dozwolonym przez agencję, w celu osiągnięcia wyników zgodnych z celami niniejszego Wymagania operacyjnego. Ponadto, gdy możliwości rządu są ograniczone, klient będzie odgrywał aktywną rolę podczas planowania, wdrażania i monitorowania działań w zakresie dozwolonym przez agencję.

Wymaganie operacyjne EBOR nr 8: Dziedzictwo kulturowe

Wstęp

1. Niniejsze Wymaganie operacyjne uznaje znaczenie dziedzictwa kulturowego dla obecnych i przyszłych pokoleń. Ma ono na celu ochronę dziedzictwa kulturowego i pomoc klientom w unikaniu lub łagodzeniu niekorzystnego wpływu ich działalności gospodarczej na dziedzictwo kulturowe. Klienci są zobowiązani do stosowania zasady ostrożności w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym i zrównoważonego korzystania z niego.
2. Dziedzictwo kulturowe, zarówno materialne, jak i niematerialne, jest ważnym zasobem umożliwiającym rozwój ekonomiczny i społeczny oraz integralną częścią ciągłości tożsamości kulturowej i zwyczajów kulturowych (w tym tradycyjnych umiejętności, wiedzy, wierzeń i/lub lokalnych dialektów i języków).
3. Starając się chronić i zachować dziedzictwo kulturowe, niniejsze Wymaganie operacyjne bazuje na odpowiednich konwencjach międzynarodowych i innych dokumentach. W myśl jego postanowień wszystkie strony powinny respektować prawa i regulacje dotyczące dziedzictwa kulturowego w obszarze oddziaływania projektu oraz zobowiązania wynikające z odpowiednich międzynarodowych traktatów i porozumień ratyfikowanych przez kraje przyjmujące. Mogą to być przepisy dotyczące dziedzictwa kulturowego lub zabytków, projektowania lub uzyskiwania pozwoleń na budowę, obszarów ochrony przyrody i obszarów chronionych oraz inne prawa i regulacje dotyczące stanowiącej dziedzictwo zabudowy lub prawa dotyczące ochrony kultur ludności rdzennej. Szczegółowe wymagania ochrony ludności rdzennej określa Wymaganie operacyjne nr 7.

Cele

4. Cele niniejszego Wymagania operacyjnego są następujące:
  - wspieranie ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego;
  - przyjęcie podejścia bazującego na hierarchii działań łagodzących w celu ochrony dziedzictwa kulturowego przed niekorzystnym wpływem projektu;
  - promowanie sprawiedliwej dystrybucji korzyści wynikających z wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej; oraz
  - w przypadku stwierdzenia że projekt obejmuje znaczące elementy dziedzictwa kulturowego - promowanie świadomości, uznania i wzbogacania dziedzictwa kulturowego, jak również potencjalnych korzyści społeczno-gospodarczych dla społeczności lokalnych.

Zakres obowiązywania

5. Niniejsze Wymaganie operacyjne ma zastosowanie do wszystkich projektów bezpośrednio finansowanych przez EBOR zgodnie z Polityką Środowiskową i Społeczną. W ramach procesu oceny środowiskowej i społecznej klient zidentyfikuje odnośne wymogi niniejszego Wymagania operacyjnego oraz to, w jaki sposób będą one uwzględniane jako integralna część ogólnego systemu zarządzania środowiskiem i społeczeństwem (ESMS) i/lub właściwego dla projektu planu zarządzania środowiskiem i społeczeństwem (ESMP) klienta. Wymogi z zakresu oceny środowiskowej i społecznej i zarządzania tymi kwestiami są określone w Wymaganium operacyjnym nr 1. Ponadto klient będzie stosować niniejsze Wymaganie operacyjne w trakcie wdrażania projektu, o ile projekt ma lub może mieć wpływ na dziedzictwo kulturowe (materialne lub niematerialne), który nie został uprzednio zidentyfikowany.
6. Do celów niniejszego Wymagania operacyjnego, termin „dziedzictwo kulturowe” definiuje się jako grupę odziedziczonych po przeszłych pokoleniach zasobów, z którymi ludzie się identyfikują, bez względu na własność, co oddaje i wyraża ich zmieniające się wartości, przekonania, wiedzę i tradycje. Obejmuje to dziedzictwo kulturowe materialne i niematerialne, które rozpoznaje się na poziomie lokalnym, regionalnym lub krajowym, lub też w ramach społeczności międzynarodowej:
  - Materialne dziedzictwo kulturowe obejmuje przedmioty ruchome lub nieruchome, budowle, zespoły budynków oraz związane z nimi przestrzenie kulturalne lub sakralne, a także naturalne formacje oraz krajobrazy o znaczeniu archeologicznym, etnologicznym, paleontologicznym, historycznym, architektonicznym, religijnym lub estetycznym bądź też istotne dla kultury pod innym względem; oraz
  - Niematerialne dziedzictwo kulturowe obejmuje praktyki, symbole, środki wyrazu, wiedzę i umiejętności, które społeczności, grupy i – w niektórych przypadkach – jednostki uznają za część swojego dziedzictwa kulturowego, przekazywane z pokolenia na pokolenie.
7. Ze względu na fakt, że miejsca, obiekty lub tradycje kulturowe reprezentujące wartość lub znaczenie dla dziedzictwa kulturowego mogą zostać bezpośrednio lub pośrednio naruszone podczas realizacji projektu, projekt podlega postanowieniom niniejszego Wymagania operacyjnego, jeżeli:
  - wiąże się z prowadzeniem w istotnym zakresie wykopów lub wyburzeń, przemieszczaniem gleby, odwadnianiem, zalewaniem lub innymi zmianami w środowisku fizycznym;
  - jest realizowany na obszarze lub w pobliżu miejsca zaliczanego do dziedzictwa kulturowego

przez kraj, w którym projekt jest prowadzony; i/lub

- może mieć niekorzystny wpływ na niematerialne formy dziedzictwa kulturowego ludzi, w tym ludności rdzennej.

8. Wymogi niniejszego Wymagania operacyjnego mają zastosowanie do dziedzictwa kulturowego bez względu na to, czy było ono prawnie chronione lub wcześniej naruszane. W odniesieniu do niematerialnego dziedzictwa kulturowego wymogi niniejszego Wymagania operacyjnego mają zastosowanie wtedy, gdy fizyczny element projektu ma istotny wpływ na takie dziedzictwo kulturowe lub gdy w ramach projektu planuje się wykorzystanie dziedzictwa kulturowego do celów komercyjnych.

Wymagania

Konsultacje ze osobami dotkniętymi skutkami projektu, społecznościami i innymi interesariuszami

9. Klient przeprowadzi merytoryczne konsultacje i przekaze informacje dotyczące projektu wszystkim kluczowym interesariuszom w celu: (a) rozpoznania dziedzictwa kulturowego, na które projekt może mieć wpływ; (b) zrozumienia znaczenia dziedzictwa kulturowego dla interesariuszy, w tym społeczności lokalnych; (c) oceny oddziaływań i zagrożeń; (d) zastosowania hierarchii środków łagodzących; oraz (e) rozpoznania możliwości uzyskania potencjalnych korzyści przez społeczności. Identyfikacja interesariuszy i przeprowadzenie konstruktywnych konsultacji będzie zgodne z wymogami Wymagania operacyjnego nr 10 i obejmie podmioty sprawujące pieczę nad zidentyfikowanym dziedzictwem kulturowym i jego kluczowych użytkowników. Obejmuje to również kobiety i grupy szczególnie narażone.
10. Klient, poprzez konsultacje z kluczowymi osobami dotkniętymi skutkami realizacji projektu, społecznościami i innymi interesariuszami, określi, czy ujawnienie informacji związanych z dziedzictwem kulturowym może zagrozić bezpieczeństwu lub integralności tego dziedzictwa. W takich sytuacjach, klient zachowa poufność informacji związanych z dziedzictwem kulturowym i może pominąć informacje szczególnie chronione przy ich publicznym ujawnianiu.

Ocena zagrożeń i oddziaływań

11. Na wczesnym etapie oceny środowiskowej i społecznej klient określi, czy istnieje szansa, że projekt wpłynie niekorzystnie na dziedzictwo kulturowe i oceni prawdopodobieństwo odkrycia przypadkowych znalezisk. W ramach tego procesu klient skonsultuje się z właściwymi organami władzy, ekspertami i społecznościami lokalnymi – w zależności od sytuacji.

12. W procesie oceny scharakteryzowany zostanie stan wyjściowy oraz potencjalne zagrożenia i oddziaływania projektu na dziedzictwo kulturowe. Zakres oceny będzie wystarczający do opisu potencjalnego znaczenia, prawdopodobieństwa i dotkliwości oddziaływania oraz uwzględnienia opinii kluczowych interesariuszy. Klient opracuje i wdroży środki łagodzące w celu wyeliminowania oddziaływań na dziedzictwo kulturowe zgodnie z hierarchią środków łagodzących i dobrą praktyką międzynarodową. Tam, gdzie ocena wykazała, że projekt może nieść ze sobą istotne zagrożenia i mieć wpływ na dziedzictwo kulturowe, klient zaangażuje eksperta/ekspertów ds. dziedzictwa kulturowego, aby pomóc w przygotowaniu planu zarządzania dziedzictwem kulturowym, stosownie do potrzeb.

13. Klient będzie stosował uznane na arenie międzynarodowej praktyki w zakresie badań terenowych, dokumentacji i ochrony dziedzictwa kulturowego związanego z projektem oraz zapewni stosowanie takich praktyk przez wykonawców i inne strony trzecie.

Procedura dotycząca przypadkowych znalezisk

14. Klient zapewni, że wdrożono przepisy dotyczące zarządzania przypadkowymi znaleziskami, definiowanymi jako materialne zasoby kulturowe znalezione niespodziewanie podczas realizacji projektu. Przepisy te będą obejmować powiadomienie odpowiednich właściwych organów o znalezionych przedmiotach lub miejscach; przeprowadzenie szkoleń dla personelu projektu, w tym pracowników wykonawcy i podwykonawców, w zakresie procedur, które należy stosować w przypadku odkrycia przypadkowych znalezisk; oraz zabezpieczenie obszaru znalezisk w celu uniknięcia dalszych zakłóceń lub zniszczeń. Klient nie będzie naruszał żadnych przypadkowych znalezisk do czasu dokonania oceny przez eksperta(ów) ds. dziedzictwa kulturowego i określenia działań zgodnych z przepisami krajowymi i niniejszym Wymaganiem operacyjnym.

Obszary prawnie chronione i uznane na arenie międzynarodowej

15. W przypadku, gdy projekt może potencjalnie mieć negatywny wpływ na dziedzictwo kulturowe na obszarze, który jest chroniony prawnie lub w inny skuteczny sposób, i/lub jest uznawany na arenie międzynarodowej, lub dla którego rządy poszczególnych państw proponują taki status, klient będzie starał się uniknąć takiego wpływu. W sytuacjach, w których nie można uniknąć oddziaływań i nie ma innych realnych alternatyw, klient przystąpi do realizacji projektu tylko wtedy, gdy spełni następujące wymagania:

- spełni lokalne, krajowe i międzynarodowe wymogi odnoszące się do danego dziedzictwa kulturowego;
- wykaże, że proponowana inwestycja jest prawnie dozwolona, co może wymagać przeprowadzenia oceny wpływu projektu na obszar chroniony;

- będzie przestrzegać postanowień rządowych planów zarządzania dla takich obszarów poprzez przygotowanie i wdrożenie oceny dziedzictwa kulturowego i związanej z nią planu zarządzania;
- skonsultuje się z zarządcami obszarów chronionych, odpowiednimi organami, społecznościami lokalnymi i innymi interesariuszami w sprawie proponowanego projektu zgodnie z Wymaganiem operacyjnym nr 10; oraz
- zbada możliwości i wdroży programy służące wsparciu misji ochrony obszaru chronionego i przyczyni się do rozwoju społeczno-ekonomicznego społeczności lokalnych zgodnie z planem zarządzania obszarem chronionym.

Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w ramach projektu

16. W przypadku gdy projekt wiąże się z użyciem zasobów kulturowych, wiedzy, innowacji lub praktyk społeczności lokalnych, odzwierciedlających tradycyjny styl życia, do celów komercyjnych, klient w odpowiednim terminie poinformuje dane społeczności o: (i) ich prawach wynikających z ustawodawstwa krajowego; (ii) zakresie i rodzaju proponowanego wykorzystania do celów komercyjnych; oraz (iii) potencjalnych konsekwencjach takiego wykorzystania. Klient nie rozpocznie takiej komercjalizacji, zanim: (i) nie przeprowadzi negocjacji w dobrej wierze z danymi społecznościami lokalnymi prowadzącymi tradycyjny styl życia; (ii) nie udokumentuje ich świadomego udziału i dobrowolnej, uprzedniej i świadomej zgody na to działanie; oraz (iii) nie zapewni społecznościom lokalnym objętym projektem sprawiedliwego i proporcjonalnego podziału korzyści płynących z komercjalizacji wiedzy, innowacji lub praktyk, zgodnie ze zwyczajami i tradycjami danej grupy. W przypadku gdy projekt przewiduje wykorzystanie zasobów kulturowych, wiedzy, innowacji lub praktyk ludności rdzennej, zastosowanie ma Wymaganie operacyjne nr 7.
17. Klient podejmie środki zabezpieczające przed kradzieżą i handlem ruchomymi elementami dziedzictwa kulturowego, na które wpływ będzie miał projekt i powiadomi odpowiednie władze o wszelkich takich działaniach.

Wymaganie operacyjne EBOR nr 9: Pośrednicy finansowi

Wstęp

1. Niniejsze Wymaganie operacyjne uznaje, że pośrednicy finansowi to kluczowy instrument promowania zrównoważonych rynków finansowych i dystrybucji środków w sektorze mikro- oraz małych i średnich przedsiębiorstw. Do pośredników finansowych zalicza się różnych dostawców usług finansowych, w tym m.in. prywatne fundusze kapitałowe, banki, przedsiębiorstwa leasingowe, towarzystwa ubezpieczeniowe i fundusze emerytalne.
2. Z definicji, pośrednictwo finansowe oznacza, że pośrednicy finansowi przyjmują powierzona im odpowiedzialność za ocenę środowiskową i społeczną, monitoring ryzyka i zarządzanie nim, jak również zarządzanie ogólną ofertą. Charakter delegowania obowiązków może przyjmować różne formy, zależnie od wielu czynników, w tym od rodzaju zapewnionego finansowania. Skuteczność pośredników finansowych w zarządzaniu ryzykiem środowiskowym i społecznym będzie stale oceniana i monitorowana przez cały cykl życia projektu.

Cele

3. Cele niniejszego Wymagania operacyjnego są następujące:
  - określenie sposobu, w jaki pośrednicy finansowi będą oceniać i zarządzać ryzykiem środowiskowym i społecznym oraz skutkami związanymi z finansowanymi przez nich podprojektami;
  - promowanie dobrych praktyk w zakresie zarządzania środowiskowego i społecznego w podprojektach finansowanych przez pośredników finansowych; oraz
  - promowanie dobrych praktyk w zakresie zarządzania środowiskiem i zasobami ludzkimi w ramach struktur pośredników finansowych.

Zakres obowiązywania

4. Dla celów niniejszego Wymagania operacyjnego termin "podprojekt" odnosi się do inwestycji lub działań, w zależności od przypadku, kwalifikujących się do finansowania przez pośredników finansowych z wykorzystaniem środków przekazanych przez Bank w ramach projektu pośrednictwa finansowego.
5. Wymogi niniejszego Wymagania operacyjnego będą miały zastosowanie do wszystkich podprojektów.
6. Jeżeli środki przekazane przez EBOR obejmują ogólne finansowanie przedsiębiorstw, w tym za pomocą kapitału własnego, których nie można przyporządkować do konkretnych podprojektów, wymogi niniejszego Wymagania operacyjnego będą miały zastosowanie do wszystkich przyszłych podprojektów pośredników finansowych.

7. Pośrednik finansowy nie będzie musiał stosować żadnych procedur zarządzania zagrożeniami środowiskowymi i społecznymi w odniesieniu do podprojektów, co do których istnieje prawdopodobieństwo, że będą wiązały się z minimalnymi lub nie będą wiązały się z żadnymi niekorzystnymi zagrożeniami środowiskowymi lub społecznymi.
8. EBOR może wymagać od pośredników finansowych przyjęcia i wdrożenia dodatkowych lub alternatywnych wymogów środowiskowych i społecznych w zależności od charakteru pośrednika finansowego, jego działalności gospodarczej, poziomu ryzyka środowiskowego i społecznego oraz skutków związanych z jego portfelem i podprojektami, a także, w stosownych przypadkach, kraju prowadzenia działalności. Takie dodatkowe lub alternatywne wymogi będą zawarte w szczegółowych procedurach środowiskowych i społecznych, które zostaną uzgodnione pomiędzy EBOR a pośrednikiem finansowym w momencie realizacji inwestycji EBOR.

Wymagania

Zdolność organizacyjna pośrednika finansowego

9. Pośrednik finansowy będzie stosować politykę, system zarządzania i praktyki dotyczące zasobów ludzkich zgodnie z Wymaganiami operacyjnymi nr 2: (Warunki pracy i zatrudnienia) oraz będzie spełniać odpowiednie wymogi w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy określone w Wymaganiami operacyjnymi nr 4 (Zdrowie i bezpieczeństwo). Zostaną one podane do wiadomości pracowników pośrednika finansowego.
10. Pośrednik finansowy wyznaczy jednego lub więcej przedstawicieli wyższej kadry kierowniczej pośrednika finansowego, którzy będą ponosić ogólną odpowiedzialność za kwestie środowiskowe, zdrowotne, związane z bezpieczeństwem i społeczne, w tym za wdrożenie niniejszego Wymagania operacyjnego, Wymagania operacyjnego nr 2 oraz odpowiednich wymogów dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy zawartych w Wymaganiami operacyjnymi nr 4. Odpowiedzialny(i) przedstawiciel(-e) wyższego kierownictwa będzie(będą) musiał(-eli) (i) wyznaczyć członków personelu odpowiedzialnych za codzienne wdrażanie wymogów środowiskowych i społecznych oraz zapewnić wsparcie w zakresie wdrażania; (ii) określić potrzeby szkoleniowe w zakresie ochrony środowiska i spraw społecznych oraz wymagany budżet; oraz (iii) zapewnić dostępność odpowiedniej wiedzy technicznej, wewnętrznej lub zewnętrznej, w celu przeprowadzenia ocen i zarządzania podprojektami o potencjalnie znaczących niekorzystnych zagrożeniach i oddziaływaniach środowiskowych lub społecznych.
11. Pośrednik finansowy wdroży jasno określony system zarządzania środowiskiem i społeczeństwem (ESMS), w tym politykę środowiskową i społeczną i procedury środowiskowe i społeczne współmierne do rodzaju pośrednika finansowego, a także poziomu ryzyka środowiskowo-społecznego związanego z podprojektami.

12. Jeśli pośrednik finansowy jest w stanie wykazać, że stosuje już system ESMS, zapewni on odpowiednio udokumentowane dowody na tę okoliczność. W razie konieczności ustanowienia lub udoskonalenia ESMS, pośrednik finansowy uzgodni z EBOR plan działania.
13. Procedury środowiskowo-społeczne muszą uwzględniać odpowiednio ocenę ryzyka i mechanizmy monitoringu, w celu:
  - przeanalizowania wszystkich klientów/podprojektów pod względem prowadzonej przez EBOR Listy Wykluczeń dla Polityki Środowiskowej i Społecznej stanowiącej Załącznik 1 do Polityki Środowiskowej i Społecznej oraz Listy działań wymagających zgłoszenia włączonej do niniejszego Wymagania operacyjnego jako Załącznik A.
  - przypisania proponowanym podprojektom określonych kategorii ryzyka środowiskowego i społecznego (niskie/średnie/wysokie) zgodnie z Listą Kategoryzacji Ryzyka Środowiskowego i Społecznego EBOR dla pośredników finansowych;
  - zapewnienia, poprzez dokonywanie oceny, że struktura podprojektów spełnia krajowe wymogi regulacyjne dotyczące kwestii środowiskowych i społecznych, w tym, w razie potrzeby, krajowe wymogi regulacyjne dotyczące konsultacji publicznych i ujawniania informacji oraz zobowiązujące klientów, w razie potrzeby, do wdrożenia planów działań naprawczych;
  - prowadzenia i regularnego aktualizowania dokumentacji środowiskowej i społecznej dotyczącej podprojektów; oraz
  - monitorowania podprojektów w celu zapewnienia zgodności z krajowymi przepisami dotyczącymi środowiska, zdrowia i bezpieczeństwa oraz pracy.
14. Jeżeli pośrednik finansowy finansuje podprojekty, które spełniają kryteria określone w wykazie projektów Kategorii A zawartym w Załączniku 2 do Polityki Środowiskowej i Społecznej EBOR, takie podprojekty będą musiały spełniać Wymagania operacyjne nr 1-8 i 10.
15. Lista działań wymagających zgłoszenia przez pośredników finansowych, zawarta w Załączniku A do niniejszego Wymagania operacyjnego, wymienia szereg działań o szczególnie wysokim ryzyku środowiskowym i społecznym. W przypadku gdy podprojekt obejmuje działania wymienione w załączniku A do niniejszego Wymagania operacyjnego, pośrednik finansowy skieruje taki podprojekt do EBOR.

Zaangażowanie interesariuszy

16. Pośrednik finansowy wdroży system zarządzania zewnętrzną komunikacją dotyczącą spraw środowiskowych i społecznych. Pośrednik finansowy będzie szybko reagować na wpływające pytania i zastrzeżenia. EBOR zachęca swoich pośredników finansowych do publikowania na swoich stronach internetowych, o ile są dostępne, swojej korporacyjnej polityki środowiskowo-społecznej lub skrótowych informacji o swoich systemach ESMS. Pośrednicy finansowi będą zamieszczać na swoich stronach internetowych odnośniki do wszelkich raportów z oceny wpływu na środowisko i społeczeństwo (ESIA) dla finansowanych przez nich podprojektów Kategorii A. Pośrednicy finansowi będą również publicznie ujawniać informacje na temat ryzyka środowiskowego i społecznego związanego z każdym podprojektem skierowanym do EBOR zgodnie z ust. 15 niniejszego Wymagania operacyjnego oraz proponowane środki łagodzące mające na celu przeciwdziałanie takiemu ryzyku, z zastrzeżeniem obowiązujących ograniczeń regulacyjnych, wrażliwości rynku lub zgody sponsora podprojektu.

Raportowanie do EBOR

17. Pośrednicy finansowi będą składać, w formie akceptowalnej przez EBOR, coroczne raporty środowiskowe i społeczne na temat wdrażania swoich systemów ESMS, niniejszego Wymagania operacyjnego, Wymagania operacyjnego nr 2, odpowiednich wymogów z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy określonych w Wymaganiu operacyjnym nr 4 oraz wyników działań środowiskowo-społecznych w ramach swojej oferty podprojektów.

Załącznik A: Lista działań wymagających zgłoszenia przez pośredników finansowych

Finansowanie przez pośredników finansowych któregokolwiek z poniższych działań podlega zgłoszeniu do EBOR⁹⁶:

- (i) Działania, których skutkiem jest przymusowe przesiedlenie - *Wymaganie operacyjne EBOR nr 5*
- (ii) Działania, które mają miejsce na obszarze lub mogą mieć negatywny wpływ na obszar prawnie chroniony i/lub posiadający na arenie międzynarodowej taki status, lub proponowany przez rządy krajowe do objęcia takim statusem, siedliska kluczowe, inne ekosystemy, które wspierają priorytetowe cechy różnorodności biologicznej, miejsca o znaczeniu naukowym, siedliska rzadkich/zagrożonych gatunków, łowiska o znaczeniu gospodarczym lub lasy pierwotne/stare o znaczeniu ekologicznym - *Wymaganie operacyjne EBOR nr 6*
- (iii) Działalność obejmująca intensywną hodowlę zwierząt gospodarskich - *Wymaganie operacyjne EBOR nr 6*
- (iv) Działalność zlokalizowana w obrębie, sąsiedztwie lub w górnym biegu rzeki w stosunku do terenów zajmowanych przez ludność rdzenną lub grupy szczególnie narażone, w tym terenów i cieków wodnych wykorzystywanych do działalności na własne potrzeby, takiej jak wypas zwierząt gospodarskich, łowiectwo lub rybołówstwo - *Wymaganie operacyjne EBOR nr 7*
- (v) Działalność, która może mieć negatywny wpływ na miejsca o znaczeniu kulturowym lub archeologicznym - *Wymaganie operacyjne EBOR nr 8*
- (vi) Działalność, która mogłaby spowodować uwolnienie GMO do środowiska naturalnego - *Wymaganie operacyjne EBOR nr 6*
- (vii) Każda mikro-, mała lub średnia elektrownia wodna, która nie spełnia wymogów Kategorii A - *Kryteria kwalifikowalności EBOR dla projektów małych elektrowni wodnych*
- (viii) Każdy projekt Kategorii A wymieniony w Załączniku 2 do Polityki Środowiskowej i Społecznej EBOR.

---

⁹⁶ Główne Wymaganie operacyjne, które proponowane transakcje będą musiały spełnić, jest zaznaczone kursywą.

Wymaganie operacyjne EBOR nr 10: Ujawnianie informacji i zaangażowanie interesariuszy

Wstęp

1. Niniejsze Wymaganie operacyjne uznaje wagę jawnego i przejrzystego stosunku opartego na wzajemnym zaangażowaniu klienta, jego pracowników, przedstawicieli pracowników, społeczności lokalnych i osób dotkniętych skutkami realizacji projektu oraz, w odpowiednich przypadkach, innych interesariuszy projektu, uważając je za kluczowy element dobrych praktyk międzynarodowych i odpowiedzialności społecznej firmy. Takie zaangażowanie to także sposób poprawy zrównoważonej realizacji projektów pod względem środowiskowym, społecznym i ogólnym. W szczególności, skuteczne zaangażowanie społeczności dostosowane do rodzaju i skali projektu, wspiera korzystne i zrównoważone pod względem środowiskowym i społecznym działania i może prowadzić do poprawy wyników finansowych, społecznych i środowiskowych przy jednoczesnym osiągnięciu większych korzyści społecznych.
2. Zaangażowanie interesariuszy jest kluczowe dla budowania silnych, konstruktywnych i elastycznych relacji, które z kolei są niezbędne dla skutecznego zarządzania zagrożeniami i oddziaływaniami środowiskowymi i społecznymi projektu. Jest to integrujący i ciągły proces, który jest najbardziej efektywny, gdy zostanie zainicjowany na wczesnym etapie projektu i jest integralną częścią oceny, zarządzania i monitorowania zagrożeń oraz oddziaływań środowiskowych i społecznych projektu.

Cele

3. Cele niniejszego Wymagania operacyjnego są następujące:
  - opisanie systematycznego podejścia do angażowania interesariuszy w projekt, które pomoże klientowi w nawiązywaniu i utrzymywaniu konstruktywnych relacji z tymi stronami;
  - zapewnienie środków skutecznego i integrującego zaangażowania interesariuszy przez cały cykl projektu;
  - zapewnienie, że zostaną ujawnione odpowiednie informacje odnośnie spraw środowiskowych i społecznych oraz zostaną przeprowadzone merytoryczne konsultacje z interesariuszami zaangażowanymi w projekt, a także, w stosownych przypadkach, zostaną wzięte pod uwagę informacje zwrotne uzyskane w wyniku konsultacji; oraz
  - zapewnienie odpowiedniego reagowania na skargi interesariuszy i zarządzanie nimi.

Zakres obowiązywania

4. Niniejsze Wymaganie operacyjne ma zastosowanie do wszystkich projektów. Wszystkie projekty zakładają co najmniej identyfikację interesariuszy oraz opracowanie i wdrożenie mechanizmu zgłaszania skarg. Dalsze zaangażowanie interesariuszy, jak określono w niniejszym Wymaganie operacyjnym, zostanie podjęte proporcjonalnie do charakteru i skali projektu, jego interesariuszy oraz potencjalnych zagrożeń i oddziaływań środowiskowych lub społecznych.
5. Klient zidentyfikuje interesariuszy i nawiąże z nimi współpracę stanowiącą integralną część procesu oceny środowiskowej i społecznej projektu, systemów zarządzania środowiskowego i społecznego (ESMS) oraz planu zarządzania środowiskowego i społecznego (ESMP), jak określono w Wymaganiu operacyjnym nr 1. Niniejsze Wymaganie operacyjne należy również interpretować w powiązaniu z wymogami określonymi w Wymaganiu operacyjnym nr 2 w odniesieniu do zaangażowania pracowników oraz w Wymaganiu operacyjnym nr 4 w odniesieniu do zaangażowania w zakresie gotowości na wypadek sytuacji kryzysowych i reagowania na nie. W przypadku projektów obejmujących przymusowe przesiedlenia lub wysiedlenia ekonomiczne, mających wpływ na ludność rdzenną lub wywierających niekorzystny wpływ na dziedzictwo kulturowe, klient zastosuje również specjalne wymogi dotyczące ujawniania informacji i konsultacji przewidziane w Wymaganiu operacyjnym nr 5, Wymaganiu operacyjnym nr 7 i Wymaganiu operacyjnym nr 8.

Wymagania

6. Zaangażowanie interesariuszy będzie obejmować następujące elementy: identyfikację i analizę interesariuszy, planowanie zaangażowania interesariuszy, ujawnianie informacji, merytoryczne konsultacje, wdrożenie mechanizmu składania skarg oraz stałe raportowanie do odpowiednich interesariuszy.
7. Klient zaangażuje interesariuszy zapewniając im dostęp do aktualnych, istotnych, zrozumiałych i dostępnych informacji, w sposób znaczący, skuteczny, integracyjny i kulturowo właściwy oraz wolny od manipulacji, ingerencji, przymusu, zastraszania i odwetu.

8. Zaangażowanie interesariuszy rozpocznie się na jak najwcześniejszym etapie rozwoju projektu i będzie kontynuowane przez cały cykl życia projektu. Rodzaj i intensywność zaangażowania interesariuszy na wszystkich etapach realizacji projektu będą proporcjonalne do rodzaju i skali projektu, związanych z nim potencjalnych zagrożeń i oddziaływań środowiskowych i społecznych oraz tego, w jakim zakresie uczestniczą w nim interesariusze. Klient będzie przestrzegał obowiązujących wymogów prawa krajowego w odniesieniu do informacji i konsultacji społecznych, w tym przepisów wdrażających obowiązki kraju przyjmującego wynikające z prawa międzynarodowego.
9. Klient dokładnie określi role, obowiązki i uprawnienia oraz wyznaczy konkretny personel do celów wdrożenia i monitorowania działań z zakresu zaangażowania interesariuszy.

Zaangażowanie na etapie przygotowywania projektu

Identyfikacja interesariuszy

10. Klient zidentyfikuje i zewidencjonuje interesariuszy, zdefiniowane jako różne osoby lub grupy, które (i) (bezpośrednio lub pośrednio) są dotknięte skutkami realizacji projektu lub mogą być nimi dotknięte („strony dotknięte skutkami realizacji projektu”) lub (ii) mogą mieć interes w realizacji projektu („inni interesariusze”).
11. Klient zidentyfikuje strony (osoby lub grupy) dotknięte skutkami realizacji projektu, które ze względu na dotyczące ich szczególne okoliczności, mogą znajdować się w niekorzystnej sytuacji lub być narażone na zagrożenia. W oparciu o tę identyfikację, klient wskaże osoby lub grupy, które mogą mieć różne wątpliwości i priorytety dotyczące oddziaływań projektu, mechanizmów łagodzących i korzyści, i które mogą wymagać różnych lub odrębnych form zaangażowania. Identyfikacja i analiza interesariuszy będzie charakteryzowała się odpowiednim poziomem szczegółowości, co pozwoli na określenie poziomu komunikacji odpowiedniego dla projektu.

Plan zaangażowania interesariuszy

12. W przypadku projektów, które mogą być związane z zagrożeniami i negatywnym oddziaływaniem na środowisko i/lub społeczeństwo, klient opracuje i wdroży plan zaangażowania interesariuszy (ang. SEP – *stakeholder engagement plan*) lub równoważny udokumentowany proces, proporcjonalny do charakteru i skali lub zagrożeń, oddziaływań i etapu rozwoju projektu. W przypadku każdego projektu, który wymaga przeprowadzenia oceny oddziaływania na środowisko i społeczeństwo (ESIA), w SEP zastosowane zostaną wymagania dotyczące ujawniania informacji i konsultacji dla projektów Kategorii A, przedstawione w pkt 22-26 niniejszego Wymagania operacyjnego.

13. SEP będzie opisywać, w jaki sposób zaangażowanie określonych interesariuszy będzie prowadzone przez cały cykl życia projektu, w tym harmonogram i metody zaangażowania, informacje, które należy ujawnić, język(i) ujawniania informacji oraz rodzaj informacji, które należy uzyskać od interesariuszy. SEP zostanie dostosowany w taki sposób, aby uwzględnić główne cechy (w tym płeć) i interesy stron dotkniętych skutkami realizacji projektu i innych interesariuszy oraz rozróżniał różne poziomy i metody zaangażowania, które mogą być odpowiednie dla każdej z nich. Wymagany poziom szczegółowości będzie określany indywidualnie dla każdego przypadku. W SEP zostaną przedstawione zasoby dostępne dla potrzeb zaangażowania interesariuszy. SEP będzie aktualizowany w miarę konieczności w trakcie cyklu życia projektu.
14. W przypadku, gdy zaangażowanie interesariuszy zależy w znacznym stopniu od przedstawicieli społeczności⁹⁷, klient dołoży zasadnych starań w celu sprawdzenia, czy osoby takie faktycznie wyrażają poglądy społeczności dotkniętych skutkami realizacji projektu i czy ułatwiają proces komunikacji, przekazując informacje osobom, które reprezentują, oraz przekazując uwagi tych osób odpowiednio klientowi lub organom.
15. Jeśli za zaangażowanie interesariuszy odpowiadają właściwe organy władzy, klient będzie w dozwolonym zakresie współpracować z właściwymi organami w celu osiągnięcia wyników zgodnych z niniejszym Wymaganiem operacyjnym. W przypadku rozbieżności pomiędzy miejscowymi wymogami regulacyjnymi a niniejszym Wymaganiem operacyjnym klient ustali działania związane z zaangażowaniem w celu uzupełnienia formalnego procesu regulacyjnego i, w odpowiednich przypadkach, zobowiąże się do podjęcia działań uzupełniających.
16. W przypadku gdy dokładna lokalizacja projektu nie jest znana, plan SEP przyjmie postać podejścia ramowego w ramach szerszego systemu ESMS klienta, wyznaczającego ogólne zasady oraz strategię identyfikacji interesariuszy objętych projektem i planowania procesu ich zaangażowania zgodnie z niniejszym Wymaganiem operacyjnym, które zostanie wdrożone po ustaleniu lokalizacji.

⁹⁷ Na przykład, przywódcy społeczności i religijni, przedstawiciele władz lokalnych, przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego, politycy, nauczyciele i/lub inne osoby reprezentujące jedną lub więcej grup interesariuszy.

17. Klienci, których spółki prowadzą wiele zakładów, korzystający z projektów obejmujących ogólne usługi w zakresie finansowania przedsiębiorstw, kapitału obrotowego lub finansowania kapitałowego, przyjmą i wdrożą korporacyjny plan SEP. Korporacyjny plan SEP będzie dostosowany do rodzaju działalności spółki klienta i związanego z nią wpływu na środowisko lub społeczeństwo oraz stopnia udziału interesariuszy. Plan SEP zostanie terminowo wdrożony we wszystkich obiektach. Będzie on uwzględniał procedury i zasoby zapewniające odpowiednie zaangażowanie interesariuszy na poziomie zakładu, oraz przekazywanie interesariuszom mającym miejsce zamieszkania lub siedzibę w pobliżu obiektu informacji o wynikach działalności z punktu widzenia środowiska i aspektów społecznych danego obiektu, a także informacji na temat mechanizmu składania skarg.

Ujawnianie informacji

18. W przypadku, gdy projekt ma wpływ na środowisko i społeczeństwo, klient ujawni odpowiednie informacje o projekcie, aby pomóc interesariuszom zrozumieć zagrożenia, oddziaływanie i możliwości z nim związane. Klient zapewni interesariuszom dostęp do następujących informacji:

- cel, charakter, skala i czas trwania projektu;
- zagrożenia dla i potencjalne oddziaływanie na interesariuszy oraz proponowane plany działań łagodzących podkreślające potencjalne zagrożenia i oddziaływanie, które mogą w nieproporcjonalny sposób wpłynąć na grupy szczególnie narażone i znajdujące się w niekorzystnej sytuacji, a także zróżnicowane środki służące ich łagodzeniu;
- zakładany proces zaangażowania interesariuszy, jeśli taki istnieje, oraz możliwości i formy udziału interesariuszy;
- czas i miejsce wszelkich przewidywanych spotkań w ramach konsultacji społecznych oraz proces powiadamiania o spotkaniach, ich podsumowania i raportowania; oraz
- proces zarządzania wszelkimi skargami.

Informacje te zostaną ujawnione w lokalnym języku (językach) oraz w sposób dostępny i odpowiedni pod względem kulturowym, z uwzględnieniem wszelkich szczególnych potrzeb grup, na które projekt może mieć odmienny lub nieproporcjonalny wpływ lub grup o szczególnych potrzebach informacyjnych (w tym w związku z niepełnosprawnością, umiejętnościami czytania i pisania, płcią, mobilnością, różnicami językowymi lub dostępnością). W sytuacji, gdy będzie to konieczne i właściwe pod względem kulturowym, do ujawnienia informacji można zatrudnić osobę trzecią, aby uniknąć zastraszania, przymusu lub jakiegokolwiek formy manipulacji.

Merytoryczne konsultacje

19. Klient przeprowadzi merytoryczne konsultacje w oparciu o charakter i skalę niepożądanych zagrożeń i oddziaływań projektu oraz stopień udziału interesariuszy. Jeśli klient już zaangażował się w taki proces, wówczas dostarczy odpowiednio udokumentowane dowody takiego zaangażowania.

20. Merytoryczne konsultacje są procesem dwukierunkowym, który:

- rozpocznie się na wczesnym etapie procesu planowania projektu, aby zebrać wstępne opinie na temat propozycji projektu i poinformować o jego koncepcji;
- zachęca do przekazywania informacji zwrotnych przez interesariuszy, w szczególności jako sposób informowania o rozwoju projektu i zaangażowanie interesariuszy w identyfikację i łagodzenie zagrożeń i skutków środowiskowych i społecznych;
- jest kontynuowany na bieżąco;
- opiera się na uprzednim ujawnieniu i rozpowszechnieniu odpowiednich, przejrzystych, obiektywnych i łatwo dostępnych informacji w terminie umożliwiającym konsultacje z interesariuszami;
- jest przeprowadzany w formie odpowiedniej dla danej kultury, w odpowiednim języku (językach) lokalnym, jest zrozumiały dla interesariuszy i uwzględnia procesy decyzyjne interesariuszy;
- uwzględnia informacje zwrotne i reaguje na nie;
- wspiera aktywne i integracyjne zaangażowanie stron dotkniętych skutkami realizacji projektu, w tym grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji lub szczególnie narażonych;
- nie podlega zewnętrznej manipulacji, ingerencji, przymusowi, dyskryminacji, zastraszaniu i odwetowi; oraz
- jest udokumentowany przez klienta.

21. Klient będzie w odpowiednim terminie informować osoby biorące udział w konsultacjach o ostatecznej decyzji w sprawie projektu, związanych z nim środkach łagodzących oddziaływanie na środowisko i społeczeństwo oraz o wszelkich korzyściach dla społeczności lokalnej, wraz z uzasadnieniem decyzji. Informacje te będą zawierały podsumowanie otrzymanych informacji zwrotnych oraz krótkie wyjaśnienie, w jaki sposób zostały one uwzględnione lub dlaczego nie zostały uwzględnione, a także informacje na temat dostępnego mechanizmu składania skarg.

22. Projekty Kategorii A będą wymagały od klienta przeprowadzenia sformalizowanego, partycypacyjnego procesu ujawniania informacji i konsultacji, który będzie wbudowany w każdy etap procesu ESIA, z uwzględnieniem etapu rozwoju projektu. Proces ten obejmuje zorganizowane i powtarzające się konsultacje prowadzące do uwzględnienia przez klienta w procesie decyzyjnym opinii interesariuszy na temat spraw, które mają na nie bezpośredni wpływ.
23. Klient zaangażuje się w proces ustalania zakresu z określonymi interesariuszami na wczesnym etapie procesu ESIA, aby zapewnić identyfikację kluczowych zagrożeń i oddziaływań, które należy ocenić w ramach ESIA. W ramach procesu ustalania zakresu interesariusze będą mieli możliwość przedstawienia uwag i zaleceń dotyczących projektu SEP i innych dokumentów związanych z ustalaniem zakresu.
24. Oprócz ESIA i SEP, klient ujawni plan działań środowiskowych i społecznych w ramach projektu (ESAP) oraz streszczenie nietechniczne (ang. NTS – *non-technical summary*)⁹⁸. Stosowne plany zarządzania zostaną ujawnione zgodnie z postanowieniami Wymagania operacyjnego oraz zgodnie z ustaleniami z Bankiem.
25. Proces konsultacji i ujawniania informacji będzie spełniał wszelkie stosowne wymogi wynikające z krajowych przepisów dotyczących oceny oddziaływania na środowisko i innych odpowiednich przepisów. Klient będzie udostępniał ESIA w domenie publicznej przez cały okres trwania projektu, ale może on być od czasu do czasu zmieniany, uzupełniany o dodatkowe informacje lub archiwizowany po zakończeniu projektu, pod warunkiem, że będzie dostępny na żądanie w odpowiednim czasie.
26. Klient jest zobowiązany do publikowania regularnych raportów dla interesariuszy na temat wyników działań środowiskowych i społecznych, w postaci niezależnej publikacji lub na swojej stronie internetowej, zgodnie z postanowieniami SEP. Raporty będą miały formę dostępną dla społeczności dotkniętych skutkami realizacji projektu, a ich częstotliwość będzie odpowiednia do ilości zgłaszanych przez nie zastrzeżeń, z tym że będą one wysyłane przynajmniej raz w roku.

27. Przez cały cykl życia projektu klient będzie na bieżąco przekazywał informacje określonym interesariuszom. Częstotliwość, metoda i informacje, które mają być przekazywane, będą dostosowane do charakteru projektu i jego zagrożeń oraz niekorzystnych oddziaływań środowiskowych i społecznych, interesariuszy i stopnia ich zaangażowania. Dodatkowe ujawnianie informacji lub konsultacje mogą być potrzebne na kluczowych etapach cyklu projektu oraz w odniesieniu do wszelkich konkretnych kwestii, które w procesie ujawniania informacji i konsultacji lub w ramach mechanizmu rozpatrywania skarg zostały uznane za istotne dla interesariuszy.
28. W stosownych przypadkach klient zwróci się również do stron dotkniętych skutkami realizacji projektu o informacje zwrotne na temat skuteczności środków łagodzących oddziaływanie projektu. W przypadku projektów niosących ze sobą potencjalnie znaczące zagrożenia lub niekorzystne oddziaływanie na społeczności nimi dotknięte, a także zgodnie z poziomem zaangażowania interesariuszy, klient może zaangażować członków społeczności lub innych odpowiednich interesariuszy do udziału w działaniach związanych z monitorowaniem sytuacji środowiskowej i społecznej, które opisano w Wymaganiu operacyjnym nr 1.

Mechanizm składania skarg

29. Klient musi być świadomy zastrzeżeń interesariuszy i szybko reagować na zgłaszane wnioski. W tym celu należy zorganizować skuteczny mechanizm, proces lub procedurę składania skarg, który umożliwi otrzymywanie informacji o problemach i zastrzeżeniach interesariuszy, w szczególności dotyczących wyników działań środowiskowych i społecznych, i odpowiednio nimi zarządzać. Mechanizm składania skarg powinien być dostosowany do poziomu ryzyka i potencjalnego negatywnego wpływu projektu:
  - Mechanizm składania skarg zapewni szybkie i skuteczne rozwiązywanie problemów, w przejrzysty sposób, odpowiedni dla danej kultury, wolny od manipulacji, ingerencji, przymusu, zastraszania i odwetu, oraz będzie łatwo dostępny dla wszystkich interesariuszy, bez ponoszenia kosztów. Mechanizm ten nie będzie utrudniał dostępu do sądowych lub administracyjnych środków zaradczych. Klient będzie informował interesariuszy o mechanizmie składania skarg w trakcie swoich działań związanych z zaangażowaniem oraz będzie regularnie informował opinię publiczną o jego wdrożeniu, chroniąc prywatność objętych nim osób;
  - Rozpatrywanie skarg powinno odbywać się w sposób odpowiedni dla danej kultury, dyskretny, obiektywny, wrażliwy i uwzględniający potrzeby i problemy interesariuszy. Mechanizm powinien

⁹⁸ Dyrektywa EBOR w sprawie dostępu do informacji stanowi, że Bank ujawnia ESIA dla projektów kategorii A na 60 dni kalendarzowych przed rozpatrzeniem projektu przez Zarząd w przypadku projektów sektora prywatnego oraz na 120 dni kalendarzowych przed rozpatrzeniem projektu przez Zarząd w przypadku projektów sektora publicznego.

także umożliwić rozpatrywanie skarg zgłaszanych anonimowo;

- Klient rozważy zapewnienie mediacji przy rozstrzyganiu skarg w przypadku projektów, w których występują znaczące obawy ze strony społeczności; oraz
- Wdrażanie mechanizmu składania skarg i analiza istniejących w tym zakresie tendencji będą regularnie monitorowane.

Zmiany w zakresie zagrożeń i oddziaływań środowiskowych i społecznych projektu

30. SEP będzie zawierać postanowienia dotyczące zaangażowania interesariuszy, jeżeli na jakimkolwiek etapie cyklu życia projektu nastąpią zmiany prowadzące do istotnych zmian w zakresie zagrożeń i oddziaływań środowiskowych lub społecznych. Klient ujawni interesariuszom, w jaki sposób są one łagodzone, a jeśli wystąpią znaczące zagrożenia i negatywne oddziaływania na strony dotknięte skutkami realizacji projektu, klient będzie zobowiązany do przeprowadzenia dodatkowych konsultacji.

Uwagi

Dane kontaktowe EBOR

Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju

One Exchange Square

Londyn EC2A 2JN

Wielka Brytania

www.ebrd.com

Centrala - kontakt

Tel: +44 20 7338 6000

Wnioski o udzielenie informacji

Wnioski i zapytania dostępne są na stronie
www.ebrd.com/eform/information-request

1096 Polityka środowiskowa i społeczna

© Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju